

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

СТЕЖКИ У СВІТ

ПРОГРАМА
РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ ЗНИЖЕНИМ
СЛУХОМ

Кіровоград-2014

УДК 376.353 + 371.135
ББК 74.320.256-044
С 79

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Лист №1/11-6942 від 12 квітня 2013 року)*

Рецензенти:

Данілавичюте Е. А. — к. п. н., завідувач лабораторії логопедії Інституту спеціальної педагогіки НАПН України;

Мартинчук О. В. — к. п. н., доцент кафедри педагогіки доцент Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка;

Савчук О. О. — директор Чернівецького обласного навчально-реабілітаційного центру № 1;

Бічікова О. К. — заступник директора з навчально-виховної роботи Чернівецького обласного навчально-реабілітаційного центру № 1.

С 79 **СТЕЖКИ У СВІТ : програма розвитку дітей дошкільного віку зі зниженим слухом** / Жук В.В., Литовченко С.В., Максименко Н.А. [та ін.]. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. — 248 с.
ISBN 978-966-189-321-3

Програма розвитку дітей дошкільного віку зі зниженим слухом «Стежки у Світ» є програмою нового типу, яка розроблена згідно сучасних світових та вітчизняних освітніх тенденцій. Вона ґрунтується на концептуальних положеннях, розроблених колективом співробітників лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України. Серед них: гнучкість програмних вимог, варіативність форм навчання, методичних підходів, індивідуальний добір комунікативних засобів, етапність розвитку, зумовлена поєднанням дії різних чинників (стан слуху, своєчасність та ефективність слухопротезування, спеціальної допомоги, мовні традиції родини та ін.), а не лише віком та роком навчання дитини, розвивально-корекційна спрямованість організації життєдіяльності та ін.

Програма призначена для використання у спеціальних дошкільних установах для дітей зі зниженим слухом, спеціальних групах для дітей зі зниженим слухом при дошкільних закладах загального типу, дошкільних закладах з інклюзивною формою навчання, центрах раннього втручання, реабілітаційних центрах та родинах, які виховують дітей з порушеннями слуху.

УДК 376.353 + 371.135
ББК 74.320.256-044

ISBN 978-966-189-321-3

© Інститут спеціальної педагогіки
НАПН України, 2014
© ТОВ «Імекс-ЛТД», 2014

ЗМІСТ

Вступ	4
Характеристика етапів розвитку та педагогічного впливу	18
Мовленнєва лінія розвитку.....	22
Пізнавальна лінія розвитку	51
Фізична лінія розвитку	115
Художньо-естетична лінія розвитку	163
Особистісна лінія розвитку	186
Розвиток слухового сприймання і формування вимови	206
Музично-ритмічний розвиток	227
Рекомендована література.....	244

ВСТУП

Умисне формування людей за відомими зразками — не плігне, не законне і не можливе...

Чим ви доведете право однієї людини робити з інших людей таких, яких їй хочеться?

Л. Толстой (1862)

Шановні педагоги і батьки, програма, що перед вами, суттєво відрізняється від попередніх аналогічних документів як за своєю концепцією, так і за змістовим наповненням й структурним оформленням.

У назві програми автори заклали символічний смисл. Передбачається, що практичне втілення програмних рекомендацій допоможе дитині зі зниженим слухом прокласти умовні стежки до світу людей, природи і самого себе. Ці стежки можуть бути різними. Важливо, щоб вони приводили до гармонійного розвитку, позитивного самопочуття, створювали передумови для соціальної та особистісної реалізованості. Звідси і назва програми — «Стежки у світ».

Концептуальні положення

Концептуальні положення, що лягли в основу програми, такі:

1. Розвивально-корекційна спрямованість організації життєдіяльності дитини.
2. Варіативність підходів та методів, які використовуються у роботі з дітьми.
3. Гнучкість вимог до рівня розвитку дитини.
4. Особистісна зорієнтованість виховного та навчального процесу.
5. Реалізація компетентнісної парадигми.

Програма націлює на таку організацію життєдіяльності дитини, яка забезпечує розвиток і виховання дошкільника зі зниженим слухом в широкому сенсі. Передбачається, що завдання, на розв'язання яких націлює програма, виконуються під час всієї життєдіяльності дитини завдяки доцільній організації життя, а не лише на спеціально організованих заняттях. Це загальнорозвиткові, навчальні, корекційні, виховні завдання, що у комплексі покликані забезпечити формування компетентностей, необхідних для життєдіяльності та подальшого навчання. Відтак, програмні рекомендації розраховані

на роботу тих дорослих, які відіграють важливу роль у житті дитини, — педагогів (сурдопедагога, вихователя, психолога) та батьків.

Одним з традиційних для сурдопедагогіки є питання **добору підходів та методів** навчання й виховання.

Для світової й вітчизняної історії сурдопедагогіки притаманне протистояння різних методів навчання дітей з порушеннями слуху. Для прикладу досить згадати співіснування чистого усного та жестового методів, наукові суперечки в межах комбінованих підходів (неузгодженість у питаннях: з якої мови починати? на якому етапі підключати другу мову? яку з мов використовувати як основну, а яку як допоміжну? та ін.). У ті чи інші часи на рівні однієї держави або на міждержавному рівні визнавали прогресивними одні підходи і заперечували доцільність інших, а підхід, визнаний найкращим, ставав не лише провідним, а й єдиним. За таких умов розвиток альтернативних підходів був практично не можливим.

Тривалий час уніфікація підходів та методів навчання розглядалася як позитивна риса освітньої системи.

Для сучасної світової сурдопедагогіки характерне співіснування різних підходів. Наявність як очевидних переваг, так і нерозв'язаних питань в межах кожного із них, на нашу думку, свідчить про те, що не існує однієї універсальної методики, яка була б ідеальною для всіх дітей з порушеннями слуху і відповідала б запитам та очікуванням усіх батьків.

Запровадження різних підходів, їх індивідуальний добір для кожної дитини у кожній життєвій (навчальній чи побутовій) ситуації є одним з напрямів осучаснення системи освіти дітей з порушеннями слуху.

Таблиця 1

Застосування методичних підходів у традиційній та сучасній системі освіти дошкільників з порушеннями слуху

традиційна система	оновлена система
уніфікація методичних підходів	варіативність методичних підходів

На зміну навчально-виховного процесу, спрямованого одразу на всіх вихованців групи, приходить максимально індивідуалізований процес, зорієнтований на кожну конкретну дитину (обсяг матеріалу, спосіб його подачі та презентації знань дитиною, темп засвоєння, проміжні здобутки тощо).

Таблиця 2

**Курикулум у традиційній та оновленій системі освіти дошкільників
з порушеннями слуху**

традиційна система	оновлена система
єдина програма	варіативні програми, в тому числі індивідуальні, адаптовані, модифіковані
єдиний Типовий навчальний план	варіативні навчальні плани, індивідуальні навчальні план
навчальні посібники єдиного зразка	різні навчальні посібники

У контексті осучаснення курикулуму (пакет програм, планів та посібників, запропонований і затверджений освітніми інституціями) нового значення та місця набуває програма. Програма минулих поколінь традиційно являла собою документ, який на державному рівні жорстко регламентує зміст навчального матеріалу, час його вивчення з кожного розділу або теми, а, відтак, і темп його засвоєння дітьми, визначає перелік вмінь та навичок, які повинні опанувати діти того чи іншого віку.

Наша програма — документ, який не має декларативного характеру, не орієнтує педагога на кількісні показники суми знань, вмінь та навичок, які мають опанувати всі діти протягом одного віку за однаковий проміжок часу. Натомість вона містить обов'язкові напрями роботи з дітьми, що націлюють дорослих на формування у дітей життєвих компетентностей, пізнання світу та визначення свого місця у ньому, засвоєння способів отримання знань та навичок їх практичного використання.

На відміну від концепції інтенсифікації дитячого розвитку, згідно якої позитивний результат розуміють як максимальну кількість знань, умінь і навичок, які опанувала дитина з максимальної кількості напрямів у найменшому віці, ми пропонуємо оптимізувати навантаження, індивідуалізувати його для кожної дитини у кожній ситуації, визначити таке співвідношення активної діяльності відпочинку, живого, природного спілкування, яке б зберігало психологічне та фізичне здоров'я, було екологічним і, водночас, мало доцільний пізнавальний потенціал. Самоцінність дошкільного дитинства як надважливого етапу у становленні особистості, на думку авторів, не повинна нівелюватися форсованим навчанням, що компенсує втрачений через несвоєчасну медико-технічну та психолого-педа-

гогічну підтримку час. Принцип ампліфікації реалізується у програмі через доцільне використання потенціалу кожного періоду розвитку дитини.

Програма закликає спрямувати зусилля на виховання свідомої особистості, з почуттям власної гідності, яка здатна до самовизначення, для якої характерна самоповага і повага інших, щоб жити у згоді із собою та оточуючими.

В основу програми покладено наступні принципи:

- оптимальної організації та змістового наповнення навчально-виховного процесу,
- універсальності концептуальних підходів (незалежно від виду закладу, етапу розвитку, форми отримання освіти тощо) та варіативності методик навчання,
- особистісної зорієнтованості,
- компетентнісного підходу,
- пріоритету екології особистості,
- пріоритету засвоєння способів отримання знань та їх гнучкого застосування над максимальним накопиченням знань,
- інтеграції змістових напрямів.

Принцип оптимальної організації та змістового наповнення означає доцільне визначення обсягу матеріалу, форми роботи, часу проведення заняття, добору мовленнєвого матеріалу, форм та видів мовлення для конкретної дитини у конкретний час. Такий підхід дозволяє уникнути формалізації розвитку, навчання і життєдіяльності дитини в цілому, врахувати специфіку кожної дитини.

Принцип універсальності концептуальних підходів (незалежно від форми навчання, етапу розвитку дитини, виду дошкільного закладу тощо) та варіативності методик навчання розуміємо як можливість і доцільність застосовувати засадничі аспекти за різних організаційних умов, через використання різних методів та прийомів.

Особистісна зорієнтованість передбачає максимальне врахування особливостей дитини, як мовленнєвих, так і пізнавальних та соціально-особистісних та таку організацію життєдіяльності малюка, яка є найбільш прийнятною для конкретної дитини.

Не максимальна кількість знань, умінь та навичок дитини є основною метою розвитку дошкільника, а формування позитивних особистісних рис, життєвих компетентностей, серед яких надзвичайно важливе значення має комунікативно-мовленнєва компетентність у всіх її соціальних та мовних проявах.

Принцип пріоритету екології особистості означає, що предметом особливої уваги педагогів та батьків дитини є буття малюка у гармонії із собою та світом людей, природи, предметів, всього, що оточує. Для цього варто звести до мінімуму стресогенні фактори, методи виховання, які пригнічують гідність, руйнують впевненість у собі, сформувані безпечно для фізичного і психологічного стану середовище.

Відомо, що для дошкільників з порушеннями слуху є характерними розбіжності між кількісними показниками вивченого матеріалу та здатністю застосовувати знання у житті. Це, зокрема, має свій прояв у кількості вивчених мовленнєвих одиниць та якісними показниками їх використання під час мовленнєвого спілкування. Слова, словосполучення та речення, заучені у штучних умовах заняття, часто не вживаються дитиною у природних умовах спілкування, повною мірою не стають інтелектуально-комунікативним надбанням дитини. Попередити таке становище покликане втілення принципу пріоритету засвоєння способів отримання знань та їх гнучкого застосування над максимальним накопиченням мовних знань, що відбувається у штучних умовах.

Принцип інтеграції змістових напрямів у програмі втілюється через її структурування за основними лініями розвитку дитини (фізичний, пізнавальний, мовленнєвий, особистісний, художньо-естетичний).

Пропонуються наступні шляхи для виконання завдань, передбачених програмою:

- використання різних умов для навчання, виховання і розвитку дитини (природних побутових, життєвих, навчальних, ігрових ситуацій);
- використання різних форм педагогічного впливу (заняття, повсякденне життя, ігри, забави тощо);
- застосування різних методичних прийомів, притаманних різним підходам та методичним системам з урахуванням навчальної доцільності, особливостей розвитку, можливостей, дітей, сімейних традицій (зокрема мовних), очікувань та побажань батьків;
- дотримання природних закономірностей пізнавального розвитку, а також особистих потреб та інтересів дитини;
- використання різних форм і видів мовленнєвої діяльності, добір яких здійснюється індивідуально у кожній життєвій та навчальній ситуації, виходячи з навчально-розвивальної до-

цільності, попереднього досвіду, можливостей дитини, очікувань та запитів родини;

- єдність цілей та узгодженість дій щодо виховання, навчання і розвитку дитини для всіх дорослих учасників виховного процесу;
- навчання словесного мовлення за різних умов його пред'явлення та використання у природних ситуаціях, різних видах діяльності дитини, що відповідають її потребам, бажанням, інтересам.

Підхід, який запропоновано авторами програм, передбачає максимальну гнучкість, варіативність, інтегрованість, а також індивідуалізованість педагогічного впливу, його наскрізний характер, не обмежений заняттями, залучення до розв'язання завдань не лише педагогів, а й батьків та найближчого оточення дитини. Програма не містить жорсткого регламентування часу, тематики, натомість надає педагогам і батькам право вибору тематики, розподілу часу, добору методів та прийомів роботи.

СТРУКТУРА ТА РОЗПОДІЛ МАТЕРІАЛУ

Одиницями структурування програми є лінії розвитку та етапи розвитку дитини. Етапність періодів, яка представлена у програмі, відображає ближню і дальню перспективу розвитку дитини зі зниженим слухом.

Дошкільники зі зниженим слухом суттєво різняться за багатьма показниками:

- ступінь втрати слуху,
- час виникнення порушення,
- час, коли розпочате навчання,
- вроджені задатки,
- наявність супутніх розладів,
- соматичний стан,
- навчальний потенціал дорослих членів родини та їх ступінь участі у навчанні, вихованні і розвитку дитини та низка інших.

Залежно від поєднання різних чинників можливості дитини в опануванні знань та темпах розвитку можуть бути меншими або більшими. Певного результату одна дитина може досягти у 2, інша — у 3, 5 років. Крім того, за різними показниками розвитку дитина зі зниженим слухом може знаходитися на різних рівнях, що вносить

певну специфіку у визначення її психологічного віку. Уніфіковані за віком (як фізичним, так і психологічним) програми формалізують педагогічний процес, але не враховують особливостей конкретної дитини, тому можуть гальмувати розвиток одних або знижувати самооцінку інших. Саме тому автори програми структурували її не за віком (фізичним чи психологічним), а за етапами, які дитина може проходити у своєму власному темпі (наприклад: за один рік, два роки, кілька місяців), в різному віці. Обов'язковою визнається лише послідовність проходження етапів, оскільки вона є логічно зумовленою і природною. Поділ змісту програми для дошкільників зі зниженим слухом за віком дитини (як і за роками навчання), традиційний для програм минулих поколінь, не відповідає сучасним світовим тенденціям та поглядам вітчизняних науковців. Етапність розвитку дитини, яка відображена у програмі, не прив'язана до віку дошкільника зі зниженим слухом, як і до років навчання через суттєві розбіжності у розвитку дітей одного віку, його нерівномірність й індивідуальний характеру, зумовлені впливом низки чинників (фізичних, медико-технічних, психолого-педагогічних) на розвиток малюка на різних його стадіях.

Розподіл навчального матеріалу носить рекомендаційний характер. Передбачене право педагога вносити корективи, продиктовані принципом оптимальності за конкретних навчальних умов. Обсяг навчального матеріалу для засвоєння за той чи інший час добирається індивідуально, адже для кожної дитини характерний свій темп роботи, який не є постійним, необхідна різна кількість повторень та завдань для закріплення. У такий спосіб можна попередити гальмування розвитку в одних випадках та уникнути надмірного навантаження, яке є сутєвим стресогенним чинником, у інших.

Програмою передбачена рання допомога дітям, від початку життя до трьох років.

Традиційно основною формою навчально-виховного процесу вважалося спеціально організоване заняття. У нових програмах закладено бачення, що націлює на пролонгований постійний педагогічний вплив під час всієї життєдіяльності дитини для вирішення всіх навчальних, виховних, розвивальних та корекційних завдань, який дозволяє суттєво наблизити розвиток дитини зі зниженим слухом до природного.

Програма побудована у відповідності до основних ліній дитячого розвитку. Автори уникають традиційного розподілу матеріалу за переліком занять, оскільки дотримуються сучасного інтеграцій-

ного підходу, який забезпечує цілісність світосприйняття дитини, наближеність до природних умов пізнання світу і себе.

У програмі не виділяється окремо розділ, присвячений ігровій діяльності. Ігрова діяльність на всіх етапах її формування (від часу, коли закладаються її передумови, до часу, коли вона стає провідним видом діяльності) є складовою життя дитини, найкращим способом пізнання світу дошкільником. Дитячий розвиток у кожній його лінії відбувається здебільшого у грі, тому сучасна педагогіка рекомендує розвивати та навчати дошкільника саме у грі. Здебільшого у формі гри педагогам і батькам рекомендовано впливати на пізнавальний, мовленнєвий, фізичний та ін. розвиток дитини. Гра як психологічне утворення формується на кожному занятті, під час забав, спілкування тощо, а не лише на спеціально організованих для цього заняттях. Зміщені акценти від навчання гри як психологічному утворенню до навчання у грі, в процесі якого природним шляхом гра формується. Загальновідомо, що у дітей з порушеннями слуху гра формується із запізненням. Втім, таке становище відображає затримання розвитку в цілому, а не є наслідком порушення слуху. Тому й подолати його можливо через спрямованість на розвиток в цілому, а не гри окремо.

Структурно-змістові особливості програми відображені у наступній таблиці.

Таблиця 3

**Структурно-змістові особливості традиційних і нових програм
для дошкільників зі зниженим слухом**

традиційні програми	нові програми
програма призначена для використання у спеціальних дошкільних установах для дітей зі зниженим слухом	програма призначена для використання у спеціальних дошкільних установах для дітей зі зниженим слухом, спеціальних групах для дітей зі зниженим слухом при дошкільних закладах загального типу, дошкільних закладах з інклюзивною формою навчання, реабілітаційних центрах та родин, які виховують дітей з порушеннями слуху
структурування за фізичним віком	структурування за етапами розвитку
єдиний для всіх дітей темп розвитку та засвоєння матеріалу	індивідуальний темп розвитку та засвоєння матеріалу
розрахована на мінімальний вік дитини — 3 роки	розрахована на використання у роботі з дитиною від початку її життя

традиційні програми	нові програми
основна форма навчально-виховного процесу — спеціально організоване заняття	продовжений постійний педагогічний вплив під час всієї життєдіяльності дитини для вирішення всіх навчальних, виховних, розвивальних та корекційних завдань
переважає фронтальна та групова робота	переважає індивідуальна робота, робота парами та малими групами
принцип інтенсифікації розвитку	принцип ампліфікації
переважає корекція мовлення	різновекторний корекційний вплив (мовленнєвий, пізнавальний, сенсорний, особистісний)
переважне використання словесної мови	індивідуальний добір засобів спілкування

Ефективність педагогічного впливу та корекційної роботи суттєво підвищує використання сучасних технічних засобів: високо-технологічної звукопідсилювальної апаратури, приладів для роботи над мовленням, комп'ютерних технологій.

Використання словесної та жестової мови

Питання співвідношення словесної та жестової мови традиційне для сурдопедагогіки. Його розв'язання у програмах не носить категоричного характеру. Автори програми є прихильниками поміркованого підходу, який полягає у тому, що обидві мови є необхідними, а їх використання виправданими за тих чи інших умов.

Втім, у межах всіх освітніх систем, яким передбачене використання і словесної, і жестової мови постають і по-різному вирішуються питання:

1. Яка з мов виконує функції основної, а яка допоміжної?
2. З якої мови починати навчання?
3. На якому етапі підключати другу мову?
4. Паралельно чи окремо використовуються одна і друга комунікативні системи?

Відповіді на ці питання ми даємо у руслі загальних підходів, яких дотримуємося. У кожному випадку, виходячи з можливостей конкретної дитини, навчальної доцільності, очікувань родини та запитів суспільства ці питання можуть розв'язуватися по-різному.

Для дитини з важким порушенням слуху з родини глухих, яка прийшла у дошкільний заклад, володіючи жестовою мовою в ме-

жах свого віку та завдяки спілкуванню мовою жестів має сформовані на віковому рівні комунікативні навички, знання про світ, що її оточує, доцільним є використання жестової мови як рідної, першої, основного комунікативного засобу. У такому випадку жестова мова слугуватиме підґрунтям, базою для навчання словесного мовлення та подальшого розвитку дитини. На початковому етапі навчання основною буде жестова мова, а словесна — допоміжною. Таке співвідношення з часом, в міру опанування говорінням, читанням, письмом, може змінюватися чи залишатися, обидві мови також можуть мати статус рівноправних і використовуватися в різних життєвих ситуаціях (жестова — у спілкуванні з нечуючими, словесна — у спілкуванні з чуючими).

Дитина, яка має суттєві залишки слуху, адекватно слухопротезована, з родини чуючих, що не володіють мовою жестів, розвивається по-іншому. За визначенням, дитина зі зниженням слуху — це та, функціонування органу слуху якої дозволяє їй природним шляхом, хоч і не досконало, опанувати словесне мовлення. Відтак, це дитина, яка сприймає досить суттєву частину мовленнєвих сигналів, розуміє і промовляє певну кількість мовленнєвих одиниць, хоч і не досконало у фонетико-граматичному відношенні. Першою і основною, у цьому випадку, буде саме словесна мова. За таких умов необхідно розвивати навички сприймання і розуміння словесного мовлення, говоріння, якнайширше використовуючи словесне мовлення у всіх можливих навчальних та життєвих ситуаціях. Втім, у багатьох випадках такої дитині і жестова мова стане у нагоді. Вона допоможе налагодити соціальні контакти з тими дітьми, які віддають перевагу жестовій мові, а педагогам стане у нагоді і зекономить час при поясненні матеріалу, незрозумілого у словесній формі.

У кожній конкретній ситуації, для кожної дитини варто добирати той спосіб спілкування, який є найбільш доречним, враховуючи:

- стан слуху,
- ефективність слухопротезування,
- мовні традиції родини,
- очікування та запити батьків,
- мовленнєві здібності дитини,
- попередній мовленнєвий досвід,
- навчально-розвивальну доцільність,
- ближню та віддалену соціально-комунікативну перспективу тощо.

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА СКЛАДОВА

Надзвичайно важливою, обов'язковою частиною дошкільної освіти дітей з порушеннями слуху є корекційно-розвивальна складова. У програмі вона передбачена корекційним курсом «Розвиток слухового сприймання і формування вимови» та корекційною спрямованістю всього навчально-розвивального процесу, що втілюється не лише на всіх заняттях, а й упродовж всього дня в процесі життєдіяльності дитини.

Напрями корекційно-розвивальної роботи визначаються як специфікою основного сенсорного порушення, так і характером вторинних порушень. Ми виокремили наступні напрями:

- мовленнєвий,
- пізнавальний,
- сенсорний,
- особистісний.

Такий поділ є умовним, оскільки змістове наповнення напрямків тісно перегукується, а результати кожного з них не можна розглядати ізольовано, оскільки вони є взаємопов'язаними, взаємозумовленими. Так, наприклад, формування мотиваційного компонента мовленнєвої діяльності однаковою мірою відноситься як до мовленнєвого, так і до особистісного компонентів, опанування засобами активного пізнання довкілля впливає як на сенсорний, пізнавальний розвиток, так і складає передумови для удосконалення мовлення.

Найбільше змістове наповнення має мовленнєвий напрям. **Мовленнєвий напрям** присвячений попередженню та подоланню мовленнєвого недорозвинення у всіх його проявах від мотиваційного до продуктивного, діяльнісного.

Цей напрям включає такі змістові складові:

1. Формування мотиваційного компоненту мовленнєвої діяльності.
2. Створення наочно-образного підґрунтя для розвитку мовлення.
3. Формування навичок сприймання мовлення.
4. Формування навичок продукування мовлення та корекція різних сторін мовлення.

Пізнавальний напрям має на меті корекційно-розвивальний вплив на розвиток тих пізнавальних процесів та функцій, перебіг яких ускладнює порушення слуху.

Його змістове наповнення:

- формування пізнавальної активності;
- розвиток всіх видів пам'яті;
- розвиток уваги;
- розвиток уяви;
- уточнення уявлень про довкілля;
- корекційний розвиток розумових дій та операцій (порівняння, узагальнення, конкретизації, аналізу, синтезу), логічних форм мислення (понять, суджень, умовиводів), формування вміння розкривати причинно-наслідкові зв'язки на доступному кожному учневі рівні, розвиток словесно-логічного мислення на матеріалі, який вивчається.

Сенсорний напрям призначений для розвитку збереженого слуху та неушкоджених аналізаторів з корекційно-компенсаторною метою: розвиток зорового сприймання як компенсаторного механізму, що забезпечує свідоме сприймання і усвідомлення різної інформації, зокрема зверненого мовлення (словесного в усній та писемній формі, дактильного, жестового); розвиток кінестетичних відчуттів через вправлення у правильному артикулюванні, використання специфічних комунікативних засобів; розвиток тактильних відчуттів через сприймання вібрацій, зосередження уваги на їх особливостях (силі, напрямку, тривалості, ритмі тощо), формування компенсаторних навичок отримання інформації через смак, запах, доступний звук, зір, тактильні враження.

Особистісний напрям покликаний попередити та подолати невпевненість у собі, відчуття дурновартості, обділеності, які можуть спричинитися усвідомленням проблем особистісного та соціального характеру, пов'язаних із власне порушенням слуху та тими обмеженнями (зокрема у можливості вільно спілкуватися, отримувати інформацію з різних аудіо джерел тощо), які воно може накладати. Цей напрям тісно пов'язаний з попередніми і ефективність його впровадження великою мірою визначається соціальним середовищем, створенням сприятливих психологічних умов та рівнем сформованості життєвих компетенцій, у тому числі мовленнєвих. Його змістове наповнення передбачає: розвиток цілеспрямованості діяльності, самоконтролю (плануючого, операційного, заключного); формування впевненості у собі, усвідомлення своєї неповторності, своєрідності, особистісної цінності; розвиток емоційно-вольової сфери.

Корекційно-розвивальна робота носить наскрізний характер, пронизує всю навчально-виховну діяльність з дітьми, включена

у процес навчання, виховання і розвитку в якості додаткових змістових елементів та специфічних методичних прийомів.

Специфіка корекційного впливу на розвиток дитини зі зниженим слухом полягає, зокрема, в тому, що його результат не може бути точно передбачений та вимірюється конкретними показниками. Тому програма не містить показників, яких на тому чи іншому етапі має досягти дитина в результаті корекційної роботи. Натомість зазначений обов'язковий для виконання зміст корекційної роботи та його напрями.

Особливості цієї роботи у програмі конкретизуються з кожної лінії згідно її змістового наповнення та корекційно-розвивального потенціалу того матеріалу, що вивчається.

Розв'язанню завдань розвитку дитини суттєво сприятиме використання сучасних технічних засобів, тому увага батьків та педагогів звертається на доцільності їх використання.

Призначення програми

Традиційно форма отримання освіти була єдиною для всіх дітей з порушеннями слуху і обмежувалася функціонуванням спеціальних закладів освіти.

Осучаснення системи освіти передбачає суттєві структурно-організаційні зміни. Зокрема, відбувається розширення форм отримання освіти з наданням права і реальної можливості вибору форми навчання, оптимальної для кожної дитини.

Навчання може відбуватися у закладах різних типів для дошкільників з порушеннями слуху:

- дошкільних закладах для дітей з порушеннями слуху (в окремих закладах для глухих дітей і дітей зі зниженим слухом, або у закладах, де навчаються (в окремих класах або разом) діти обох категорій;
- спеціальних групах загальноосвітніх дошкільних закладів;
- сурдологічних кабінетах регіональних дитячих медичних установ;
- реабілітаційних центрах (центрах корекції слуху та мовлення, центрах ранньої допомоги);
- центрах інклюзивного навчання;
- дошкільних закладах та групах інклюзивного навчання разом із чуючими ровесниками (див. табл. 2).
-

Таблиця 4

Заклади, які надають освітні та корекційні послуги дошкільникам з порушеннями слуху у традиційній і сучасній системах освіти

традиційна система

спеціальні заклади

оновлена система

заклади та групи системи спеціальної дошкільної освіти

реабілітаційні центри системи освіти та системи охорони здоров'я

дошкільні заклади та групи інклюзивного навчання

кабінети сурдопедагога у системі охорони здоров'я

центри інклюзивного навчання

Програма призначена для використання у спеціальних дошкільних установах для дітей зі зниженим слухом, спеціальних групах для дітей зі зниженим слухом при дошкільних закладах загального типу, дошкільних закладах з інклюзивною формою навчання, реабілітаційних центрах та родин, які виховують дітей з порушеннями слуху, центрах раннього втручання.

Жук Валентина Володимирівна,

*старший науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України*

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТАПІВ РОЗВИТКУ ТА ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ

I етап

Функціональні та особистісні здобутки дитини:

- реагує на гучні звукові подразнення;
- виявляє смакову, нюхову, слухову, зорову зосередженість;
- впізнає того, хто доглядає;
- формуються моторні навички, процеси сприймання, закладаються основи пізнавальних здібностей;
- з'являються перші способи спілкування з людьми: крик, плач, усмішка, початкові форми активності;
- формується маніпулятивна і предметна діяльність, виникають функціональні, практичні дії, зосередженість на людях та предметах, хапання, обмацування, довільні рухи очей, голови, тулуба;
- починає пересуватися, перевертатися, повзати, сидіти, вставати, стояти, робити перші кроки;
- з'являється агукування, лепет, перші слова;
- дитина засвоює способи дії з іграшками, які несуть ознайомчий та відображувальний характер.

Головна потреба — емоційне спілкування.

Основні розвивальні, виховні, навчальні завдання:

вдосконалювати рухи, вправляти в моторних навичках, розширювати простір «Я», привертати увагу до гучних, яскравих іграшок, привчати до самообслуговування, до спільних дій з дорослим, привертати увагу до інших дітей, стимулювати та заохочувати будь-які вокалізації та голосові реакції дитини, називати предмети довкілля, їх ознаки, дії, спираючись на збережений слух та зоровий контакт між обличчями дитини і дорослого.

II етап

Функціональні та особистісні здобутки дитини:

- розширюється коло спілкування;
- спілкування стає змістовнішим та супроводжується не лише мімікою, жестами, а й зачатками мовлення;
- збагачується сенсорний досвід;
- розширюється орієнтація у дійсності та просторі;
- формується елементарний образ «Я»;

- дитина опановує деякі види продуктивної діяльності: малювання, ліплення, конструювання тощо;
- розвивається предметна діяльність;
- відбувається ознайомлення з властивостями (форма, колір, величина), призначеннями предметів;
- дитина називає (наближено до норми) предмети довкілля, повсякденні побутові дії, основні ознаки предметів довкілля;
- дитина опановує ігрові вміння, ставить і розв'язує ігрові завдання, взаємодіє з іншими у процесі гри.

Основні розвивальні, виховні, навчальні завдання:

створювати умови для оволодіння різними рухами, розвивати моторику рук, залучати до виконання різних дій в побутових ситуаціях, опанування різних ролей, вчити обслуговувати себе, стимулювати до знайомств та читання книжок, гратися різними іграшками, досліджувати, називати предмети, відповідати на запитання, спонукати до м'язово-рухливої діяльності (хода, стрибки, лазання, дії з м'ячем), виконувати різні дії з предметами (складати пірамідку, будувати з кубиків паркан і т. ін.), маніпулювати ними (відкривати, закривати коробки, кришки і тощо), користуватися предметами побуту; навчати правильно користуватися основними гігієнічними засобами.

III етап

Функціональні та особистісні здобутки дитини:

- розвивається сюжетна гра зростає кількість учасників гри, сюжети ускладнюються (відображення сім'ї, дитячого садка та подій з найближчого соціального оточення);
- дитина опановує різні види ігор;
- гра стає провідною діяльністю дитини;
- малюк прагне бути схожим на батька, матір, формуються навички наслідування;
- малюк здатний розподіляти ролі за ознакою статевої належності;
- урізноманітнюються дійові зв'язки дитини зі світом;
- розвиваються зорові, слухові, дотикові, кінестетичні відчуття;
- формуються уявлення про основні еталони форми й кольору;
- дитина збагачується життєвими враженнями;
- диференціюється та деталізується особистісний досвід;
- збагачується словниковий запас;

- завдяки досвіду мовленнєвого спілкування формується „чуття мови»;
- дитина опановує найпростіші речення;
- дитина використовує елементарні мовленнєві навички з комунікативною метою;
- дитина відображає у грі реальні та рольові відносини та дії, дотримується правил у простих дидактичних іграх, буде з допомогою конструктора та інших матеріалів.

Основні розвивальні, виховні, навчальні завдання:

залучати дошкільників до різних видів ігор — сюжетно-рольових; конструкторсько-будівельних; ігор-драматизацій, інсценівок, настінного театру, театру ляльок, театру-рукавички, театру фланелеграфії, ігор за правилами — рухливих, хороводних, народних, дидактичних; сприяти розвиткові довільної діяльності, привчати доводити гру до кінця, навчати знаходити схоже й відмінне в природі, в людях, удосконалювати комунікативні вміння дитини.

IV етап

Функціональні та особистісні здобутки дитини:

Основні розвивальні, виховні, навчальні завдання:

- удосконалюється провідна діяльність дитини — сюжетно-рольова гра, у якій дитина спочатку емоційно, а потім і інтелектуально освоює систему людських відносин;
- дитина стає суб'єктом комунікативної діяльності — формуються партнерські відносини, розвиваються почуття, досвід;
- удосконалюється процесуальний компонент сюжетно-рольової гри, виникає потреба в товаришах, спілках, без яких гра втрачає сенс;
- розвиваються два види взаємин — ігрові та реальні;
- формується довільна увага;
- розвивається пам'ять;
- розвивається розумова діяльність;
- дитина розпізнає та передає мімікою основні почуття;
- дитина використовує речення у мовленні, називає предмети свого оточення, знайомі дії та явища, ознаки предметів тощо, наближено до норм української мови висловлює свої бажання (за необхідності з використанням дактилювання, жестової мови), почуття, прохання, думки;
- виникає схематичний обрис дитячого світогляду;

- мотив «хочу» поступається мотиву «треба»;
- більшого значення набуває соціальна мотивація;
- дитина вчиться долати труднощі на шляху до мети, контролювати свою діяльність;
- гра дитини характеризується доцільною рольовою поведінкою, дитина здатна обирати сюжет гри, розподіляти та виконувати ігрові ролі, здійснювати комунікацію з партнерами по грі;
- дитина грає у сюжетно-рольові, дидактичні, рухливі, будівельні, театралізовані ігри під керівництвом дорослого, у команді та самостійно.

Освітні розвивальні, виховні та навчальні завдання:

збагачувати уявлення про природу, світ, людей, що оточують, та про самого себе; вдосконалювати вміння використовувати здобуті знання; створювати сприятливі умови для підвищення самостійності дошкільника; вдосконалювати вміння володіти тілом, слідкувати за станом здоров'я; розширювати ступінь свободи дошкільника; виховувати культуру дитячих бажань; виховувати позитивне ставлення до природи, предметів, людей, самого себе; підтримувати самодіяльність, залучати до національної культури, підтримувати гру (сюжетно-рольову; режисерську, дидактичну тощо); сприяти становленню моральної за змістом та активної за формою позиції «Я» у Світі; виховувати працелюбність, самостійність, відповідальність, колективізм; створювати розвивальні умови, збагачувати, розширювати знання, уявлення про довкілля та власне «Я», розкривати перспективи подальшого пізнання, формувати навчальні уміння.

Максименко Ніна Леонідівна,
науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

МОВЛЕННЄВА ЛІНІЯ РОЗВИТКУ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мовленнєва компетентність перш за все передбачає вирішення соціальних (налагодження розгалужених соціальних контактів) питань, а також спрямована на розв'язання завдань морально-етичного (уміння налагоджувати взаємини та спільну діяльність, гармонізувати стосунки, висловлювати свою позицію) та пізнавального (знання мови як універсального засобу передачі інформації та вміння використовувати цей комунікативний засіб з метою отримання знань) характеру.

Програма націлює педагогів та батьків на формування словесного мовлення дітей як універсального комунікативного засобу. Автори виходять з того, що опанування мовлення відбувається переважно в процесі правильно організованої життєдіяльності дитини, яка супроводжується словесним спілкуванням, використанням типових мовленнєвих одиниць у різних життєвих (побутових та навчальних) ситуаціях. Спілкування словесним мовленням у різних його видах і формах (глобальне читання, аналітичне читання, друковане письмо, говоріння, дактилювання) на всіх заняттях, у побуті, в будь-якій діяльності — одна з обов'язкових умов формування мовленнєвої компетентності. Спеціальні заняття виконують обов'язкову допоміжну функцію. Зміст програм розрахований на цілеспрямований вплив на розвиток словесного мовлення дитини впродовж усього дня. Таким чином, програмою передбачено, що розвиток мовлення відбувається:

- на заняттях з розвитку мовлення,
- на спеціальних корекційних заняттях,
- на кожному занятті будь-якого напрямку,
- під час повсякденного спілкування у різних побутових, ігрових та навчальних ситуаціях.

Рекомендується проводити заняття, які носять інтегрований характер (напр.: діти говорять, читають, малюють, рахують і таке інше).

Очікуваний результат цієї роботи полягає не в кількості слів та речень, заучених дитиною, а в мірі їх використання з комунікативною метою. Навіть обмежена кількість мовленнєвих одиниць при їх недосконалому фонетичному та граматичному оформленні за умови їх активного використання у повсякденні визнається більш зна-

чушим показником дитячого розвитку, ніж велика кількість вивчених, правильно оформлених слів та речень, які не стали для дитини інструментом спілкування та пізнання. Таким чином, віддається перевага якісним показникам використання мовлення у природних ситуаціях перед кількісними показниками їх запам'ятання і відтворення у штучних умовах виконання завдань репродуктивного характеру. Це допоможе уникнути формалізації педагогічного процесу та розвивального впливу на дитину.

Доцільне використання різних життєвих ситуацій для розвитку і навчання дітей. Адже саме природне спілкування є найважливішим поштовхом та джерелом для засвоєння інформації, розвитку імпресивної та експресивної сторін мовлення. Різні умови, використані з навчально-розвивальною метою, диктують необхідність застосування різних методичних прийомів.

Програмою передбачається варіативність методів навчання. Можуть бути використані методи навчання словесного мовлення, які різняться за кількома ознаками:

- на базі якої форми мовлення (усної, писемної, дактильної, змішаної) відбувається опанування словесного мовлення;
- який вид сприймання словесного мовлення превалює (зорове, слухо-зорове, слухове);
- яка мінімальна мовна одиниця береться за основу під час навчання (звук, склад, слово, речення);
- чи розкладаються на елементи мовленнєві одиниці;
- за принципами добору мовленнєвого матеріалу (фонетичний, семантичний, діяльнісний);
- за мірою наближення до природного шляху опанування мовлення та залученням «обхідних шляхів»;
- за використанням додаткових засобів комунікації (національної жестової мови, калькованої жестової мови, дактилювання);
- за наявністю та способами взаємодії засобів комунікації у навчальному процесі (чи взаємодіють мовні системи під час навчання; якщо взаємодіють, то у який спосіб — здійснюється паралельний переклад чи кожна з мов має свою сферу застосування).

Загальна дидактична спрямованість мовленнєвої лінії підпорядкована реалізації основної мети — формуванню словесного мовлення дітей зі зниженим слухом як засобу спілкування та пізнання. Розвиток мовленнєвих навичок у дошкільному віці передбачає:

- удосконалення пізнавальної діяльності дитини як підґрунтя для опанування нею мовлення,
- сприймання й розуміння зверненого мовлення в усній (говоріння) та писемній формах (глобальне та аналітичне читання),
- продукування власного мовлення в усній (говоріння) та писемній формах (письмо).

Мовленнєвий розвиток дитини зі зниженим слухом має специфічні особливості, ступінь прояву яких суттєво різняться і залежить від:

- наявності, своєчасності та адекватності слухопротезування (індивідуальними слуховими апаратами або імплантуванням),
- своєчасності та якості сурдопедагогічної допомоги,
- міри участі батьків як перших вчителів мовлення дитини,
- стану слухової функції дитини.

Серед вказаних чинників стан слуху є важливим, але не має виключного, вирішального значення.

Автори уникають переліку мовленнєвих одиниць, які потрібно вивчити за певний час. Вони не розглядаються як предмет вивчення на тому чи іншому етапі навчання. Предметом засвоєння є способи передачі інформації мовленнєвими засобами.

Програма не містить жорстких вимог щодо засвоєння конкретних слів та їх кількості дітьми.

Розширення словника дітей доцільно здійснювати на діяльнісній основі у процесі живого спілкування, навчання, ситуація та умови якого є вирішальними для добору словесного матеріалу. Кількість мовленнєвих одиниць, які засвоює дитина — показник індивідуальний, він не може бути визначений заздалегідь для всіх дітей.

Рекомендується використовувати типові, прості речення у різних ситуаціях, що сприятиме їх розумінню, запам'ятання та усвідомленню типовості та універсальності синтаксичних конструкцій в українській мові.

Засвоєння звуко-буквеного складу слів відбувається на полісенсорній основі із залученням збереженого слуху, зору, тактильного, зокрема вібраційного відчуттів. Велике значення надається у цьому дактильному та писемному мовленню. Знання звуко-буквеного складу слів уможливує прогнозування та домислювання молодотупних елементів під час сприймання усного мовлення.

Розвиток мовлення відбувається в цілісній комунікативній системі, до складових якої відносимо:

- виховання потреби у мовленнєвому спілкуванні,
- формування мовленнєвої активності,
- широке залучення збереженого інтелектуального потенціалу,
- використання можливостей різних аналізаторів, передусім зорового, тактильного,
- постійне тренування у сприйманні, розумінні зверненого мовлення та продукуванні власного,
- якнайширше використання і розвиток можливостей порушеної слухової функції.

Мовленнєва діяльність у усіх її видах, типових і специфічних формах (передбачене навчання сприймати та розуміти звернене мовлення, говоріння, читання, письмо, дактилювання з одночасним артикулюванням, залучення жестового мовлення) формується поетапно.

Загальновідомо, що засвоєння мовлення відбувається тим успішніше, чим раніше було розпочато цілеспрямоване навчання під керівництвом фахівців. У випадку своєчасної кваліфікованої допомоги дитині зі зниженим слухом (у перші місяці життя — початковий період формування мовлення в нормі) загальними орієнтирами будуть вікові мовленнєві нормативи. Втім, на практиці залишаються непоодинокими випадки, коли цілеспрямований корекційно-розвивальний вплив починається запізно — у 2-3, навіть у 5-6 років. Тоді у навчанні мовлення етапи будуть зміщені відносно віку дитини, але збережеться їх послідовність. Незалежно від віку, з якого розпочато навчання, дитина має пройти всі етапи природного мовленнєвого розвитку. Кожний з етапів не обмежується певним часом, і може тривати у різних дітей по-різному.

Розвиток мовлення відбувається згідно загальних закономірностей мовленнєвого розвитку в онтогенезі. Вихідним є навички сприймання і розуміння зверненого мовлення:

- розрізнення інтонацій і розуміння їх значення,
- правильне сприймання емоційного забарвлення зверненого мовлення,
- співвіднесення мовленнєвих одиниць і відповідної предметно-образної реальності.

На цій основі формуються універсальні навички розуміння мовлення.

Рекомендується використання різних ситуацій для розвитку мовлення.

Добір методичних прийомів програмою не обмежується.

Визнається доцільною варіативність у доборі форм мовлення.

Мовленнєва лінія розвитку передбачає формування у дитини універсальних механізмів (зазначених у програмі), які уможливають опанування мовлення дитиною та його активне використання з комунікативною та навчально-розвивальною метою. Це відбувається на різних заняттях з будь-якої теми, в процесі спілкування та доцільно організованої життєдіяльності малюка, а не на конкретному занятті з визначеної програмою теми. Добирати теми та визначати їх послідовність педагог може на свій розгляд, послуговуючись знаннями методики дошкільного виховання.

Програмою передбачений зміст корекційної роботи, яка є обов'язковою у навчально-виховному процесі. Ця робота органічно вплетена у життєдіяльність дитини. Вона здійснюється через використання як традиційних методів і прийомів навчання, так і специфічних, прийнятих у спеціальній дидактиці. Мета корекційної роботи полягає у попередженні вторинних порушень в інтелектуальній, комунікативній та особистісній сферах.

Розвивати мовлення дітей зі зниженим слухом рекомендовано переважно у грі, дотримуючись етапів її розвитку у дошкільному віці.

Перший етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Формування зорової, смакової, слухової зосередженості;</p> <p>встановлення зорового контакту дитини і дорослого;</p> <p>встановлення слухового контакту дитини і дорослого;</p> <p>підтримування агування, белькотання;</p>	<p>Підґрунтям для мовлення є домовленнєвий розвиток.</p> <p>Розташування у полі зору дитини, демонстрування різних предметів сприяє зосередженню уваги малюка на зорових образах.</p> <p>Розглядання дитиною предметів оточення та довколишнього простору — перші кроки у пізнанні світу, образи і явища якого є змістом мовлення. Переміщення малюка (носити на руках по приміщенню, перевозити на вулиці) сприяє збільшенню кількості побаченого, а елементарний мовленнєвий супровід — співвіднесенню почутого з побаченим, також тренує слух, збагачує слухо-зорові враження. Відбувається спостереження за людьми і предметами, які рухаються.</p> <p>Зосередження дитини на смакових враженнях забезпечується, зокрема спрямованістю уваги дорослого та інтонаційно оформленим мовленнєвим супроводом під час годування малюка.</p> <p>Зосередження дитини на тактильних враженнях від прогладжування дорослим, торкання, від торкання рукою дитини до різних безпечних предметів.</p> <p>Зосередження на сприйманні немовленнєвих звуків, необхідне для розвитку слухової функції, слухової уваги. Воно забезпечується наданням дорослим дитині можливості сприймати різні за силою, джерелом, тембром та іншими характеристиками звучання.</p> <p>Зосередження малюка на сприйманні мовленнєвих звуків забезпечується емоційним, інтонаційно оформленим мовленням, звернутим до дитини.</p>	<p>Забезпечувати для дитини можливість бачити обличчя того, хто говорить;</p> <p>забезпечувати для дитини можливість бачити те, про що говорить дорослий;</p> <p>забезпечити черговість говоріння дорослого (аудіо-візуального сприймання дитиною) та переведення погляду на предмет говоріння й супроводжуючий вказівний жест (спогляданням дитиною того, про що йдеться);</p> <p>підтримувати контакт «очі в очі» дитини і дорослого під час спілкування;</p> <p>забезпечити вправління дитини у сприйманні немовленнєвих та мовленнєвих звуків різного характеру (за тональністю, силою звучання, напрямком, відстанню до джерела звучання тощо);</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>формування навичок наслідування дій та слів дорослого;</p> <p>сприймання різних (за тональністю, силою звучання, напрямком, відстанню до джерела звучання тощо) немовленнєвих та мовленнєвих звучань;</p> <p>впізнавання немовленнєвих та мовленнєвих звучань;</p> <p>розрізнення немовленнєвих та мовленнєвих звучань;</p> <p>розрізнення цілих слів та переривчастих звучань, немовного та мовного характеру;</p> <p>розрізнення одного і багатьох звучань, немовного та мовного характеру;</p>	<p>Зосередження уваги на звуко-вібраційних сигналах (стук по підлозі, по столу, на якому лежить рука дитини, по стільчику, на якому сидить дитина)</p> <p>Впізнавання малюком людей близького оточення забезпечується достатніми соціальними контактами.</p> <p>Впізнавання дитиною голосів членів родини стане надбанням дитини тим швидше, чим частіше вона буде чути близьких і бачити їх.</p> <p>Хватання та обмацування предметів дитиною — перші пізнавальні дослідницькі дії.</p> <p>Переміщення іграшок та інших безпечних предметів дитиною.</p> <p>Відпрацювання рухової реакції (дитина повертається до джерела) на світлові сигнали.</p> <p>Відпрацювання рухової реакції (дитина повертається до джерела) на звукові сигнали.</p> <p>Відпрацювання реакції (дитина зосереджується на відчуттях) на вібраційні відчуття.</p> <p>Називання дорослим та слухо-зорове та (або) слухо-зоро-вібраційне сприймання дитиною предметів, їх ознак та дій, на які дитина звернула увагу.</p> <p>Називання предметів дорослим з їх одночасною демонстрацією.</p> <p>Називання предметів дорослим та їх демонстрація послідовно.</p>	<p>вправляти дитину у сприймання вібрацій різного характеру (різні за інтенсивністю, кількістю, джерелом, переривчасті і безперервні);</p> <p>дотримуватися такої відстані між дитиною та джерелом звучання, яка забезпечить сприймання звуку, орієнтує на показники аудіограми та дані педагогічного обстеження можливостей слухового сприймання дитини;</p> <p>підтримувати, стимулювати, закріплювати буль-які вокалізації дитини;</p> <p>використовувати дитячі вокалізації в організації роботи над мовленням дитини;</p> <p>підтримувати, стимулювати агукування та белькотання;</p> <p>стимулювати наслідування дитиною мовлення дорослого;</p> <p>добирати мовленнєвий матеріал, доступний для сприймання дитини;</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
встановлення зв'язку між предметом, ознакою, дією та назвою; визначення джерела звучання немовного та мовного характеру	<p>Спряжене промовляння окремих звуків та звукових комплексів дорослим і дитиною.</p> <p>Спряжене промовляння окремих звуків та звукових комплексів дорослим і дитиною з одночасним руховим супроводом.</p> <p>Протяжна вимова голосних звуків (спочатку дорослим, потім спряжено дорослим і дитиною, а потім послідовно дорослим і дитиною).</p> <p>Протяжна вимова голосних звуків з руховим супроводом (напр.: дорослий рухає ручки дитини: розводить в сторони, піднімає вгору).</p> <p>Ритмічна вимова складів (спочатку дорослим, потім спряжено дорослим і дитиною, а потім послідовно дорослим і дитиною).</p> <p>Ритмічна вимова складів з руховим супроводом (плескати у долоньки, розводити ручки тощо).</p> <p>Ритмічна вимова складів з одночасним руховим та звуко-вібраційним супроводом (ритмічно стукати по столу кулаком, тупати ногою по підлозі тощо).</p> <p>Для того, щоб успішно закладалися основи мовленнєвого розвитку, вкрай важливим для дитини зі зниженим слухом є спілкування з близькими.</p> <p>Щоб організувати спілкування, зважаючи на специфіку, спричинену порушенням слуху, необхідно встановити аудіо-візуальний контакт дорослого з дитиною під час говоріння.</p>	<p>використовувати інтонаційно забарвлене мовлення та навчати розуміти інтонаційні особливості мовлення (практично);</p> <p>під час говоріння використовувати відповідний вираз обличчя для передачі інформації;</p> <p>використовувати природні жести для того, щоб допомогти дитині зрозуміти сказане дорослим;</p> <p>за необхідності використовувати жестову мову як допоміжний засіб для опанування словесного мовлення;</p> <p>використовувати таблички для глобального читання для позначення предметів, ознак, дій тощо;</p> <p>навчати глобального сприймання мовленнєвих одиниць; тренувати у запам'ятанні немовленнєвого та мовленнєвого матеріалу;</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Спілкування буде нести доцільне інформаційне навантаження, якщо матиме яскраве емоційне забарвлення, відповідне до змісту сказаного.</p> <p>Всі мовленнєві одиниці (від вигуків до слів та речень) необхідно вживати з правильним інтонаційним оформленням, а також забезпечити сприймання різних мовленнєвих інтонацій з опорою на споглядання дитиною того, про що йдеться.</p> <p>Розвиток мовлення відбувається на основі наслідування дорослого. Тому на першому етапі важливо привчити дитину повторювати дії дорослого. Вміння наслідувати формується спочатку без мовлення, з допомогою рухів та дій. А потім на мовленнєвому матеріалі. Напр.: дорослий багаторазово виконує рухи сам та разом з дитиною (напр.: плескає у долоні сам, а потім плескає долоньками дитини), привчаючи дитину повторювати за дорослим. Дорослий багаторазово вимовляє вигук, окремі звукові комплекси, слова, заохочуючи дитину його наслідувати.</p> <p>Зосередження уваги дитини на її вокалізаціях, емоційна підтримка дорослого будь-яких вокалізацій дитини та повторення дорослим вимовлених малою звуків та звукових комплексів стимулюватиме голосові прояви та формуватиме навичку наслідування.</p> <p>Знаходячись перед обличчям дитини, голосне та тихе промовляння дорослим окремих голосних звуків, звукових комплексів та слів.</p>	<p>вчити зосереджувати увагу; використовувати вправи на розвиток невербальних та вербальних видів мислення; звертати увагу на ритмічне оформлення беззмістовних звукових утворень та мовленнєвих одиниць; забезпечити постійне використання словесного мовлення, що відповідає можливостям дитини, з комунікативною метою (окремо, послідовно або паралельно з жестовою мовою); формувати та підтримувати мовленнєву активність дитини; добирати мовленнєві одиниці, які вживає дорослий, виходячи з потреб, інтересів та можливостей дитини;</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Промовляння дорослим окремих голосних звуків, звукових комплексів та слів, знаходячись з різних сторін від дитини.</p> <p>Називання дорослим (спочатку лепетним, а пізніше звичайним словом) одного предмету і емоційна підтримка реакції впізнання дитини (повертає голівку, вказує на предмет).</p> <p>Називання дорослим двох предметів або дій словами (спочатку лепетним, а пізніше звичайним словом), несхожими за структурою (кіт — корова, ам — топ-топ-топ) і емоційна підтримка реакції впізнання дитини (повертає голівку, вказує на предмет).</p> <p>Говоріння дорослого з яскравим інтонсуванням (напр.: лагідно, суворо) та впізнання і розрізнення дитиною інтонацій мовлення дорослого.</p> <p>Промовляння команд та прохань дорослими з демонстрацією їх виконання (напр.: «дай», «покажи», «сядь», «іди»).</p> <p>Виконання дитиною команд та прохань (напр.: «дай», «покажи») дорослого з допомогою ситуативних підказок та самостійно.</p> <p>Тренування дитини у привертанні уваги до себе з допомогою голосу та слів (укати, кликати), реагуючи на дитячі вокалізації і слова (підійти, посміхнутися, взяти на руки, дати іграшку, нагодувати, передати тощо, залежно від потреби, яку хоче висловити дитина).</p> <p>Стимулювання дитини у називанні (у тій чи іншій мірі наближено до норм української мови) членів родини, предметів, дій тощо.</p>	забезпечити постійне використання дорослим слівосполучень та речень типових простих конструкцій.

**ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ
НА КІНЕЦЬ ПЕРШОГО ЕТАПУ:**

дитина

- підтримує слухо-зоровий контакт з дорослим;
- розрізняє мовленнєві і немовленнєві звучання;
- наслідує рухи, дії та мовленнєві сигнали дорослого;
- супроводжує вокалізаціями предметні дії з іграшками;
- розрізняє та реагує на інтонації у мовленні дорослого;
- спряжено з дорослим промовляє голосні звуки, деякі склади та слова;
- розуміє слова-назви предметів оточення та використання, повсякденних дій та окремих ознак предметів;
- називає (наближено) своє ім'я, предмети оточення, повсякденні дії, окремі ознаки предметів;
- у доступний спосіб звертається до близьких;
- висловлює власні побажання у доступний спосіб;
- розуміє та виконує окремі команди та прохання дорослого.

Другий етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Розширення словникового запасу;</p> <p>практичне засвоєння понять «я», «ти», «один», «багато»;</p> <p>практичне засвоєння запитань типу «Хто це?», «Що це?», «Де...?»;</p> <p>практичне засвоєння значення спонукань типу «дай...», «візьми...», «іди сюди», «сядь» тощо;</p> <p>опанування та використання у мовленні коротких речень (їх кількість та міра наближення до фonetичних та граматичних норм української мови залежить від можливостей дитини);</p> <p>усвідомлення значення одиниці та множини на практичному рівні;</p>	<p>Мовленнєвий супровід дорослих усіх побутових дій та режимних моментів дитини з використанням фраз простих типових конструкцій (типу: <i>будемо спати, Галя умивається, це ліжко та ін.</i>), запитань (типу: <i>Що це? Хочеш їсти? Що у Галі? Хто там? Де мама? та ін.</i>), спонукань (типу: <i>сядь, іди до мене, дай... візьми... та ін.</i>), вітання, прощання тощо.</p> <p>Вживання дорослими одних і тих же слів та однотипних коротких фраз у різних ситуаціях.</p> <p>Спостереження дітей за предметними діями дорослих (з натуральними предметами, іграшками) з відповідним мовленнєвим супроводом та наслідування цих дій дитиною із спряженням та відображенням приблизним промовлянням (від окремих звуків та контурів слів до наближеного промовляння).</p> <p>Добір предметів до малюнків.</p> <p>Добір малюнків до предметів.</p> <p>Добір табличок для глобального читання до натуральних предметів, малюнків, іграшок тощо.</p> <p>Складання малюнків з частин (від двох частин до кількох).</p> <p>Виконання дій за спонуканням дорослого, висловленого у вигляді табличок для глобального читання.</p> <p>Сприймання на слухо-зоровій основі та виконання дитиною доручень дорослого типу «візьми...», «дай...», «сядь», «іди до мене».</p>	<p>Групувати предмети (натуральні предмети, іграшки, муляжі тощо) та малюнки за різними ознаками (належність до певної групи, ситуативний зв'язок, одна дія у виконанні різних осіб тощо);</p> <p>навчати дактилювання та використовувати його з навчально-комунікативною метою;</p> <p>співвідносити таблички із словами з предметами, діями, ознаками, які їх означають;</p> <p>привчати дитину під час сприймання зверненого мовлення звертати увагу на положення органів артикуляції співрозмовника;</p> <p>заохочувати та залучати батьків до регулярного мовленнєвого спілкування з дітьми, допомагати у вст</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>спряжене та відображене промовляння звуків, складів, слів та коротких речень (їх кількість та міра наближення до фонетичних та граматичних норм української мови залежить від можливостей дитини);</p> <p>засвоєння дактилем; усно-дактильне називання предметів довкілля, основних ознак предметів довкілля, повсякденних побутових дій;</p> <p>усне називання предметів довкілля, основних ознак предметів довкілля, повсякденних побутових дій (міра наближення до фонетичних та орфографічних норм української мови залежить від можливостей дитини).</p>	<p>Повторення дитиною дактилем за дорослим з паралельним промовлянням (міра наближеності до фонетичної норми визначається можливостями дитини) окремих букв, складів та слів.</p> <p>Розуміння значення займенників «я» і «ти» (у формі табличок, в усній та дактильній формах) та їх вживання.</p> <p>Розуміння запитань типу «Хто це?», «Що це?» (у формі табличок, в усній та дактильній формах).</p> <p>Розуміння запитань типу «Де...?» (у формі табличок, в усній та дактильній формах).</p> <p>Відповіді дитини на запитання дорослого типу «Хто це?», «Що це?» (у формі табличок, в усній або дактильній формах).</p> <p>Відповіді дитини на запитання дорослого типу «Де...?» (у формі табличок, в усній та дактильній формах).</p> <p>Впізнання власного імені (у формі табличок, в усній або дактильній формах).</p> <p>Називання (міра наближеності до норм української мови залежить від можливостей дитини) власного імені.</p> <p>Називання із спряженим, відображеним та самостійним промовлянням предметів довкілля (приблизне від окремих звуків та контурів слів або наближене до норм мови промовляння).</p> <p>Називання із спряженим, відображеним та самостійним промовлянням повсякденних побутових дій (приблизне від окремих звуків та контурів слів або наближене до норм мови промовляння).</p>	<p>новленні мовленнєвого контакту дитини з батьками;</p> <p>розвивати немовленнєве та мовленнєве дихання;</p> <p>навчати дитину володіти власним голосом через регулювання його сили, тривалості звучання;</p> <p>забезпечувати активне пізнання довкілля дитиною;</p> <p>навчати спряжено та відображено промовляти окремі звуки, склади, слова, короткі прості речення;</p> <p>стимулювати до самостійного називання дитиною предметів довкілля, повсякденних побутових дій, ознак предметів довкілля;</p> <p>вчити розуміти питальну інтонацію і зміст простих запитань;</p> <p>вправляти дитину у відомі відхилення на прості запитання дорослого;</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Називання із спряженим, відображеним та самостійним промовлянням ознак предметів довкілля (приблизне від окремих звуків та контурів слів або наближене до норм мови промовляння).</p> <p>Усно-Дактильне називання власного імені.</p> <p>Усно-Дактильне називання дитиною предметів довкілля, повсякденних побутових дій та основних ознак предметів довкілля.</p> <p>Практичне розрізнення понять «<i>один</i>» та «<i>багато</i>» з доббором відповідних зображень та предметів.</p>	

**ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ
НА КІНЕЦЬ ДРУГОГО ЕТАПУ:**

дитина

- розуміє частовживані прості висловлювання дорослого, які супроводжують щоденні побутові дії;
- розуміє прості запитання дорослого, які стосуються дій дитини, її побажань, оточення тощо (типу: *Що ...? Хто ...? Де ...? та ін.*);
- у доступний спосіб висловлює вітання, прощання;
- у доступний спосіб висловлює власні побажання та прохання;
- виконує дії за спонуканням дорослого, висловленого у вигляді табличок для глобального читання, усно-дактильно або усно (типу: «*візьми...*», «*дай...*», «*сядь*», «*іди до мене*»);
- розуміє значення займенників «*я*» і «*ти*» та вживає їх у доступній формі;
- розуміння запитання типу «*Хто це?*», «*Що це?*», «*Де...?*» (у формі табличок, в усній та дактильній формах) та відповідає на них у доступній формі;
- знає власне ім'я, називає його у доступній формі;
- називання із спряженим, відображеним та самостійним промовлянням предмети довкілля, звичні дії, деякі ознаки предметів;
- супроводжує мовленням (доступним дитині — від вокалізацій та окремих слів до коротких речень) ігрові дії, встановлює мовленнєвий контакт в процесі гри.

Третій етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Усвідомлення логічної послідовності подій, дій у реальному житті; формування та уточнення звуковимови; спілкування на побутові теми; використання простих речень (різною мірою наближених до фонетичних та граматичних норм української мови) у мовленні; практичне засвоєння слів з прилиплим або точним (за можливостями дитини) дотриманням їх структури та фонетичного оформлення;</p> <p>глобальне читання слів;</p> <p>глобальне читання простих коротких речень (1, 2, 3 слова, залежно від можливостей дитини), доступних за змістом дитині;</p>	<p>Розказування дорослими та запам'ятання і розказування дитиною коротких дитячих римованих забавлянок, які супроводжуються певними рухами та діями («Сорока-вороона», «Ладусі-ладусі», «Кую, кую чобіток»).</p> <p>Глобальне сприймання слів з таблиць:</p> <p>добір малюнків до табличок із словами;</p> <p>добір табличок із словами до малюнків;</p> <p>інсценування дій, які позначаються словами, сприйнятими глобально з табличок.</p> <p>Вимовляння звуків, складів, слів, коротких речень:</p> <p>тихе вимовляння,</p> <p>гучне вимовляння,</p> <p>вимовляння голосом звичайної сили.</p> <p>Складання словосполучень із слів, надрукованих на табличках за малюнками.</p> <p>Складання речень із слів, надрукованих на табличках за малюнками.</p> <p>Складання слів з букв розрізної азбуки.</p>	<p>Групувати малюнки за різними ознаками (належність до певної групи, ситуативний зв'язок, одна дія у виконанні різних осіб тощо);</p> <p>добирати таблички для глобального сприймання до предметів, малюнків, ініційованих дій;</p> <p>добирати предмети, малюнки до табличок для глобального сприймання;</p> <p>заохочувати дитину використовувати словесне мовлення для спілкування;</p> <p>привчати дитину під час сприймання зверненого мовлення звертати увагу на положення органів артикуляції співрозмовника;</p> <p>забезпечити єдність вимог педагогічного та батьків щодо використання словесного мовлення;</p> <p>заохочувати та залучати батьків до регулярного мовленнєвого спілкування з дітьми, допомагати у встановленні мовленнєвого контакту дитини з батьками;</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>вивчення звуків українського алфавіту та букв, що їх позначають (без називання букв з озвученням звуків, які ними позначаються);</p> <p>аналітичне читання складів та слів;</p> <p>вміння використовувати під час говоріння голос номінальної гучності, висоти; говоріння у природньому темпі;</p> <p>розширення словникового запасу дитини назвами тварин, предметів побутового вжитку, кольорів, назвами дій, ознак, чисел та ін.;</p> <p>засвоєння простих часто вживаних конструкцій словосполучень та речень;</p> <p>практичне засвоєння та вживання дитиною у мовленні доступних понять</p>	<p>Називання імен дітей, дорослих, іграшок, предметів побутового вжитку, частин тіла, продуктів та страв, тварин тощо (приблизно або наближено до норми, залежно від можливостей дитини).</p> <p>Називання побаченого на малюнку та коментування подій, що відбуваються у реальному житті дитини словосполученнями та короткими реченнями, в яких поєднується ім'я і дія (на зразок: <i>Оля спить</i>), назва тварини і дія (на зразок: <i>кіт їсть</i>), людина і дія (на зразок: <i>бабуся читає</i>), предмет і ознака (на зразок: <i>яблуко червоне</i>) та ін.</p> <p>Виконання дитиною доручень дорослого, висловлених усно-дактильно та усно.</p> <p>Повідомлення дитини про виконання доручень дорослого.</p> <p>Практичне використання дитиною у мовленні понять «було», «є», «буде» (у конструкціях типу: «ми спали», «ми читаємо», «ми будемо гуляти»);</p> <p>Практичне використання дитиною у мовленні слів в однині та множині.</p> <p>Засвоєння узагальнюючих слів та називання груп предметів узагальнюючими словами.</p> <p>Ініціювання та підтримання діалогів на близькій дитям темі (кількість реплік визначається можливостями дитини).</p>	<p>забезпечувати умови для спілкування дітей з чуточими однолітками;</p> <p>формувати навички слухо-зоро-вібраційного сприймання усного мовлення з орієнтацією на види артикуляційні образи, доступні звукові сигнали, вібраційні відчуття;</p> <p>вивчати нові слова з образним підкріпленням та у мовленнєвому контексті;</p> <p>розвивати немовленнєве та мовленнєве дихання;</p> <p>навчати дитину володіти власним голосом через регулювання його сили, тривалості звучання;</p> <p>слідкувати за дотриманням нормального темпу говоріння;</p> <p>забезпечувати активне пізнання довкілля дитиною;</p> <p>вправляти дитину у правильному промовлянні, виправляти недоліки</p> <p>а) голосотворення;</p> <p>б) звуковимови.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Відповіді на запитання типу «Хто...?», «Що...?», «Де...?», «Що робить...?», «Що робив (робила)...?», «Що буде (будеш, будемо) робити?», «Який (яка, яке)...?», «Чий (чия, чие, чий)...?» в межах знайомого мовленнєвого матеріалу.</p> <p>Впізнавання дитиною предметів та явищ за описом дорослого.</p> <p>Називання узагальнюючими словами груп предметів та знання і використання у мовленні слів, що входять до цих груп (напр.: <i>люди, іграшки, меблі, посуд, тварини, транспорт, продукти, предмети гігієни, рослини, овочі, фрукти</i> та/або інші за вибором педагога).</p> <p>Описання предметів за ознаками кольору, форми, розміру тощо з узгодженням слів у словосполученнях та реченнях.</p> <p>Відагування загадок.</p> <p>Вивчення і декламація коротких дитячих віршків, чистомовок.</p> <p>Розповідь дитини про себе.</p> <p>Розповідь дитини про свою родину (усні, усно-дактильні та, за необхідності, з використанням жестової мови).</p>	<p>в) темпу промовляння, г) ритму та мелодики мовлення; формувати у дитини навички наслідування артикуляційних рухів дорослих; формування у дитини навички спряженого (разом із дорослим) промовляння; формування у дитини навички відображеного (разом із дорослим) промовляння; співвідносити звуки, букви та дактильні знаки ізольовано, у складах та у словах; формувати пізнавальну активність дитини; розвивати пам'ять на матеріалі, що вивчається; розвивати увагу дитини; розвивати уяву дитини; розвивати мислення дитини; розрізняти на слух музичні інструменти, звучання іграшок, знайомі голоси людей, голоси тварин, визначати кількість звучань, напрям звучання, гучність та тривалість звучань, розрізняти постійний та переривчастий характер звучання;</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
		<p>розвивати зорове сприймання як компенсаторний механізм, що забезпечує свідоме сприймання і усвідомлення різної інформації, передусім зворотного мовлення (словесного в усній та письмовій формі, дактильного, жестового);</p> <p>розвивати кінестетичні відчуття через артикуляційні вправи та вправляння у правильному артикулюванні;</p> <p>розвивати тактильні відчуття через сприймання вібрацій, зосередження уваги на їх особливостях (силі, тривалості, ритмі тощо);</p> <p>формувати навички отримання інформації через смак, запах, використовуючи прийом обмацування, постукування, уважного розглядання та ін.;</p> <p>формувати впевненість дитини у собі, особистісної цінності.</p>

**ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ
НА КІНЕЦЬ ТРЕТЬОГО ЕТАПУ:**

Дитина

- розказує та супроводжує діями короткі дитячі забавлянки, чистомовки;
- глобально читає знайомий мовленнєвий матеріал;
- інсценує дії, позначені знайомими словами;
- володіє власним голосом (змінює його силу, тривалість та характер звучання);
- складає словосполучення та короткі речення за малюнками із слів, надрукованих на табличках;
- складає слова з букв розрізної азбуки за зразком;
- знає імена дітей, дорослих, назви іграшок, предметів побутового вжитку, частин тіла, продуктів та страв, тварин тощо, а також називає їх доступним способом;
- коментує побачене (на малюнку або у реальному житті) окремими словами, словосполученнями та короткими реченнями (наприклад: *ім'я + (дія на зразок: Оля спить), назва тварини + дія (на зразок: кіт їсть), людина + дія (на зразок: бабуся читає), предмет + ознака (на зразок: яблуко червоне) та ін.*);
- розуміє прохання та доручення дорослого, висловлені усно-дактильно або усно, та повідомляє доступним способом про їх виконання;
- розрізняє інтонації в мовленні дорослого;
- ініціює та підтримує діалоги на близькі теми;
- відповідає на запитання в межах знайомого мовленнєвого матеріалу;
- описує предмети за ознаками кольору, форми, розміру тощо;
- розповідає про себе, про свою родину доступним способом;
- розуміє пояснення правил гри, супроводжує мовленням ігрові дії, відтворює з мовленнєвим супроводом рольові відносини у грі.

Четвертий етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Використання дитини словесного мовлення з комунікативною метою у межах її індивідуальних можливостей;</p> <p>використання у мовленні засвоєних раніше слів;</p> <p>використання у мовленні слів — продуктів дитячої словотворчості;</p> <p>звертання до дорослих та дітей;</p> <p>висловлення власних побажань, потреб, прохань (міра наближення до фонетичних та граматичних норм української мови визначається можливістю дитини);</p> <p>розуміння реплік співрозмовника, які за складністю відповідають можливостям дитини;</p>	<p>Різнноманітне за тематикою спілкування дорослих з дитиною з використанням засобів словесного мовлення (за необхідності дактилювання і жестової мови).</p> <p>Вживання дорослими у мовленні під час спілкування з дитиною різних частин мови (прикметників, прислівників, займенників, прийменників), кількість і добір яких визначається можливостями дитини.</p> <p>Називання дитиною предметів довкілля, їх ознак, повсякденних дій словами.</p> <p>Називання дитиною імен, звертання по імені, по батькові.</p> <p>Називання узагальнюючими словами груп предметів та знання і використання у мовленні слів, що входять до цих груп (напр.: <i>люди, іграшки, меблі, посуд, тварини, транспорт, продукти, предмети гігієни, рослини, овочі, фрукти</i> та/або інші за вибором педагога). Кількість слів у групах та груп розширюється у порівнянні з попереднім етапом.</p> <p>Знання і використання у мовленні назв та ознак кожної пори року.</p> <p>Знання і використання у мовленні назв предметів вжитку.</p>	<p>Ознайомити дітей з будовою і призначенням органів артикуляції;</p> <p>розвивати немовленнєве та мовленнєве дихання;</p> <p>навчати дитину володіти власним голосом через регулювання його сили, тривалості звучання;</p> <p>слідкувати за дотриманням нормального темпу говоріння;</p> <p>забезпечувати активне пізнання довкілля дитиною;</p> <p>групувати предмети, малюнки, слова за різними ознаками;</p> <p>запам'ятовувати слова парами, малими групами, об'єднаними за принципом логічних зв'язків (напр.: <i>хліб, ніж, стіл</i>);</p> <p>вивчати нові слова з образним підкріпленням та у мовленнєвому контексті;</p> <p>встановлювати логічну послідовність подій, які відбуваються з дитиною та у казкових сюжетах (з допомогою малюнків, словесного мовлення або жестової мови залежно від можливостей дитини та навчальної доцільності);</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>вміння давати відповіді на знайомі і зрозумілі запитання співрозмовника;</p> <p>запам'ятовання і розказування коротких дитячих віршиків, римованих забавлянок;</p> <p>висловлення думок за допомогою засобів словесного мовлення (міра наближення до фонетичних та граматичних норм української мови визнається можливостями дитини), за необхідності з живим актилюванням та жестовою мови;</p> <p>розширення словникового запасу словами, що належать до різних частин мови;</p> <p>формування правильної звукомови;</p> <p>зиставлення звуків, букв, актилем;</p>	<p>Знання і використання у мовленні назв тварин та їхніх дітей.</p> <p>Ініціювання та підтримання діалогу про дитину, її родину (Як тебе звати? Скільки тобі років? Як звали твою маму? та ін.) та інші близькі дитині теми (за можливостями дитини словесно, з використанням актилювання або жестової мови).</p> <p>Відповіді на запитання типу хто це? що це? в межах доступного мовленнєвого матеріалу.</p> <p>Відповіді на запитання типу «Де...?», «Коли...?» в межах доступного мовленнєвого матеріалу.</p> <p>Відповіді на запитання типу «Що робить...?», «Що робив (робила)...?», «Що буде (будеш, будемо) робити?» в межах доступного мовленнєвого матеріалу.</p> <p>Відповіді на запитання типу «Який (яка, яке)...?», «Чиї (чия, чий, чіє)...?» в межах доступного мовленнєвого матеріалу.</p> <p>Складання речень з усним промовлянням та записуванням друкованими буквами за малюнком із слів, надрукованих на таблицях; із записаних на дошці слів; самостійно.</p>	<p>формувати навички слухо-зоро-вібраційного сприймання усного мовлення з орієнтацією на види артикуляційні образи, доступні звукові сигнали, вібраційні відчуття;</p> <p>стимулювати мовленнєву активність дитини;</p> <p>автоматизувати правильну вимову під час читання;</p> <p>робити разом з дитиною прості узагальнення;</p> <p>заохочувати дитину використовувати словесне мовлення для спілкування;</p> <p>забезпечити єдність вимог педагогічного колективу та батьків щодо використання словесного мовлення;</p> <p>заохочувати та залучати батьків до регулярного мовленнєвого спілкування з дітьми, допомагати у встановленні мовленнєвого контакту дитини з батьками;</p> <p>забезпечувати умови для спілкування дітей з чужими однолітками;</p> <p>вчити враховувати ситуацію спілкування для усвідомлення змісту сказаного;</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>практичне засвоєння слів з дотриманням їх структури;</p> <p>читання букв (вимовляння звуків без називання букв);</p> <p>читання складів;</p> <p>аналітичне читання слів, речень, текстів;</p> <p>написання друкованих букв;</p> <p>написання слів друкованими буквами;</p> <p>написання коротких речень (розмір і зміст відповідає можливостям дитини) друкованими буквами;</p> <p>збагачення словникового запасу назвами тварин та їх дій, назвами предметів побутового вжитку, козлорів, назвами дій, ознак, чисел та ін.;</p> <p>навчання звертатися по імені до дітей, по імені та по батькові до дорослих;</p>	<p>Складання речень з усним промовлянням та записуванням друкованими буквами на задану тему (напр.: <i>про...</i>)</p> <p>із слів, надрукованих на табличках;</p> <p>із записаних на дошці слів;</p> <p>самостійно.</p> <p>Складання речень з усним промовлянням та записуванням друкованими буквами за демонстрацією дій</p> <p>із слів, надрукованих на табличках;</p> <p>із записаних на дошці слів;</p> <p>самостійно.</p> <p>Складання речень за заданим початком.</p> <p>Описання предметів за ознаками кольору, форми, розміру та ін з узгодженням слів у словосполученнях та реченнях. Кількість ознак, за якими здійснюється описання, збільшується у порівнянні з попереднім періодом.</p> <p>Практичне розрізнення значень та вживання у мовленні займенників «<i>твій (твоя, твоє, твої)</i>», «<i>мій (моя, моє, мої)</i>», «<i>наш (наша, наше, наші)</i>», «<i>її (його, їх)</i>».</p>	<p>вправляти дитину у правильному промовлянні, виправляти недоліки</p> <p>а) толосоутворення;</p> <p>б) звуковимови,</p> <p>в) темпу промовляння,</p> <p>г) ритму та мелодики мовлення,</p> <p>д) інтонаційного оформлення;</p> <p>уточнювати словесні значення;</p> <p>формувати пізнавальну активність дитини;</p> <p>розвивати пам'ять на матеріалі, що вивчається;</p> <p>розвивати увагу дитини;</p> <p>розвивати уяву дитини;</p> <p>розвивати мислення дитини;</p> <p>розвивати зорове сприймання як компенсаторний механізм, що забезпечує свідоме сприймання і усвідомлення різної інформації, передусім зверненого мовлення (словесного в усній та письмовій формі, тактильного, жестового);</p> <p>розвивати кінстетичні відчуття через вправлення у правильному артикулюванні;</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>опанування вміння складати розповідь;</p> <p>ініціювання діалогу;</p> <p>вміння підтримати діалог на близьку тему;</p> <p>практичне опанування різних типів висловлювань;</p> <p>усвідомлення універсальності мовленнєвих одиниць та можливості їх використання у різних конструкціях;</p> <p>практичне засвоєння основних типів синтаксичних конструкцій;</p> <p>практичне засвоєння узгоджень слів у словосполученнях та реченнях</p>	<p>Впізнавання дитиною предметів та явищ за описом дорослого. Кількість предметів, які дитина впізнає за усьмим описанням збільшується, а опис ускладнюється у порівнянні з попереднім етапом.</p> <p>Демонстрація дій, названих дорослим.</p> <p>Повідомлення дитини про її бажання (напр. «хочу <i>gratias</i>»), потреби (напр.: «хочу їсти»), прохання (напр.: «<i>dai lyaluku</i>») (за можливостями дитини словесно, з використанням дактилювання або жестової мови).</p> <p>Виконання дитиною доручень дорослого, висловлених усно-дактильно та усно.</p> <p>Повідомлення дитини про виконання доручень дорослого.</p> <p>Обговорення (доступними мовленнєвими засобами з доцільним використанням дактилювання та жестової мови) цікавих подій з власного досвіду дітей, з життя близьких людей.</p> <p>Розказування дорослими та запам'ятання і розказування дитиною коротких чистотомок.</p> <p>Розказування дорослими та запам'ятання і розказування дитиною коротких дитячих віршиків.</p> <p>Підрахунок слів у реченні, букв у слові.</p>	<p>розвивати тактильні відчуття через сприймання вібрацій, зосередження уваги на їх особливостях (силі, напрямку, тривалості, ритмі тощо);</p> <p>формувати навички отримання інформації через смак, запах, використовуючи прийом обмацування, постукування, уважного розглядання та ін.;</p> <p>формувати впевненість дитини у собі, усвідомлення своєї неповторності, своєрідності, особистісної цінності;</p> <p>розрізняти на слух звучання музичних інструментів (кількість залежить від можливостей дитини) набір яких розширюється у порівнянні із попереднім етапом;</p> <p>розрізняти на слух голоси людей;</p> <p>розрізняти на слух голоси тварин;</p> <p>відтворювати темп та ритм звучань;</p> <p>впізнавати та розрізняти на слух та слухо-зоровій основі знайомі слова несхожі та схожі за звучанням;</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Читання повільно та у нормальному темпі (за можливостями дитини) букв, складів, слів.</p> <p>Заштриховування фігур.</p> <p>Обведення контурів предметних малюнків, геометричних фігур за трафаретом, по контурних крапках тощо.</p> <p>Малювання різних фігур та предметів.</p> <p>Списування букв, складів, слів друкованими літерами.</p> <p>Написання знайомих букв, складів, слів друкованими літерами.</p> <p>Написання ліній (різної довжини, прямих, похилих, хвилястих) та елементів письмових букв.</p> <p>Позначення звуків і дактильних знаків буквами.</p> <p>Розрізнення голосних і приголосних звуків, їх схематичне позначення.</p> <p>Дотримання гігієнічних норм під час письма та малювання: правильно тримає ручку, олівець у руці, розташовує зошит на робочому столі.</p> <p>Складання слів з розрізної азбуки за зразком, самостійно по пам'яті.</p> <p>Аналітичне читання букв, складів, слів, простих коротких речень (1, 2, 3 слова, залежно від можливостей дитини), доступних за змістом дитині.</p>	<p>впізнавати та розрізняти на слух та слухо-зоровій основі словосполучення та речення, побудовані із знайомого мовленнєвого матеріалу;</p> <p>відтворювати контури (або слова наближено до їх звучання) незнайомих слів, сприйняти на слух, на слухо-зоровій та слухо-зоро-вібраційній основі;</p> <p>розрізняти на слухо-зоровій основі та на слух схожі за звучанням слова;</p> <p>розпізнавати на слух різні побутові шуми;</p> <p>розрізняти чоловічий і жіночий голоси; дотримуватися наголосу під час вимовлення слів;</p> <p>формувати правильну вимову всіх звуків української мови ізольовано і у мовленнєвих одиницях (за можливостями дитини).</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Практичне засвоєння дитиною та доцільне вживання у мовленні фраз, що містять:</p> <ul style="list-style-type: none"> • запитання, • спонування, • повідомлення, • заперечення. <p>Практичне засвоєння та вживання у простих мовленнєвих конструкціях різних частин мови з їх узгодженням у роді, числі та практичним використанням часових форм (міра допомоги дорослого визначається можливостями дитини).</p> <p>Описання серії сюжетних малюнків (зміст та кількість малюнків залежить від можливостей дитини) усно (за необхідності усно-дактильно, з використання жестової мови).</p> <p>Описання малюнків, близьких дітям за змістом, усно (за необхідності усно-дактильно, з використання жестової мови).</p> <p>Драматизація з паралельним мовленнєвим супроводом коротких текстів побутового характеру та казкових сюжетів (розмір, зміст та складність мовленнєвого матеріалу добирається відповідно до можливостей дитини).</p> <p>Читання й розуміння речень, побудованих із знайомого мовленнєвого матеріалу (зміст та обсяг визначається можливостями дитини).</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Читання й розуміння коротких текстів, побудованих із знайомого мовленнєвого матеріалу, (зміст та обсяг визначається можливостями дитини).</p> <p>Вивчення і декламація дитячих віршиків, забавлянок, чистомовок.</p> <p>Усні розповіді на близькій дитині теми (за необхідності усно-дактильні та з використанням жестової мови).</p> <p>Добір слів протилежного значення.</p> <p>Добір схожих за значенням слів.</p> <p>Добір ілюстрацій до речень або логічних частин (фрагментів) тексту.</p> <p>Читання, слухо-зорове сприймання казок з наступним аналізом їх змісту (відповідно до можливостей дитини).</p> <p>Переказування текстів коротких оповідань та казок з опорою на малюнковий план, з використанням опорних слів, за словесним планом.</p>	

**ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ
НА КІНЕЦЬ ЧЕТВЕРТОГО ЕТАПУ:**

Дитина

- співвідносить знайомий мовленнєвий матеріал, сприйнятий слухо-зоро-вібраційно з відповідними предметами, малюнками;
- співвідносить слова, словосполучення, речення з відповідними образними уявленнями;
- групує предмети, малюнки, слова за певними ознаками;
- запам'ятовує образи і слова у доступній кількості;
- зосереджує увагу на зверненому мовленні;
- під час сприймання зверненого мовлення звертає увагу на положення органів артикуляції;
- орієнтується на знайомі слова і конструкції для усвідомлення змісту сприйнятого;
- слухо-зоро-вібраційно сприймає знайомий мовленнєвий матеріал;
- користується дактильним мовленням як допоміжним засобом спілкування;
- регулює силу голосу;
- має сформоване мовленнєве дихання;
- вимовляє звуки української мови;
- говорить у природному темпі;
- позначає звуки друкованими буквами;
- добирає малюнки до прочитаних (глобально або аналітично) слів;
- інсценізує дії, які позначаються знайомими словами;
- читає глобально з табличок;
- читає поскладово слова різної складової структури;
- записує друкованими буквами короткі речення;
- дотримується правил гігієни письма;
- спостерігає за інтонацією мовлення;
- відповідає на запитання про самого учня, родину, враження з власного досвіду, самопочуття, побут тощо;
- інсценує короткі діалоги на близьку дітям тематику за ролями;
- звертається із запитанням, проханням у побутових ситуаціях (*дай олівець, де Коля?* тощо);

- дає відповіді на запитання типу *хто це? що це?* в межах знайомого мовленнєвого матеріалу;
- називає імена, вміє звертатися по імені, по батькові;
- повідомляє про свої бажання, виконану роботу тощо;
- складає слова з розрізної азбуки за зразком, самостійно по пам'яті;
- записує знайомі слова по пам'яті;
- розрізняє і відтворює питальну, окличну, спонукальну, розповідну інтонації;
- визначає дійових осіб (про кого...? хто...?);
- відтворює послідовність подій малюнками;
- робить прості узагальнення;
- передає зміст коротких текстів з допомогою немовленнєвих і мовленнєвих засобів (викласти послідовно малюнки, показати, розповісти усно, усно-дактильно, жестовою мовою у залежності від індивідуальних можливостей дитини)
- розуміє репліки співрозмовника, побудовані із знайомого матеріалу;
- вживає у мовленні фрази, що містять запитання, спонукання, повідомлення, заперечення;
- здійснює мовленнєвий супровід театралізованих дій та драматизацій;
- розуміє правила ігор, висловлені у табличках, дактильно та усно;
- супроводжує мовленням ігрові дії;
- здійснює комунікацію з партнерами по грі;
- здійснює мовленнєвий супровід ролі у сюжетно-рольовій грі.

Жук Валентина Володимирівна,
старший науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

ПІЗНАВАЛЬНА ЛІНІЯ РОЗВИТКУ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Реформування змісту та гуманізація цілей дошкільної освіти є складовою всієї освітньої системи в Україні, яка орієнтує педагогів на впровадження в педагогічну практику цілісного підходу до розвитку особистості.

Програма для дітей зі зниженим слухом дошкільного віку визначає основні стратегічні напрями діяльності дошкільного закладу та їхніх батьків, розв'язує проблеми, що виникають, керує всім педагогічним процесом. Починати працювати з такими дітьми слід з раннього дошкільного віку і до самої школи, оскільки саме в цей віковий період закладається фундамент оптимістичного світобачення; формуються уявлення дитини про свої права і обов'язки, про себе як представника певної статі, про своє теперішнє і завтрашнє; засвоюються моральні правила і норми, розвивається довільна поведінка тощо.

У запропонованій програмі вміщено базовий зміст дошкільної освіти. Вона є не зведенням жорстких та обов'язкових правил, а важливим орієнтиром для самостійних та виважених дій дорослого. В ній закладено можливість для педагогів і батьків подальшої розробки варіативної частини змісту, зміну вікового стандарту засвоєння, створення авторських й індивідуальних програм даного напрямку. Вона дає можливість творчого планування роботи кожного вихователя чи батьків, виходячи із індивідуальних можливостей і завдань для кожної дитини зокрема. Така цілеспрямована направленість роботи дорослих на конкретну дитину забезпечить гармонійний та різнобічний розвиток дошкільника, сформує його особистість, створить в умовах дошкільного навчально-виховного закладу розвивальний життєвий простір, сприятливий для закладення основ його компетентності та формування шкільної зрілості.

Історія питання початку розвитку дітей з порушенням слуху свідчить про важливість і необхідність раннього впровадження сурдопедагогічної системи виховання, яка має поступовий характер. Сурдопедагогічна система раннього розвитку дитини має свою мету, завдання, принципи і методи, дещо відмінні від інших педагогічних систем, і, в той же час, вона є частиною загальної педагогічної системи виховання та навчання дитини. Проте, якщо порівнювати слухомовний розвиток дитини з нормальним слухом зі

слухо-мовним розвитком дитини з порушенням слуху, то у другій дитини слухо-мовний розвиток значно розтягнений у часі в порівнянні з першою дитиною.

Вся навчально-виховна та корекційна робота дошкільного закладу та батьків повина бути направлена на єдину мету — розвинути пізнавально-творчі здібності дошкільника. Тому основними завданнями, які розв'язуються в процесі ознайомлення дітей із загальними та логіко-математичними галузями (просторові, часові відношення, порівняння величин, геометричні фігури, кількісна та порядкова лічба тощо), є:

- формування мотивації навчання;
- розвиток уваги, пам'яті, варіативного мислення, уяви;
- вправлення у вмінні аргументувати власні висловлювання;
- формування прийомів розумових дій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення);
- привчання до загальнонавчальних вмінь та навичок (вміння обдумувати власні дії, осмислено підходити до розв'язання поставлених завдань).

Матеріал, що подається у програмі до вивчення, складено за певною системою, яка враховує вікові, психічні та фізичні особливості дітей. Навчально-виховний і корекційний процеси будуються за принципом поступового руху від чуттєвого пізнання до логічного, від простого до складного.

При плануванні роботи вихователю необхідно враховувати ступінь підготовки дітей, їхній слуховий та мовленевий розвиток, уточнювати цілі, зміст, характер використання методів і прийомів навчання. Кінцева мета занять — не однаковий результат для всіх, а головне — це розвиток унікальних, індивідуальних здібностей кожної дитини.

Перший етап

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Спрямовувати увагу дитини на джерело світла та рухову активність навколо неї;</p> <p>привертати увагу до предметів, речей, що її оточують;</p> <p>привчати розглядати, сприймати на дотик тварин, рослини, людей.</p> <p>Розвивати елементарні дії Арібної моторики рук дитини, що сприяє виникненню цілеспрямованих дій;</p> <p>навчати самостійним діям та отриманню задоволення від здобутого результату;</p> <p>вправляти у співвідношенні рухів руки з величиною та формою предмета, підтримувати прагнення повторити їх;</p>	<p>Найбільш інтенсивний розвиток у дитини з порушенням слуху, як і у чулої відбувається на першому році життя.</p> <p>В цей період на перший план висуваються у дітей такі потреби, як отримання нових вражень і задоволень, що сприяє їхньому повноцінному розвитку. Тому батькам вкрай необхідно в цей час схвалювати намагання дитини зосередитися, сконцентрувати увагу, утримати погляд на комусь або чомусь. При правильній підтримці у дитини виникає потреба в нових враженнях, тобто відбувається її пізнавальний розвиток.</p> <p>Батькам необхідно схвалювати найпростіші прояви дослідницьких дій, супроводжувати їх задоволеною, лагідною мімікою обличчя і схвальними жестами. У подальшому батьки будуть навчати свою дитину зосереджувати увагу на новому, брати у руки знайомі предмети, використовувати вказівний жест, фіксуючи таким чином об'єкт свого інтересу.</p> <p>Найбільш ефективно пізнавальний розвиток відбувається у процесі предметної діяльності. У перші місяці життя виникає реакція на зорові, тактильні та інші подразники.</p>	<p>Виробляти реакцію на світло, обличчя матері і найближчих родичів.</p> <p>Привчати дитину до розглядання яскравих іграшок, предметів тощо.</p> <p>Стимулювати домовлений розвиток (агукування, гукання, белькотіння).</p> <p>Стимулювати розвиток елементарних форм орієнтувальних реакцій (зосередження, стеження, утримання погляду на новому предметі).</p> <p>Забезпечувати постійний візуальний контакт з матір'ю та відчуття безпеки під час неспання.</p> <p>Виховувати реакцію на голос матері, сприяти чутливості до емоційного тону дорослого (за умови слухопротезування в ранньому віці, чи достатніх залишків слуху).</p> <p>Формувати у дитини узгоджені рухи очей з поворотом голови й тулуба, що є запорукою виникнення ініціативних довірливих рухів очей, які мають характер пошуку.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>виховувати в дитині бажання до обстеження знайомих та незнайомих предметів, безпечних об'єктів природи зором і на дотик.</p> <p>Привчати: співвідносити свої рухи з величиною та формою обстежуваних предметів природи;</p> <p>знаходити однакові за формою та величиною предмети та виконувати дії з ними для порівняння;</p> <p>вказувати комплексом пожаттявання одержані враження від обстежених предметів: іграшок, знайомих і незнайомих речей, що запропоновані дорослими.</p> <p>Заохочувати до виконання дій пов'язаних із знаком предметів та іграшок, однакових за формою та величиною;</p>	<p>Це саме той період, коли зір випереджає руку. Нові враження дитини в своїй більшості пов'язуються саме з цим аналізатором.</p> <p>У цей час батьки дають дітям розглядати яскраві іграшки, предмети тощо.</p> <p>Займаючись такою діяльністю з дитиною, батьки формують у неї узгоджені рухи очей з поворотом голови і тулуба, що згодом стане запорукою виникнення ініціативних довільних рухів очей. Це і буде першими пошуковими діями дитини.</p> <p>Коли батьки ознайомлюють немовля з предметним світом (це може відбуватися словами і супроводжуватися жестами), вони навчають його відстежувати зором місцезнаходження предметів: «<i>Де лежить наш дзвіночок?</i>», «<i>Де сидить ведмедик?</i>».</p> <p>У 4-5-місячному віці малюк починає цілеспрямовано діяти ручками: лежачи на животик чи сидючи, він хапає предмети, обмацує їх. Його ручки починають діяти як орган практичної діяльності та пізнання.</p> <p>Він вже не лише звертає увагу на предмети, а й може сам обирати те, що йому цікаве.</p> <p>Тепер важливо дитину стимулювати до обстеження іграшок, контакту з предметами, їхнього розглядання.</p>	<p>Привчати малюка реагувати на мімічні, жестові, звукові (якщо малюк слухопротезований) звернення дорослих, розрізняти жести: «можна» і «неможна», «добре» і «погано».</p> <p>Формувати вміння диференціювати голос і тон звертань рідних та близьких (при умові слухопротезування).</p> <p>Стимулювати домовленевий розвиток (агування, гукання, белькотіння).</p> <p>Вчити дитину обмінюватися поглядами, жестами вказувати на іграшку, предмет чи якусь знайому дію.</p> <p>Підтримувати у малюка лепетну мову, намагатися вибудовувати з неї рівномірну інтонаційно забарвлені ряди (ма-ма-ма-ма, ба-ба-ба-ба).</p> <p>Вчити дитину розрізняти слова пов'язані з елементарними практичними діями (тодуванням — <i>ам-ам, купанням — хлоп-хлоп</i>).</p> <p>Привчати у вигляді слова-складу знати назви деяких тварин, предметів, іграшок, розрізняти їх на малюнках.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
Вправляти у пристосуванні рухів руки до предметів певної величини та форми, що сприятиме знаходженню серед них однакових.	Важливо допомогати малюку робити спроби свідомого хапання, утримання, перевертання іграшки різної форми та величини.	Вчити дитину розрізняти, розуміти і адекватно реагувати на слова-схвалення та слова-заборони.
Привчати зосереджувати увагу на яскравих та динамічних явищах;	Дитина вчиться виконувати перші результативні дії з предметами, що викликають приємні враження: спонтанні звуки, рухи.	Стимулювати розвиток елементарних форм орієнтувальних реакцій (зосередження, стеження, утримання погляду на новому предметі).
Виховувати здібність роздивлятися об'єкти природи	Батьки вправляють малюка в розглядання та обмацування предметів, іграшок з яскравим кольором, привабливою формою, приємною текстурою.	Вчити розрізняти зразки фразового мовлення різного інтонаційного забарвлення й стимулювати адекватну емоційну реакцію на них.
стимулювати прагнення близького знайомства з ними;	Потрібно створювати такі умови, щоб дати змогу малюкові маніпулювати предметами: рвати, жмакати папір, постукувати предметом з предмету, перемішувати їх з одного місця на інше, брати й стискати предмети в руці.	Допомагати набувати здатність змінювати положення тіла та перемішувати його в просторі, викликати позитивні емоції від виконання рухових дій разом з дорослими та самотійно;
сприяти пізнанню певних властивостей об'єктів природи, вдавано активних дій з ними;	Граючись з дитиною, потрібно слідкувати за тим, щоб вона впізнавала знайомі іграшки, намагалася відшукати сховану. Це розвиватиме в неї пам'ять, підвищуватиметься її рухливість, вона оволодіє різними позами, з'являться навички орієнтування в навколишньому середовищі.	спонукати самотійно сідати, підніматися, стояти, повзати, пересуватися у просторі без сторонньої допомоги в обраному напрямі.
підтримувати у намаганнях продуктивно маніпулювати предметами;	Більш складним діям, які будуть вимагати від дитини певного аналізу — розподілу функцій між правою та лівою руками, батькам треба навчати у Аругому півріччі .	Необхідно вправляти дитину в моторних навичках, вдосконалювати рухи тіла і кінцівок, підтримувати намагання змінити позу, розширити простір «Я», сприяти оволодінню ходьбою.

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>привчати діяти шляхом спроб і помилок, ураховуючи свої вдалі й невдалі спроби;</p> <p>заохочувати встановлення елементарних причиново-наслідкових зв'язків між своїми діями та наслідками їх для себе та інших.</p> <p>Привчати до розглядання обличчя рідних людей; стимулювати доторкання ручками різних його частин;</p> <p>підтримувати виказування радощів, захоплення враженнями жвавими рухами, мімікою та звуками;</p> <p>вітати адекватну реакцію на вираз материнського обличчя;</p> <p>спонукати до розуміння своїх можливостей впливу на інших.</p>	<p>В цьому віці дитина починає виконувати перші цілеспрямовані дії. Їй показують, як діставати предмет за допомогою іншого, вчать робити ці дії самостійно.</p> <p>Дуже важливо при виконанні вправних дій малюком постийно схвалювати його жести, мімікою обличчя, спонукуючи повторювати та вдосконалювати їх.</p> <p>Потрібно з розумінням і терплячістю ставитись до намагань малюка звільнитися від незручного положення, одягу, домагань досягнення зручного стану.</p> <p>Ознайомлюючи малюка з навколишнім середовищем дорослий вказує на привабливі предмети довкілля — дерева, кущі, квіти, автомобілі, меблі, одяг тощо, спонукає дитину доторкнутися до них.</p> <p>У другому півріччі продовжується інтенсивний розвиток пізнавальної активності дитини, спрямованої на ознайомлення з її власним «Я».</p> <p>Дорослі час від часу пропонують дитині, стимулюють до розглядання її власних ручок, ніжок, відображення у дзеркалі свого обличчя, зачіски, одягу.</p>	<p>Привчати дитину до предметно-маніпулятивних дій, привертати увагу до яскравих іграшок та предметів, до їхніх властивостей, показувати різноманітні дії з предметами та спонукати дитину до спільного й самостійного їх виконання, стимулювати бажання діяти за зразком.</p> <p>Вправляти малюка в розглядання та обманюванні предметів з привабливими кольором, формою, фактурою, що дає змогу маніпулювати ними: рвати, жмакати папір, постукувати предметом об предмет, переміщувати їх з одного місця в інше, брати й стискати предмети в руці. Вказувати малюку на привабливі предмети довкілля — будинки, автомобілі, меблі, одяг, спонукати дитину доторкнутися до них.</p> <p>Стимулювати різноманітні цілеспрямовані рухи рук та дії з різноманітними предметами, учити співвідносити такі дії із здобутим результатом, спонукати до його активного відтворення.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Зацікавлювати у розгляданні нових іграшок, предметів, картинок;</p> <p>привчати ненадовго зосереджуватися на них щоб мати змогу показати пальцем на знайомі речі;</p> <p>схвалювати реакцію дитини виразом обличчя, звуками, похвалюванням відповідати на одержані враження;</p> <p>стимулювати вияви зацікавленості дитини до споглядання яскравого чи казкового дійства;</p> <p>підтримувати бажання отримати від дорослого пояснення щодо незрозумілого.</p> <p>Виховувати інтерес до своєї зовнішності;</p> <p>привчати певний час зосереджуватися на частинах свого тіла, обличчі, одязі.</p>	<p>Коли дитину починають ознайомлювати зі світом людей, їй починають пояснювати (словами і жестами) які речі кому з членів родини належать. Дитина починає розрізняти речі за належністю: мамина хусточка, бабусяні окуляри, таткова книжечка, сестричкін олівець і т. ін.</p> <p>Дорослі ознайомлюють малюка з першими елементарними правилами поводження з рідними, знайомими й чужими людьми. Дитину вчать першим спробам поводження в колективі однолітків, іграм з іншими дітьми.</p> <p>Вперше дитині пояснюють (словами, жестами, виразом обличчя), що необхідно дотримуватися певних моральних правил, разом з дітьми спостерігають за їхніми наслідками.</p> <p>Необхідно обов'язково акцентувати увагу малюка на дозволених та заборонених діях (жест, міміка «можна», «не можна»).</p> <p>Малюка постійно вправляють у виконанні довірливих дій (жести «візьми», «дай», «пожалій», «кинь» тощо);</p> <p>постійно стимулюють наслідувати дії дорослих: «прибрати на полиці», «купати ляльку», «лагодити», «доглядати за рослинами, тваринами» тощо.</p>	<p>Створювати умови для одночасного маніпулювання кількома предметами взаємопов'язуючи їх, заохочувати повторювати знайомі дії з різноманітними предметами, періодично видозмінюючи їх залежно від особливостей цих предметів.</p> <p>Навчати вказівному жесту як засобу зв'язку з іншою людиною.</p> <p>Поступово привчати дитину до елементарного самообслуговування, вчити найпростіших ігрових дій із сюжетними іграшками.</p> <p>Урізноманітнювати життєві враження позитивними емоціями, сприяти зародженню вміння диференціювати бажане — небажане, приємне — неприємне, гарне — негарне, добре — зле, корисне — шкідливе, безпечне — небезпечне, цікаве — нецікаве.</p> <p>Підтримувати у малюка легетну мову, намагатися вибудовувати з неї рівномірно інтонаційно забарвлені ряди (ма-ма-ма-ма, ба-ба-ба-ба).</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Вправляти в орієнтуванні на собі, у відповідь на дію (показ) дорослого показувати очі, ніс, вуха, волосся, ноги, руки чи інші частини свого обличчя і тіла;</p> <p>спонукати повторювати свої вдалі результативні дії.</p> <p>Вчити відокремлювати «Я» від «не Я»;</p> <p>привчати до диференціювання вражень від власного тіла та того, що оточує.</p> <p>Вчити:</p> <p>обстежувати поглядом обличчя, зовнішній вигляд, одяг матері (батька, бабусі, дідуся, брата, сестрички);</p> <p>показувати на очі, ніс, вуха, губи, волосся і т. ін. у своїх рідних;</p> <p>приспосовувати рухи руки до їхньої величини.</p>		<p>Привчати розрізняти, реагувати і, за можливостю, повторювати звукокомплєкси, що імітують розмову»: (<i>гу-гу-агу, бу-бу</i>);</p> <p>ховання обличчя та відкривання його (<i>ку-ку, ку-ку</i>);</p> <p>притупування ногами (<i>дожену-дожену-дожену</i>);</p> <p>насварювання пальцем (<i>ну-ну-ну</i>);</p> <p>поглажування по голові (хороший-хороший-хороший).</p> <p>Привчати розрізняти, реагувати і за можливостю, повторювати звукокомплєкси, що імітують розмову»: (<i>гу-гу-гу, бу-бу-бу</i>);</p> <p>ховання обличчя та відкривання його (<i>ку-ку, ку-ку</i>);</p> <p>притупування ногами (<i>дожену-дожену-дожену</i>);</p> <p>насварювання пальцем (<i>ну-ну-ну</i>);</p> <p>поглажування по голові (хороший-хороший-хороший).</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Сприяти встановленню елементарних причинно-наслідкових зв'язків між своїми діями та їх наслідками для себе та інших;</p> <p>вчити орієнтуватися на жести та слова дорослого «можна» і «не можна»;</p> <p>виховувати вміння робити себе предметом спеціальної уваги.</p>		

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ НА КІНЕЦЬ ПЕРШОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ

На першому році життя дитина повинна намагатися сконцентрувати свою увагу, зосередитись, утримувати погляд на комусь або на чомусь, у неї розвивається пасивне та активне мовлення. Вона спрямовує свою увагу на предмети, рослини, речі, тварин і людей.

За допомогою дорослого, а потім самостійно розвиваються дії із предметами. Вона намагається:

- обстежувати доступні предмети, безпечні об'єкти природи зором і на дотик;
- співвідносити рухи руки з величиною та формою предмета;
- виконує дії, пов'язані зі знаходженням предметів та іграшок, різних або однакових за формою та величиною;
- може радіти здобутому результату.

З допомогою дорослих знаходить на власному тілі — показує очі, вуха, ніс, волосся, ноги, руки, тощо; встановлює елементарні причинно-наслідкові зв'язки між своїми діями та наслідками їх для себе.

Другий етап

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Вправляти у розрізненні за зовнішнім виглядом рослин і тварин із навколишнього оточення, вчити визнавати їх на картинках і малюнках;</p> <p>вчити обстежувати тварин, рослини — зором і дотиком, помічати в них істотні відмінності;</p>	<p>У другому періоді життя і діяльності дитини до- рослини необхідно створити умови, які сприятимуть розвитку інтересу до нових знань про саму себе, природу та предмети, що її оточують.</p> <p>У цей період необхідно підтримувати зацікавленість дитини у набутті найпростіших уявлень про навколишній світ, це: рослини і тварини, що її оточують; явища природи (<i>дме вітер, світить сонечко, падає дощ, сніг</i>); доступні на тактильне сприйняття, властивості ґрунту, води, піску.</p>	<p>Виховувати реакцію на голос матері.</p>
<p>привчати до орієнтування в характерних ознаках тілобудови тварин (тулуб, голова, шия, крила, хвіст, лапи).</p>	<p>Приймаючи активну участь у житті й розвитку маюка, повсякчасно навчаючи і виправляючи його дорослі сприяють його ознайомленню з навколишнім світом, що набуває яскраво вираженого пізнавального характеру.</p>	<p>Сприяти чутливості до емоційного тону дорослого (за умови слухопротезування в ранньому віці, чи достатніх залишків слуху).</p>
<p>Формувати запам'ятовування і впізнавання об'єктів природи та явищ, предметів, людей за характерними ознаками.</p>	<p>В цьому віці через всі сфери життєдіяльності дитини проходить його нездоланне прагнення до пізнання.</p> <p>Оволодівши досконало зоровим сприйняттям, маюка починає навчатися співвідносити предмети, орієнтуватися в їхньому призначенні, діяти з ними, знайомитися з їхніми словесними та жес- товими назвами (одяг, меблі, посуд, іграшки).</p>	<p>Привчати маюка реагувати на мімічні, жестові, звукові звернення дорослих, розрізняти; «можна» і «не можна», «добре» і «погано».</p> <p>Розвивати мовленеве дихання.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Вправляти у розрізненні за величиною, кольором та формою рослини і тварин, групувати їх за однією з ознак;</p> <p>навчати добирати пари за аналогією.</p>	<p>Дитина завжди намагається не лише розглядати об'єкти природи, предмети найближчого оточення, людей, а й діяти з ними.</p> <p>Такі дії з допомогою дорослих повинні привести дитину до: ознайомлення з величиною, формою, кольором, конструюванням, дослідницької діяльності, елементарного експериментування, пізнання особливостей матеріалу тощо.</p>	<p>Формувати вміння користуватися звуково-підсилювальною апаратурою.</p>
<p>Виховувати спостережливість у розрізненні рухів живих істот в навколишньому середовищі (літає, повзає, бігає, ходить).</p>	<p>У подальшому дитина (у різних віках) це може відбуватися в різному віці) разом з дорослими або сама починає експериментувати та фантазувати подумки, використовуючи при цьому предмети-замінники. Це сприяє появі безлічі запитань, розвиває фантазію, формує внутрішній план мислення.</p>	<p>Вправляти малюка в розгляданні та обмацуванні предметів з привабливими кольором, формою, фактурою.</p>
<p>Вчити орієнтуватися в основних напрямках руху (вперед, назад, угору, вниз) та положенні об'єкта природи (на, під, за, поряд, високо, низько).</p>	<p>Завдання дорослого завжди підтримувати і спонукати бажання дитини одержати елементарні уявлення про навколишнє:</p> <p>людину, частини її тіла (очі, ніс, рот, вуха, голова, зріст, вага);</p> <p>фізичний та психічний стани (радісна, втомена, засмучена, сердита);</p> <p>життєдіяльність (читає, працює, їсть, відпочиває, вдягається, тощо).</p>	<p>Привчати розрізняти, реагувати і за можливість повторювати звукокомплекси, що імітують розмову: (гу-гу-гу, бу-бу-бу);</p> <p>ховати обличчя та відкривати його (ку-ку, ку-ку);</p> <p>притупувати ногами (дожену-дожену-дожену);</p> <p>наслашувати пальцем (ну-ну-ну);</p> <p>погладжувати по голові (хороший-хороший-хороший).</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Стимулювати до вироблення елементарних припущень, встановлювання відповідностей і невідповідностей (багато, мало, стільки ж, більше, менше).</p>	<p>Дорослий привертає увагу дитини до власного обличчя та зовнішнього вигляду, стимулює пізнання самої себе, навчає орієнтуватися в будові тіла, розпізнавати та запам'ятовувати різні його частини.</p> <p>Дорослі допомагають дитині з'ясувати, помітити, що в усіх живих істот є схожі частини тіла (голова, тулуб, кінцівки).</p>	<p>Формувати вміння диференціювати голос і тон звертань рідних та близьких.</p>
<p>Стимулювати зацікавленість у виокремленні та знаходженні в довкіллі знайомих і незнайомих.</p>	<p>Особливий напрям роботи з дитиною — її сенсорний розвиток. Це вдосконалення її пізнавальних процесів: сприймання, пам'яті, уваги, наочно-дійового мислення.</p>	<p>Розвивати мовленнєве дихання.</p>
<p>Формувати елементарні уявлення властивостей води, снігу, льоду, піску; вчити розпізнавати явища природи (сонце — сухо, тепло; дощ, сніг — мокро, холодно; вітер — дерева гнутьсь тощо); виховувати розуміння того, що одяг людей та ігри на дворі залежать від стану погоди.</p> <p>Стимулювати орієнтацію у використанні води у побуті.</p>	<p>Щоб малюк мав змогу збагачувати свій життєвий досвід, дорослі допомагають йому порівнювати (когось або щось), намагатися діяти (складати, накладати), підбирати (однакове за кольором, розміром, довжиною), здивлятися.</p>	<p>Формувати вербальні та невербальні способи спілкування.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
Вчити впізнаванню і запам'ятовуванню предметів за їхніми характерними ознаками та властивостями.	Зацікавлюючи дитину, дорослий показує різні привабливі речі, пояснює, розповідає, відповідає на запитання (в усіх цих випадках доречна як словесна, так і жестова мова, а також важливий і вираз обличчя дорослого, все залежить від розвитку дитини та залишків її слуху або слухового протезування).	Активно спілкуватися з малюком задля вдосконалення слухового зосередження, рефлексаторних реакцій та рухових дій, викликати у нього позитивну емоційну реакцію. При цьому малюок повинен завжди бачити вираз обличчя матері (її губи).
Викликати зацікавленість функціональним призначенням речей та їхніми особливостями.	Важливо також підтримувати у дитини бажання досліджувати, знаходити, експериментувати.	Вчити групувати предмети, малюнки, слова за різними ознаками та різним ступенем узагальнення.
Привчати до обстеження предметів зором, дотиком, рухом; вправляти у розпізнанні площинних зображень основних предметів довкілля; стимулювати дії з іграшками та предметами побуту; розвивати уявлення про величину (великий, малий), форму (круг, квадрат, трикутник), колір (червоний, жовтий, зелений, синій, чорний, білий), об'єм (куля, куб) предметів навколишнього оточення;	Необхідним фактором стимулювання розвитку дитини є й те, що дорослі разом з нею переживають радість відкриттів, захоплення пошуковою активністю, подив.	Дорослим супроводжувати мімікою, жестами, відтворювати голосом явища природи «ГУР — ГУР» (грім), голоси тварин «ГАВ — ГАВ» (собачка).

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>вправляти в порівнянні пласких предметів шляхом накладання та прикладання, за величиною (більший, менший)</p> <p>Вчити встановленню зв'язків між діями та результатами.</p>	<p>Доцільно, розвиваючи загалом пізнавальний інтерес дитини до різних сфер життя, паралельно використовувати при цьому інформацію математичного характеру (більший — менший, довший, коротший, один — багато і т. ін.).</p>	<p>Формувати вміння розуміти репліки дорослого.</p>
<p>Виробляти орієнтацію в фактурі оточуючих предметів (м'який, твердий, пухнастий, гладенький) та об'ємі (шар, куб).</p>	<p>У ході спільного спостереження за об'єктами природи відбувається ознайомлення з формою, величиною, кольором, масою, властивостями предметів, їх знаходженням у просторі, тваринами і людьми, що оточують, та людською працею.</p>	<p>Розвивати слухове сприймання необхідно поступово, це: прислухання до побутових шумів, стуків, дзвінків, мелодій, голосів тварин, звуків людської мови.</p>
<p>Вправляти на предметах у розумінні понять — багато, мало, стільки ж, порівну, більше — менше;</p>	<p>Дитина, хоча і помиляється у назвах, визначеннях, своїх діях, за допомогою дорослого виправляє помилки, збагачує особистий досвід і життєві враження.</p>	<p>Розвивати пасивну та активну звукову мову.</p>
<p>Навчати установавленою відповідностей між поняттями: багато — мало, стільки ж, більше — менше;</p>	<p>Дитині потрібно давати якомога більше можливостей для самостійного творення. Це сприяє розвитку її фантазії, а відтак — і розвитку мислення, шляхом спроб і помилок вона набуває життєвого досвіду.</p>	<p>Супроводжувати рухові дії малюка треба словами, називаючи рух саме тоді, коли він виконується, означити дію відповідним словом, протягом довгого часу кількаразово повторюючи, щоб воно стало його регулятором.</p>
<p>привчати до оперування поняттями «один» і «багато».</p>	<p>За допомогою дорослих вона починає ставити елементарні цілі, прогнозувати майбутній результат своїх дій.</p>	<p>Сприяє розвитку дій із предметами на основі словесно-жестових вказівок.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
Вправляти в орієнтації знаходження предмета у просторі відносно чогось; навчати словам і жестам, які визначають місце знаходження предмету — на, під, за, поряд, високо.	Корисно спонукати дитину елементарно розмірковувати (словесного та жестовою мовами), спираючись на відому інформацію, пропонувати їй для зразка прості форми речень (словесну мову за необхідністю супроводжувати жестовою мовою).	Сприяти встановленню зв'язку між словом дорослого, життєвою ситуацією, предметом.
Стимулювати до намагання подумки розмірковувати, проявів допитливості, здатності виробляти елементарні узагальнення.	Корисно для дитини, коли вона вдивляється, доторкається до доступного, це сприяє виникненню поряд з наочно-дійовим мисленням елементів наочно-образного, мовленнєвого (словесного, жестового, словесно-жестового) мислення — розумінню й позначенню словом і жестом назв, властивостей, якостей об'єктів та предметів довкілля.	Розвивати пізнавальну активність, цьому сприятиме пантомімічне імітування дорослим природних явищ: «сонечко усміхається», «дощик танцює».
Вчити зацікавлювати діями, зовнішнім виглядом незнайомих, дітей та дорослих; спонукати допитливість до іграшок та предметів, які мають незнайомі діти та дорослі.	Таким чином, дитині стає багатого лепше формувати елементарні відповіді на запитання, звернені до неї, та особисті звернення до оточення з приводу побаченого.	Підтримувати намагання дитини тональністю голосу і звуками проявляти позитивне ставлення до чогось чи до когось.
Виховувати пізнання у призначенні предметів вжитку, місцях їх збереження, належності;		Сприяти розумінню мовлення, простих звернень і прохань.

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>навчати користуватися одягом, засобами гігієни, близько;</p> <p>пояснювати призначення та значення для людей посуду, меблів, деяких технічних засобів.</p> <p>Вчити розглядати себе в дзеркалі — обличчя, волосся, кінцівки, проявляти інтерес до свого тіла й одягу;</p> <p>привчати помічати зміни у своїй зовнішності, обстежуючи своє обличчя, різні частини тіла, одяг — зором, дотиком, рухом.</p> <p>Виробляти орієнтування на собі: показує очі, ніс, вуха, ноги тощо;</p> <p>вчити порівнювати їх форму та кількість з іншими людьми чи тваринами.</p>		<p>Підтримувати намагаючись дитини промовляти перші слова.</p> <p>Забезпечувати постійне спілкування з матір'ю та іншими близькими людьми для повноцінного пізнавального розвитку дитини, що включає в себе коментує та звернене мовлення дорослого, яке супроводжується доброзичливим виразом обличчя та зрозумілими (для дитини) жестами.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Вправляти в орієнтуванні у своєму положенні в просторі та основних напрямках відносно себе; навчати словам, жестам, що передають основні напрямки (попереду, позаду, угорі, вниз).</p> <p>Виховувати інтерес до конструювання, володіння елементарною просторовою орієнтацією; вчити використовувати різні способи для досягнення мети.</p> <p>Вправляти в орієнтуванні елементарних понять часу; навчати словам, жестам, що пов'язані з орієнтуванням у минулому — теперішньому — майбутньому часі (спочатку, тепер, потім, довго).</p> <p>Стимулювати зацікавленість у прагненні впливу на довкілля та проявів інтегру до наслідків впливу.</p>		<p>Спонукаати звуковимову.</p> <p>Вчити реагувати на музику: плескати в долоні, помахувати руками тощо.</p> <p>Формувати мисленнєві операції: аналіз, порівняння, узагальнення — на матеріалі побаченого.</p> <p>Слідкувати та регулювати силу голосу малюка.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Формувати спостережливість за навколишньою дійсністю та допитливість як базові якості особистості.</p> <p>Схвалювати та стимулювати розмірковування подумки як внутрішній план мислення.</p> <p>Ознайомлювати з віковими, зовнішніми ознаками людини та її статевими особливостями;</p> <p>вчити елементарним уявленням про людську будову тіла, фізичні та психічні стани (радісна, засмучена, втомлена, невдоволена).</p> <p>Навчати помічати схожості й відмінності між різними людьми, групувати їх за обраною ознакою.</p> <p>Вчити себе поводити при зустрічі з незнайомими людьми: розглядати їх, цікавитися ним, намагається щось запитати (словами, жестами), вдивлятися і</p>		<p>Привчати до запам'ятовування і відтворення логічної послідовності подій.</p> <p>Вчити емоційно реагувати на веселу та спокійну музику, виконувати відповідні складні танцювальні рухи, пританцювати.</p> <p>Спонукаати словеснимому.</p> <p>Стимулювати мовленевий розвиток.</p> <p>Стимулювати вимовляння перших слів ситуативного характеру.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>(за слуховими можливостями дитини) вслухатися у відповіді, радіти новій інформації.</p> <p>Вчити орієнтуватися у видах діяльності людей (ідять, сплять, відпочивають, читають, працюють, готують їжу, прибирають).</p> <p>Стимулювати вживання слова (жесту) «один» і «багато».</p> <p>Навчати визначенням та словам і жестах, хто з людей вищий — нижчий, товстий — тонкий, сильний — слабкий тощо.</p> <p>Вправляти у використанні при спілкуванні з іншими людьми понять, пов'язаних з позначенням часу;</p> <p>навчати словам, жестах пов'язаних з позначенням часу — спочатку, тепер, скоро, потім.</p>		<p>Заохочувати у сприйманні на слух та розрізненні найбільш вживаних, знайомих слів.</p> <p>Автоматизувати правильну вимову звуків, раніше опанованих малою.</p> <p>Формувати вміння орієнтуватися в суті завдання.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Підтримувати дитину в її елементарних задумах та реалізації їх у спілкуванні з дорослими.</p> <p>Виховувати інтерес до пізнання нового, незвичного; навчити зосереджувати на ньому увагу, вдивлятися, елементарно аналізувати, відкривати невідоме, пригадувати бачене раніше; схвалювати переживання дитини (радість, подив, захоплення), що пов'язані з відкриттям нового; виховувати зацікавленість оцінкою своїх здібностей дорослими.</p> <p>Підтримувати і розвивати пізнавальну активність дитини.</p> <p>Вчити використовувати природне, предметне та соціальне середовище для апробації своїх зрослих можливостей.</p>		<p>Тренувати у засвоєнні ритмічних моделей слів.</p> <p>Збагачувати словниковий запас назвами предметів, дій словами, які виражають почуття, емоції, оцінки.</p>

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІ НА КІНЕЦЬ ДРУГОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ

Другий етап є періодом пізнавальної активності дитини, вона має бути обізнаною з культурою її здійснення.

Дитина вже виявляє інтерес до пізнання нового, незвичного. Вона відкриває для себе багато невідомого раніше, може зосереджувати на ньому увагу, вдивляється, елементарно аналізує, пригадує бачене раніше. У неї формуються сенсорні еталони, спостережливість, допитливість, як базові якості особистості.

Дитина обстежує предмети зором, дотиком, рухом;

- порівнює множини предметів накладанням та прикладанням, за величиною (більший, менший);
- установлює відповідність (багато — мало, стільки ж, більше — менше), оперує поняттями «один» і «багато»;
- знає слова, жести, що передають основні напрямки відносно себе (попереду, позаду, угорі, вниз), пов'язані з орієнтуванням у часі (спочатку, тепер, незабаром, потім, довго), положенням предметів у просторі (на, під, за, поряд, високо, низько);
- запам'ятовує та впізнає явища, об'єкти природи, людей за характерними ознаками, добирає пари за аналогією;
- має елементарні уявлення про величину (великий, малий), форму (круг, квадрат, трикутник), колір (червоний, жовтий, зелений, синій, чорний, білий), об'єм (куля, куб).

Дитина вже знає елементарні правила поведінки з людьми, що її оточують. Вона проявляє адекватну поведінку при зустрічі з незнайомцем — цікавиться ним, роздивляється, намагається запитувати, сприймає відповіді словесно-жестовою мовою, радіє новій інформації; може виявляти різноманітні переживання, пов'язані з відкриттям нового (радість, подив, захоплення).

Третій етап

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Розвивати зацікавленість до рослинного світу;</p> <p>збагачувати знання рослинним світом найближчого оточення (квіти, дерева, кущі, трав'янисті рослини) та їх словесними і (в разі необхідності) жестовими назвами;</p> <p>привчати класифікувати рослини за їх місцем зростання — сад, город, квітник, парк, ліс, луг;</p>	<p>На цьому етапі у дитини мають формуватися якісно нові властивості сенсорних процесів — відчуттів і сприймань.</p> <p>Її пізнавальні інтереси, зацікавленість і вміння тепер вже розгортаються у таких напрямках: збагачуються знання й уявлення про світ природи, про предмети, людей і саму себе;</p> <p>розширюються та якісно змінюються способи орієнтації в навколишньому світі;</p>	<p>Вводити дитину у природне, предметне та соціальне середовище.</p> <p>Створювати якнайсприятливіші умови для введення сюжетно — рольової гри у навчально-виховний процес, що сприятиме загальному, фізичному, психічному та соціальному розвитку дитини.</p>
<p>привчати порівнювати форму об'єктів природи з геометричними фігурами (квадратом, кругом, трикутником, кулею, кубом, циліндром).</p>	<p>виникають нові способи орієнтування в довкіллі; набувається життєвий досвід та вміння користування ним.</p>	<p>Саме цей вид діяльності найбільше наблизить дитину до світу дорослих, допоможе моделювати їхню поведінку, діяльність, систему взаємин з людьми, що її оточують.</p> <p>Сприяти показникам розвитку сюжетно-рольової діяльності, це:</p>
<p>вчити розрізняти рослини за будовою наземної частини — квітками, листям, корою;</p>	<p>Батьки і вихователі знайомлять дитину з широким і більш складним рослинним світом;</p>	<p>виховувати у дитини потреби гратися з однопітками;</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>формувати вміння класифікувати за кількістю, вживати кількісні та порядкові числівники.</p> <p>Вправляти у розрізненні овочів і фруктів за смаком; навчати орієнтуватися у 2-3 фазах зростання рослин, овочів, квітів — сході, цвітіння, плодоношення.</p> <p>Вчити диференціювати положення об'єктів природи в довкіллі (за, біля, поруч, далеко від і т. ін.), визначати напрямки їх розташування (попереду, позаду, внизу).</p> <p>Формувати вміння розрізняти тварин (риб, жабок, птахів, диких та свійських тварин) та їхніх дитинчат;</p> <p>знати їхні словесні й (в разі необхідності) жестові назви;</p>	<p>вчать дитину узагальненню, диференціації в середині цього світу та словам (жестам), що їх позначають.</p> <p>За допомогою тактильних, нюхових, смакових і частково слухових відчуттів збагачуються життєві враження про довкілля, завдяки чому формуються точніші образи природи, предметного світу, людей, самих себе.</p> <p>Дитину продовжують знайомити з плоскими та об'ємними геометричними фігурами.</p>	<p>стимулювати створення ігрової ситуації;</p> <p>сприяти вибору зручного для гри місця, організовувати ігрову обстановку;</p> <p>навчити пояснювати мету та вербалізувати свій задум, стежити за розгортанням елементарного сюжету;</p>
<p>Формувати вміння розрізняти тварин (риб, жабок, птахів, диких та свійських тварин) та їхніх дитинчат;</p> <p>знати їхні словесні й (в разі необхідності) жестові назви;</p>	<p>Разом з нею шукають аналогії цих фігур в навколишньому середовищі, порівнюють схожості й несхожості між ними.</p> <p>Це період, коли малюк охоче й подовгу розглядає предмети та об'єкти навколишнього середовища, зорове сприймання стає основним процесом пізнання предметів, явищ природи, людей.</p>	<p>розвинути готовність узяти на себе одну з двох-трьох ролей, дотримуватися рольової поведінки;</p> <p>виховувати потребу керуватися в ігрових діях моральними правилами, узгоджувати свої дії з діями однолітків, поводитися культурно, брати до уваги пропозиції дорослого;</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
привчати помічати особливості їхньої поведінки залежно від стану погоди, пори року, місця перебування в природних або домашніх умовах;	Батьки, граючись з дитиною, переносять її знання частин тіла з людини на тварину або навпаки.	формувати вміння називати (пояснювати словами, або жестами) для інших дітей виконувану роль, добирати та за своїми можливостями називати предмети, іграшки та атрибути відповідно до виконуваної ролі.
вчити виділяти і розуміти, за можливість пояснювати функції основних частин тіла, особливості поведінки сезонного життя тварин.	Під час прогулянок завжди звертають її увагу на зміни в погоді, природньому середовищі, пояснюють зміни в природі в залежності від пір року, а відтак і зміни в поведінці тваринного світу.	Вчити: уточнено, конкретизації, узагальненню.
Формувати уявлення про використання людьми свійських тварин у господарстві;	Разом з дитиною шукануть залежності між змінами пір року та змінами у поведінці тварин, їхньому зовнішньому вигляді.	Розширювати словниковий запас назвами предметів, дій, ознак предметів, словами що виражають почуття, емоції, оцінки, географічні назви тощо.
виховувати почуття піклування до свійських тварин (будує житло, годує, лікує, захищає).	Дорослі допомагають дитині проводити паралелі між порами року, станами води (льоду, снігу), ґрунту, піску та його одягом для прогуманок;	Привчати до уважного сприймання і розуміння пояснень дорослого.
Вчити розрізняти за формою, кольором і величиною різні рослини і тварин;	значно розширюють словниковий запас дитини стосовно станів погоди та погодних явищ в природі.	Сприяти засвоєнню ритміко-інтонаційних особливостей мовлення.
вправляти у порівнянні між собою рослини і тварин, виділені схожого і відмінного.	Разом з дитиною дорослі роздивляються, дають дитині помацати різні стани води, ґрунту. Пояснюють дитині (на елементарному рівні), чому взимку вода замерзає, чому саме взимку йде сніг, а влітку дощ і т. ін.	Вчити правилам дотримання культури спілкування.

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
Показувати у доступній формі залежність життя рослинного, тваринного світу та людей від умов зовнішнього середовища.	Необхідно давати змогу дітям разом з батьками спостерігати за небосхилом в світлі й темні години доби;	Формувати навички спряженого мовлення.
Привчати до розрізнення ознак, станів води, льоду, снігу, ґрунту, піску;	розповідати дітям під час спостережень про те, що відбувається на небосхилі;	Стимулювати використання засвоєного словника у власному мовленні.
збагачувати знання про те, що вода і ґрунт потрібні рослинам для росту;	знайомити з новими словами (жестовими позначеннями) об'єктів небосхила.	Розвивати найпростіші розумові дії, що ґрунтуються на встановленні елементарних зв'язків і відношень між предметами та іншими властивостями.
формувати уявлення, що в природі вода перебуває в струмках, озерах, ставках, річках, морях;	Чим більше дитина бачить, знає, вміє, переживає, тим продуктивнішою стає її уява.	Урізноманітнювати життєві враження позитивними емоціями, сприяти зародженню вміння диференціювати бажання — небажане, приємне — неприємне, гарне — негарне, добре — зле, корисне — шкідливе, безпечне — небезпечне, цікаве — нецікаве.
вчити орієнтуватися в основних станах погоди (холодно, тепло, спекотно, сонячно, похмуро, вітряно, іде дощ, сніг);	В цьому віці малюк дуже допитливий, у нього повсякчасно виникає бажання більш шільного знайомства з довкіллям. Він сміливіше і вночі виваженіше обстежує незнайоме, ставить багато запитань дорослим.	Вправляти у практичному засвоєнні правил поєднання слів у словосполученнях і реченнях.

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
збагачувати знання словесними і жестовими (в разі необхідності) назвами природних явищ — роса, туман, гроза, град, іній, веселка;	Спираючись на певний життєвий досвід, який вже набула дитина, уможливленоість тонша диференціація окремих ознак та властивостей предметів.	Створювати умови для розвитку здатності співпереживати, емоційно відчуватися на різних людей та їхні дії, обмінюватися поглядами, усміхатися у відповідь, жаліти, пестити, допомагати довіряти тощо.
навчати розумінню найпростіших причинних зв'язків між явищами природи;	Дитина сміливіше експериментує з предметами свого оточення, починає виконувати дії з більш віддаленими від неї територіально об'єктами предметного світу.	Ознайомлювати дитину зі світом людей, навчати розрізняти речі за належністю членам родини: «мамина чашка біла», «татове пальто чорне», «бабусині тапочки жовті».
вправляти у розрізненні природнього від рукотворного.	Вона час від часу фантазує, вдаючись до аналогів, або елементарних асоціативних зв'язків, спираючись на попередні життєві враження.	Вправляти у дотриманні певних моральних правил, у виконанні довільних дій («поклади кубик», «дай трикутник», «пожалі ведмедика» тощо), навчати спостерігати за їхніми наслідками.
Вчити розрізняти світлий і темний небосхил;	Дорослі допомагають дитині вправлятися у виділенні окремих деталей, характерних рис із цілого, що розвиватиме в них елементи асоціативного мислення.	Привчати до подолання артикуляційних труднощів під час вимови звуків.
збагачувати знання про те, що на темному небосхилі зорі і Місяць, а на світлому — Сонечко;	У цей період корисно грати з дітьми різноманітними кубиками, геометричним конструктором. Так дітям буде легше запам'ятовувати назви кольорів, геометричних фігур, а в подальшому — проводити паралелі між геометричними фігурами і оточуючими предметами.	Автоматизувати правильну вимову звуків.

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>вправляти в орієнтуванні у зміні Місяцем своєї форми (повний — круглий, окраєць — молодик, серпик);</p> <p>вправляти у спостережливості (хмари час від часу закривають зорі й Місяць);</p> <p>збагачувати елементарні знання про те, що Місяць — кам'яна куля, що на ньому побували люди.</p> <p>Навчати простим залежностям між станом погоди, станами ґрунту, піску, глини та їх зволоженістю до підбору іграшок та одягом на прогулянку;</p> <p>вправляти у розрізненні характерних ознак пір року, встановленні взаємозв'язків між станом погоди, станом рослин та поведінкою тварин.</p>	<p>Протягом цього періоду в дошкільника вдосконалюються мислительні дії та операції.</p> <p>Він вже краще може аналізувати і узагальнювати отриману інформацію про предмети та рукотворні продукти діяльності людини.</p> <p>В цей час дітям притаманна висока допитливість, прагнення дошукатися причин різних життєвих явищ і подій;</p> <p>починають формуватися уявлення про час, простір, форму, розмір та число.</p> <p>У зв'язку з цим дитина має засвоювати велику кількість нових слів (жестів), що будуть позначати нові знання та її уявлення.</p>	<p>Сприятливе засвоєння звуко-буквенного складу слів;</p> <p>засвоєнню складової структури слів;</p> <p>засвоєнню ритмічних моделей слів.</p> <p>Ознайомлювати дитину з елементарними правилами поведінки з рідними, знайомими і чужими людьми;</p> <p>іграми з іншими дітьми.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Виховувати зацікавлене ставлення до предметного довкілля;</p> <p>вчити концентрувати на чомусь увагу, запам'ятовувати бачене та впізнавати його;</p>	<p>Знання, вміння, індивідуальний досвід дитини дошкільного віку оскільки ще обмежені, то дорослим необхідно виступати помічниками, постачальниками інформації, уточнювати та коригувати її.</p> <p>Для розвитку дитини, її розуміння і засвоєння оточуючого світу та поміркованого виконання дій дуже важливо не поспішати відразу виправляти її, якщо вона помиляється. Необхідно все пояснювати, не потрібно надміру опікати та поставляти готові знання, необхідно пам'ятати — дитина має право на помилку. Потрібно дати дитині час зосередитися, обміркувати, проаналізувати і зробити висновки для виправлення своєї помилки.</p>	<p>Звертати увагу дитини на дозволені та заборонені дії («можна рахувати», «не можна брати кружечки»).</p> <p>Повсякчасно стимулювати дитину до наслідування дії дорослих: «малювати квадрати», «писати палички», «доглядати за рослинами» тощо.</p>
<p>учити розрізняти колір, форму, фактуру, просторові характеристики об'єктів;</p>	<p>В такому випадку дорослий дає можливість дитині поєднувати відтворювальну діяльність, значущу для збереження попереднього досвіду дитини, з комбінаційною, що ґрунтується на переробці нею відомого та створенні елементів нового.</p>	<p>Стимулювати мовленеву активність.</p>
<p>розвивати вміння класифікувати об'єкти довкілля за певною ознакою;</p>	<p>Не можна також забувати і про те, що дорослим необхідно пов'язувати комбінаційну діяльність з потребами, інтересами, почуттями, враженнями малюка (радістю, подивом, сумнівом, хвилюваннями, тривогою тощо).</p>	<p>Звертати увагу дитини на господарсько-побутову працю дорослих, ігри інших дітей.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>вправляти у знаходженні предметного довкілля схоже — відмінне.</p> <p>Вчити назвам основних елементів та властивостям геометричних фігур (квадрата, круга, трикутника, кулі, циліндра);</p>	<p>В цей період малюк розширює свій світ знань з людськими, їхнім побутом, потребами, явищами суспільного життя.</p> <p>Вони починають усвідомлювати різницю між дітьми і хлопчиками, основними особливостями та соціальними функціями чоловіків та жінок.</p>	<p>Вчити адекватній реакції на емоційні прояви дорослих і дітей. У її присутності, годувати пташок і тварин.</p> <p>Розвивати пізнавальну активність дитини, спрямовану на ознайомлення з її власним «Я», дорослий час від часу пропонує розглядати власні руки, ноги, одяг, відображення у дзеркалі свого обличчя, зачіски; з різними інтонаціями і різним виразом обличчя, називає її ім'я, міняючи при цьому вираз обличчя.</p>
<p>стимулювати використання їх як еталонів для визначення форми предметів.</p> <p>Вправляти у порівнянні предметів та їх сукупності, визначенні їх рівностей за якістю (<i>такий, як ...; такий самий, як ...</i>);</p> <p>привчати помічати незначні відмінності та класифікувати предмети за однією з якісних ознак, перегрупувати їх за іншими критеріями.</p>	<p>Дорослим необхідно виховувати в цей час у дитини такі важливі особистісні якості, як спостережливість і розсудливість;</p> <p>привчати дітей вдивлятися, зіставляти, виробляти самостійні судження, робити елементарні припущення, покладаючись на власний життєвий досвід, сумніватися, вчитися запитувати, використовувати уточнення і пояснення дорослого.</p> <p>Дитина стає значно винахідливішою, ніж раніше, у стосунках з дорослими та однолітками. Вона дедалі частіше ініціює задуу спільного заняття чи гри, намагається варіювати знайомий сюжет, вносячи в ігрову роль нові характерні деталі, помічені подорожчій щодо поведінки, типових для її найближчого оточення невірбальних засобів спілкування.</p>	<p>Схвалювати вправні дії малюка, що спонукає його повторювати та вдосконалювати їх;</p> <p>із розумінням ставиться до намагання скласти будиночок з кубиків, зробити орнамент з геометричних фігур, знайти, що в кімнаті схоже на прямокутник і т. ін.</p> <p>Виховувати інтерес до нової інформації отриманої в мовній або жестовій формі.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
Вчити порівнювати дві множини різних предметів шляхом перерахування чи попарного об'єднання їх елементів; навчати утворювати рівність з нерівності, збільшувати — зменшувати одну з множин; вправляти у класифікуванні предметів за кількістю та множини за їх чисельністю.	<p>Завдяки цьому в дошкільника у цей період розвивається символічна функція — нове досягнення в розумовому розвитку, що свідчить про зародження внутрішнього плану дій.</p> <p>Не можна дорікати дитині за її бажання щось перебільшити чи применшити, це — вікова особливність та обов'язкова умова розвитку її творчої діяльності.</p> <p>Завдання дорослого під час ігор з дитиною ставити перед нею нові, непрості, проте доступні для самостійного розв'язання ігрові й життєві задачі. Це надаватиме дитині можливість втілювати творчу уяву в реальній дійсності під час сюжетних, або рольових ігор.</p>	<p>Групувати предмети, геометричні фігур за різними ознаками.</p> <p>Розвивати дрібну моторику рук.</p> <p>Вправляти у запам'ятовуванні норм правопису.</p>
Вправляти у визначенні, який з предметів найважчий, найдовший тощо;	Виховувати дитину потрібно так, щоб увага дошкільника була основою його творчої поведінки і водночас не вводила його в уявний світ, не продукувала занурення в себе.	Розвивати увагу під час письма.
порівнювати предмети за довжиною, шириною, товщиною, називати їх форму;	Дитина не повинна бути відмодульованою, замкненою, надмірно мрійливою.	Привчати до самоконтролю правильної артикуляції під час вимови звуків.
навчати визначати напрямки руху, положення предметів відносно себе.	Вона не повинна сприймати свої фантазії за істину, оскільки це може спровокувати появу звички відмовлятися від роздумів і спостережень за реальним життям.	Розвивати слухосприймання на базі вже знайомих слів, словосполучень та невеликих речень.

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Вчити будувати за одним параметром ряд об'єктів;</p> <p>розвивати логічне мислення, вчити переходити від простих міркувань про предмети до більш складних, привчати брати до уваги різні властивості предметів;</p> <p>привчати вживати слова «такий самий» та «не такий», помічати відмінності;</p> <p>Навчити виділяти загальні ознаки предметів, об'єктів, людей, тварин і рослин, знаходити подібності і відмінності;</p>	<p>Дошкільникам притаманно імпровізувати з фарбами, олівцями, пластиліном, готовими аплікативними формами, будувальним матеріалом. Це розвиває їхню фантазію, мисленеву діяльність, спонукає до творчості.</p> <p>Урізноманітнюється діяльність дитини (спілкування, гра, малювання, ліплення, конструювання тощо).</p> <p>Творча діяльність (художня, практична та розумова) повинна наскрізно пронизувати все життя дитини. Вона має стати нормою та постійним її супутником, а готовність розв'язувати проблеми власними силами — показником елементарних форм креативності як базової якості особистості.</p> <p>Для розвитку початкових форм креативності дитини є оптимальною така модель організації його буття в сім'ї та дошкільному закладі, яка сприяє урізноманітненню та збагаченню його досвіду, надає матеріал для самостійної поведінки в різних сферах життєдіяльності.</p>	<p>Контролювати дотримання правильного відтворення складової структури знайомих слів та слів, що засвоюються під час занять.</p> <p>Привчати до мовленевої активності у спілкуванні під час занять і в повсякденні.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>вправляти в обстеженні предметів, об'єктів, людей; порівнювати їх між собою;</p> <p>систематизувати та групувати їх за різними критеріями.</p>	<p>Дитина більше дізнається про свою родину, рідних і близьких їй людей, дізнається про різні функції членів своєї родини, вчиться класифікувати своїх родичів за віковими особливостями, запам'ятовує свою адресу, знайомиться з професіями рідних.</p> <p>У цей час дитині починають пояснювати, що вона має Батьківщину, яка називається Україною, а відтак і вона є українкою (українцем). Її знайомлять з національними символами України, розповідають, що у світі є ще багато різних народів.</p>	
<p>Порівнювати сукупності на основі взаємно однозначної відповідності.</p> <p>Розвивати уявлення про різницю — нерівність груп предметів;</p>	<p>Дитина вже підросла і її процес сприймання стає самостійним, цілеспрямованим, має свої задачі й способи дій.</p> <p>Малюк вже має власний досвід обстеження себе і довкілля навколо себе, виявляє певний ризик, намагаючись розширити простір свого «Я», ступені своєї свободи.</p>	
<p>оперувати поняттями «багато», «мало», «один»;</p>	<p>Він вправніше аналізує та узагальнює здобуту в різних сферах життєдіяльності інформацію — про природні явища та об'єкти, твори мистецтва, про життя дорослих та однолітків, про своє власне тіло, внутрішнє життя та місце у соціальній групі.</p>	
<p>навчити визначати кількість, розрізняти процес</p>	<p>У розвитку сенсорних процесів дитини важливу роль відіграють образи пам'яті.</p>	

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>лічби та його результат (у межах 5-10).</p> <p>Вправляти в розв'язанні пізнавальних задач у навчально-дійовій, навчально-образній формах;</p> <p>Формувати розуміння зв'язку між потребами людини у теплі, світлі, воді та способами задоволення цих потреб.</p> <p>Розширювати уявлення про відведення у населених пунктах місць для руху людей та транспорту.</p> <p>Формувати знання про існування різних професій та назв кількох з них.</p> <p>Розширювати уявлення, збагачувати враження про людей, явища суспільного життя, самого себе.</p> <p>Виховувати інтерес до спільної для дитячого угруповання мети діяльності, життєво важливої інформації;</p>	<p>У цей час дитина багато запам'ятовує, пригадає, відтворює.</p> <p>Її пам'ять розвивається на самперед у мовленнєво-жестовому (комунікативному) спілкуванні, сюжетно-рольовій грі.</p> <p>Починаються перші спроби заміни предметів, іграшок, об'єктів природи символічними образами, завдяки чому вона може уявляти, фантазувати, мріяти.</p> <p>Тепер дитина може оперувати не лише реальними, а й уявними образами, розмірковувати про те, чого не бачила, а лише уявила.</p> <p>Дитина такого віку ще не чітко диференціює фантазії та реальність є егоцентриком, якому важко подивитися на життєву ситуацію з позиції іншого.</p> <p>Її цікавить переважно результат дій, вона не може концентруватися на процесі його досягнення, досить легко втрачає мету або підмінює її.</p>	

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>привчати адекватно реагувати на поведінку різних людей.</p> <p>Формувати уявлення про основні особливості чоловіків та жінок; пояснювати різницю між хлопчиками та дівчатками, основними особливостями та соціальними функціями чоловіків та жінок; навчати орієнтуватися в статевно-рольових стан-дартх.</p> <p>Виховувати уявлення про те, кого називають «другом»;</p>	<p>Зазнає труднощів, коли доводиться самостійно визначити мету діяльності, здатна прогнозувати лише те, що багато разів спостерігала, передба-чає зміни тільки за одним параметром.</p> <p>Проте, намагання не лише відтворити заданий дорослим зразок, а й зробити щось по-своєму, дослідництво, творче ставлення до різних видів діяльності та життєвих ситуацій, стають дедалі більш притаманними рисами дитини.</p> <p>Чим більше дитина вправляється у самостійній пізнавальній активності, тим більше відчуває себе відкривачем нового. У неї зростає довіра до своїх можливостей, виробляється смак до пошукових дій.</p>	
<p>Виховувати уявлення про те, кого називають «другом»;</p> <p>вчити елементарно аналізувати прояви товариськості своїх друзів;</p>	<p>Дитина інтенсивно розвивається, має потужний стимул до роботи й творчості лише в тому разі, коли дорослий надає їй можливість: запитувати, перепитувати, досліджувати, експериментувати, погоджуватися чи не погоджуватися, виявляти сумнів. Вона зростає з великою жагою до нових знань і розвиненим пізнавальним інтересом. У неї сформується реалістична картина світу.</p>	

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>вчити вказувати (називати) тих, до кого ставиться приязно, байдуже та з неприязню;</p> <p>навчати словесно та з допомогою жестової мови пояснити причини такого ставлення.</p> <p>Розвивати уявлення про устрій людського життя, про предмети домашнього вжитку, господарську діяльність.</p> <p>Привчати групувати людей за віковою ознакою (діти, дорослі, старі), особливостями зовнішності, діяльністю;</p> <p>вчити порівнювати між собою за кількома ознаками рідних, близьких, знайомих, чужих.</p> <p>Вчити зіставляти частини свого тіла з геометричними фігурами, передавати це у зображенні (тіло жінки — трикутник, чоловіка — прямокутник тощо).</p>		

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Виховувати вміння використовувати іграшки за призначенням; привчати відрізняти гру від іншої діяльності; вчити різним видам ігор; привчати з допомогою дорослого раціонально використовувати предмети-ігрове середовище та життєвий досвід для створення і реалізації ігрових задумів;</p> <p>Формувати узагальнені уявлення про об'єкти конструювання, способи створення цілого з частини, уміння брати до уваги певні умови та вимоги; стимулювати складання елементарного проєкту, плану майбутньої діяльності.</p> <p>Вчити елементарним уявленням про різні види мистецтва, їхні відмінності.</p>		

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Формувати розуміння художніх образів, різних способів їх утлення (ліній, колір, композицію, тощо). Підтримувати бажання запам'ятовувати невеликі казки, оповідання, відтворювати їх за допомогою слів і жестів, помічати в них не лише предмети та події, а й відносини між персонажами.</p> <p>Виробляти усвідомлення мети, елементарного сюжету, необхідності планомірних дій;</p> <p>стимулювати доречне застосування набутих раніше знань у звичних та схожих ситуаціях.</p> <p>Виховувати елементарні уявлення про сім'ю як частку суспільства;</p> <p>вчити усвідомлено того, що сім'я об'єднує найрізніших людей, пов'язаних взаємною любов'ю та відповідальністю;</p>		

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>стимулювати бажання розмірковувати про основні функції різних членів родини та особливості родинних стосунків;</p> <p>привчати класифікувати своїх родичів за віком, статтю належністю, родом занять тощо;</p> <p>розширювати знання про свій рід, своїх найближчих родичів.</p> <p>Вчити орієнтуватися у місці проживання найближчих родичів, вживати поняття, що передають напрям, час, кількісні та інколи порядкові числівники.</p> <p>Навчати розумінню своєї залежності від представників старшого покоління;</p> <p>вчити зважати на свої обов'язки щодо молодших.</p> <p>Привчати розмірковувати, робити припущення щодо ймовірних вчинків та</p>		

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>реакцій рідних та близьких на певні події та ситуації.</p> <p>Виховувати розуміння того, що Україна є Батьківщиною;</p> <p>навчати орієнтуватися в національних символах.</p> <p>Формувати уявлення про існування різних народів у світі.</p> <p>Виражати в запам'ятовуванні свого імені та його певних варіантів, прізвища.</p> <p>Розвивати цікавість до своєї зовнішності, різних органів свого тіла;</p> <p>вчити концентрувати увагу на окремих частинах свого тіла, розглядати їх, аналізувати, запитувати про них у дорослого.</p> <p>Привчати до потреби розповідати про себе, використовуючи слова та зрозумілі жести;</p>		

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Навчати від розрізнених, непослідовних думок переходити до більш цілісного, системного мислення;</p> <p>вчити вживати слова на означення напрямку, положення в просторі, орієнтування у часі, порядкові та кількісні числівники.</p> <p>Розвивати вміння змінювати критерії оцінки, перегруповувати їх удруге, варіювати ознаками, характеристиками; навчити використовувати свої знання для зіставлення спільного і відмінного між собою та іншими людьми;</p> <p>стимулювати бажання розмірковувати з приводу своїх планів.</p> <p>Сприяти розумінню, чого хоче і чого не хоче, стимулювати пояснення цього словами при використанні жестів;</p>		

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>привчати співвідносити свої домагання з можливостями, поясненнями очікування майбутніх результатів;</p> <p>виховувати розуміння того, чим викликане позитивне і негативне судження про нього, інших;</p> <p>привчати орієнтуватися у власних чеснотах і вадах;</p> <p>вчити розумінню того, що самовихваляння є негативним проявом і зачіпляє гідність іншої людини;</p> <p>стимулювати спостереження за наслідками різних варіантів своєї поведінки.</p> <p>Виховувати інтерес до розуміння свого внутрішнього життя — думок, переживань, бажань;</p> <p>виробляти звичку покладатися на власний досвід у разі виникнення різних проблем;</p>		

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>стимулювати зацікавлене ставлення до визначення своєї ролі в іграх з однолітками.</p> <p>Сприяти розвитку пізнавальної активності дитини в різних сферах життєдіяльності; розвивати елементарні уявлення про час і простір, причинність та кількість;</p> <p>розрізняти і знати назви «день — ніч», «ранок — вечір»;</p> <p>збагачувати досвід використання сенсорних еталонів; поступово виробляти елементи абстрактного мислення;</p> <p>учити активно використовувати символічні засоби в різних видах діяльності; розвивати спостереження та стимулювати розмірковування.</p>		

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ НА КІНЕЦЬ ТРЕТЬОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ

У цей період у дитини розвинута пізнавальна активність в різних сферах життєдіяльності:

- вона має досвід використання сенсорних еталонів;
- уявляє залежність життя рослинного, тваринного світу та людей від умов зовнішнього середовища;
- розуміє найпростіші причинні зв'язки між явищами;
- має уявлення і своє враження про об'єкти природи, людей, явища суспільного життя, самого себе;
- має уявлення про устрій людського житла, предмети домашнього вжитку, господарську діяльність.
- вміє обстежувати предмети, об'єкти, людей, порівнювати їх між собою;
- вміє виділяти загальні ознаки предметів, об'єктів, людей;
- розрізняє кольори, форму, фактуру, просторові характеристики об'єктів;
- знаходить подібність і відмінність;
- систематизує та групує їх за різними критеріями;
- порівнює сукупності на основі взаємно однозначної відповідності;
- зіставляє дві множини різних предметів через перелік чи парне об'єднання їхніх елементів;
- має уявлення про рівність — нерівність груп предметів;
- утворює рівність з нерівності;
- класифікує предмети за кількістю та множиною;
- оперує поняттями «багато», «мало», «один»;
- визначає кількість, розрізняє процес лічби та його результат (у межах 5-10), порівнює предмети за довжиною, шириною, товщиною, називає їх форму;
- використовує кількісні і порядкові числівники у межах п'яти;
- визначає, який з трьох об'єктів є най... (важчим, довшим, вищим, легшим);
- будує за одним з параметрів ряд величин, визначає у ряді місце окремого предмета, об'єкта;
- має елементарні уявлення про час і простір, їхню причинність та кількість;
- визначає напрямок руху, положення предметів відносно себе, розрізняє і знає назви «день — ніч», «ранок — вечір».

- знає назви та основні властивості геометричних фігур (квадрата, круга, трикутника, кулі, куба, циліндра), порівнює їх між собою;
- має сформовані узагальнені уявлення про об'єкти конструювання, способи створення цілого з частин, уміє брати до уваги певні умови та вимоги;
- активно використовує символічні засоби в різних видах діяльності, вербалізує свою символіко-моделювальну діяльність
- вміє розв'язувати пізнавальні задачі у наочно-дійових, наочно-образних та інших формах;
- має звичку покладатися на власний досвід у разі виникнення різних проблем.

Знає позначення словами (усно, на табличках, дактильно, жестово) положення предметів у просторі (спереду, між, вище, нижче, далеко, близько), напрями (перед собою, в стороні), орієнтується в часі (довго — довше, незабаром, раніше, потім, давно, тепер, швидко, повільно, вчора, сьогодні, завтра);

- має бажання запам'ятовувати невеликі художні твори (вірші, казки, оповідки), по можливості відтворювати їх, коротко описувати сюжетні картинки, помічати в них не лише предмети та події, а й відносини між персонажами.

Четвертий етап

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Навчати назвам найпростіших культурних та дикорослих рослин своєї місцевості; вчити порівнювати та класифікувати рослини за різними ознаками. Привчати стежити за орієнтацією на аркуші паперу, зображень природного довкілля.</p>	<p>Інтенсивному розвитку дитини у старшому дошкільному віці сприяють її активні пізнавальні процеси (сприймання, пам'ять, мислення, увага, уява). Тому буття старшого дошкільника має організовуватися в спосіб, що сприятиме розвитку пізнавального мислення.</p> <p>В цей період важливо задовольнити природно-потребу дитини в нових враженнях, експериментаторській діяльності, розширенні життєвого простору. А відтак дорослим необхідно створювати розвивальне середовище для дитини, виходячи з того, що пізнавальне мислення дошкільника — лише інструмент, знаряддя особистісного становлення, шлях орієнтації в світі, який він намагається зрозуміти.</p>	<p>Формувати мисленеві операції аналізу, порівняння й узагальнення на матеріалі узагальнення побаченого.</p> <p>Спонукаати до постійного використання звукопідсилювальної апаратури індивідуального та загального використання.</p>
<p>Вчити встановлювати одночасно два якісні відношення між упорядкованими природними об'єктами чи їх сукупностями.</p>	<p>Дорослі, що живуть або працюють з дитиною шостого — сьомого років життя, не повинні занурювати її у саме мислення, необхідно завжди підпорядковувати пізнавальну діяльність загальними життєвими завданнями, а пізнавальну роботу дитини — спрямовувати на цілі, визначені емоціями.</p>	<p>Привчати до цілеспрямованого слухово-зорового сприймання і розуміння інформації.</p>
<p>Навчати назвам свійських та диких тварин своєї місцевості;</p>	<p>Нову загальну ідею потрібно тісно пов'язувати з конкретним матеріалом чи практичною діяльністю. Дуже корисно наводити дитині приклади з її власного досвіду.</p>	<p>Розвивати пасивне та активне мовлення.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>вправляти у знаходженні спільного і відмінного у зовнішніх ознаках, будові, догляді, місці в природі та житті людини.</p> <p>Вчити лічити рослини і тварин у межах 10;</p> <p>вправляти у складанні та розв'язуванні логіко-математичних задач про них.</p>	<p>Варто також приділяти особливу увагу розвитку елементарної логіки дошкільника — його вмінню послідовного мислення і висловлювання. Мовні висловлювання дитина може робити усною чи усно-жестовою мовами, це залежить від її замишкового слуху, розвитку мови, початку навчання і т. ін.</p>	<p>Формувати вміння висловлювати свої думки, враження за допомогою слів та природних жестів.</p>
<p>Збагачувати знання про хід і послідовність сезонних змін у природному довкіллі;</p> <p>звертати увагу на стан і якості повітря, води, ґрунту;</p> <p>розвивати уявлення про взаємозалежності в природі.</p>	<p>Старший дошкільник вже повинен мати елементарні уявлення про природне довкілля, яке потрібно розширювати і поглиблювати, це: життя на планеті Земля; вплив Сонця на воду, ґрунт, повітря, рослини, тварин; властивості, якості та стани повітря, води, ґрунту; сезонні та природні явища; багатоманітність та умови життя тварин; діяльність людини; екологічний стан довкілля та його вплив на здоров'я людини;</p>	<p>Вчити позначати саовом усвідомлення фактів, дій, логічних висновків тощо.</p>
	<p>Космос як простір, що існує за межами планети Земля;</p> <p>Сонце як зірка.</p>	

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
Створювати умови для встановлення зв'язків між змінами температури повітря та станом води, ґрунту, рослин.	Дорослим важливо навчити дитину в цьому віці спостерігати, концентрувати увагу, порівнювати, розмірковувати, виробляти самостійні судження, висувати елементарні припущення.	Будувати невеликі висловлювання за допомогою сполучникових зв'язків (і, чи, якщо, то, ні).
Вправляти у проведенні паралелей між сезонними змінами у природі й повсякденною тварин та сільськогосподарською працею людей; виробляти орієнтацію в просторі, часі.	У дитини виникають запитання про причини явищ та їхні наслідки, вона більше хоче дізнатися про когось або щось. У цьому віці діти охоче експериментують з новими матеріалами, практично перетворюють предмети та об'єкти, виявляють їхні нові властивості, зв'язки та залежності.	Спонукаати до завершення розпочатого речення.
Ознайомлювати з інформацією про професії людей, які охороняють природу (фермер, лісник, садівник).	Для більш зрозумілого і практичного пояснення дорослі використовують екскурсії, мандрівки, читання літератури з ілюстраціями, малюнки, різноманітні предмети, моделі, схеми тощо. Це допомагає дитині розширити знання про навколишнє середовище і задовольнити її допитливість, бажання якомога більше дізнатися і зрозуміти.	Привчати сприймати на слухо-зоровій основі звернене мовлення дорослих, однолітків.
Навчати вимірюванню силних та рідких природних речовин; вправляти у вимірюванні об'єму — літром, маси — кілограмом.	Спілкуючись з природою, освоюючи рухотворний світ, налагоджуючи спілкування з різними людьми, спостерігаючи за однолітками, старший дошкільник охоче бере на себе роль дослідника, відкривача та створювача нового, експериментатора, фантазера, винахідника.	Вчити осмислювати звернене запитання та впевнено відповідати на нього.

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
Вчити вимірювати відстані метром, а довжину — сантиметровою лінійкою.	Розвиваючи пізнавальну активність, варто використовувати основну форму мислення дошкільника — мислення за аналогією, подібністю когось або чогось, і не лише забезпечувати йому можливість сприймати нове, а й сприяти розумінню цього нового та елементарно, з великим терпінням пояснювати це нове.	Виховувати у дитини цікавість, бажання виконувати завдання дорослих.
Привчати до здійснення елементарних мисленнєвих дій, виділення головного та другогоданого.	Важливо, щоб дорослі надавали простір грі дитячої фантазії, оскільки пізнавальна активність розвивається саме з неї.	Формувати вміння орієнтуватися у суті завдання.
Збагачувати знання про види на темному небосхилі компоненти Космосу; привчати впізнавати зорі та місяць на площинних зображеннях.	У різних видах своєї діяльності — грі, конструюванні, малюванні, ліпленні — дитина вдається до моделювання, умовно-символічних зображень, графічних схем.	Виховувати активність, бажання (без спонукання) брати участь у груповій роботі під час занять.
Вправляти в орієнтації у визначенні днів, тижнів, місяців року.	Сприймання дитячого інтелекту аналізується через те, що властивості й ознаки предметів, названі словом або жестом, який позначає це слово, перетворюються на категорії величин, форм, кольорів, просторові відносини.	Контролювати носіння і налагоджування звукопідсилювального апарату індивідуального користування.
Навчати вживанню різноманітних виразів, що означають віддаленість, напрям, положення об'єкта в просторі, часі (учора, сьогодні, завтра, доба, тиждень, місяць, рік).	Проте дорослим необхідно пам'ятати, що, хоча сприймання старшого дошкільника все ще не точне і поверхове, увага не стійка, пам'ять слабка, словесні асоціації дуже обмежені, — дитячий розум працює неперервно й напружено.	Привчати до постійного контролю сили голосу.

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Розширювати коло знань про предмети, навчати назвам нових предметів; схвалювати розуміння доцільності їх використання у повсякденному житті; ознайомлювати з походами предметів, та навчати пояснювати їхнє призначення; формувати уявлення про те, що кожна людина є користувачем та творцем предметів.</p>	<p>У дітей з'являється словесне, словесно-жестове логічне мислення, хоча в дитячій логіці ще доволі часто трапляються помилки. У дітей цього віку активно формуються цілісний образ світу, ситуативні уявлення систематизуються, перетворюються на знання, започатковуються такі загальні категорії мислення, як: частина — ціле, причинність, простір, система предметів, випадковість і т. ін.</p>	<p>Виховати емоційне ставлення до позитивної оцінки дорослого.</p>
<p>Ознайомлювати з властивостями різних матеріалів; вчити правилам безпечного користування приладами та інструментами; ознайомлювати з нормами поведінки з незнайомими предметами та речовинами.</p>	<p>Дошкільник планує свої дії, регулює їх, використовує внутрішнє мовлення (словесне або жестове).</p>	<p>Привчати до самостійності у виконанні завдань.</p>
<p>Навчити визначати в довільній формі предметів, виділяти їхні основні ознаки та порівнювати між собою;</p>	<p>У старшому дошкільному віці дитина вже може поводити себе самостійно. Вона багато що вміє, у неї вже є свій накопичений життєвий досвід, вона здатна спостерігати, зіставляти, розмірковувати, уявляти — це все сприяє становленню її</p>	<p>Автоматизувати правильну вимову звуків.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>вправляти у класифікації предметів, здійсненні їхньої серіації за величиною, оперуванні з їх множинами, розташуванням, відделеністю;</p> <p>стежити за розумінням дитиною виразів, що означають положення предмета в просторі, його віддаленості від себе, напрямом та їхнім вживанням нею;</p> <p>навчати вимірювати предмети за допомогою умовних та загальноприйнятих мір;</p> <p>створювати умови до вимірювання кількості, довжини, ширини, висоти, маси, об'єму, часу;</p> <p>навчати рахувати до 20; вправляти в упорядкуванні ряду з 10, 20 предметів та встановлюванні відношень між ними;</p> <p>створювати умови для усвідомлення принципу збереження кількості,</p>	<p>інтересу до проблем практичного та теоретичного плану, знаходженню способів їх розв'язання.</p>	

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>незалежно від форми, величини предметів, відстані між ними, просторового розміщення.</p> <p>Формувати знання про призначення основних частин свого тіла; ознайомлювати з будовою деяких органів, систем організму та органів чуттів; виховувати розуміння впливу різних чинників на здоров'я: харчування, гігієнічні процедури, загартування, здоровий спосіб життя, звички, рухової активності, саморегуляції.</p> <p>Вчити диференціації своєї особливості як представника певної статі; сприяти усвідомленню того, що протягом життя вона (він) перетворюється на дівчину (юнака), дорослу, стару людину; формувати уявлення про основні ознаки чоловіка — жінки, дівчинки — хлопчика;</p>	<p>Дитина вже може: орієнтуватися в найближчому предметному оточенні; виділяти основні ознаки предметів; порівнювати їх та їхні групи між собою; класифікувати, перегруповувати, сортувати, доповнювати, виділяти зайві предмети; здійснювати серіацію за величиною, масою, об'ємом; розрізняти реальні та казкові ситуації, різні види мистецтв.</p> <p>Вона має уявлення про: основні предмети побуту та вжитку і розуміє їх призначення; близьке та віддалене предметне середовище; основні технічні засоби та побутові прилади; основні спори соціального призначення; засоби технічного зв'язку; лічить предмети, розрізняє їх за розташуванням у просторі; знає походження багатьох з них.</p>	<p>Виховувати охайність, старанність в оформленні своєї роботи.</p> <p>Тренувати у сприйнятті на слухо-зоровій основі зверненого мовлення.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>вправляти у розрізненні характерних особливостей представників різних статевих груп.</p> <p>Навчати розумінню того, що власне ім'я вказує на індивідуальність, статус та національну належність.</p> <p>Вчити зіставляти різні частини свого обличчя, тіла, одягу з різними геометричними фігурами (крутом, квадратом, прямокутником, трикутником, чотирикутником, багатокутником, кубом, кулею, циліндром, конусом);</p> <p>навчати передавати цю схожість на малюнку, схемі.</p> <p>Навчити вимірювати свій зріст, окружність голови та тіла сантиметром та умовною міркою;</p> <p>вправляти у порівнянні себе з іншими людьми за різними ознаками, групувати їх.</p>	<p>Дорослим необхідно допомогати дитині відкрити себе для нового, оволодівати особистим життєвим досвідом, налаштовувати її на успіх, виховувати інтерес до виконання незнайомих завдань.</p> <p>Необхідно пам'ятати і про те, що дитина в шість-сім років вимагає певної свободи дій, але при цьому її потрібно вслякя заохочувати до свідомої та відповідальної поведінки під час пошукової активності. Потрібно надавати право дитині (під контролем дорослого) на невелику життєво обґрунтовану міру ризику, можливість експериментувати, сприяти дослідництву, спонукати до розмірковувань, вчити сперечатися, спиратись на власний досвід, розвивати здатність загостренню сприймання недоліків і прогалин.</p>	<p>Формувати відповідальне ставлення до поставлених дорослими завдань.</p> <p>Сприяти інтересу до змісту елементарних задач, активності, зосередженості в процесі самостійної роботи.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Вчити встановлювати відношення між причинами та наслідками своїх вчинків; виховувати уваження про існування свого внутрішнього світу, про роль розуму, почуттів та волі в розвитку; схвалювати організацію у проявах основних емоцій; вчити мати думку про себе; виробляти судження про свої досягнення, якості, вчинки; формувати усвідомлення добра і зла, уявлень про прояви своєї совісної — безсовісної поведінки; сприяти розумінню чого хоче; навчати орієнтуватися у власних вадах та чеснотах.</p>	<p>Дорослий є для дитини не лише носієм нової інформації, а й людиною, яка прищеплює їй культуру пошукових дій, стимулює її самостійну активність, навчає обґрунтовувати свої думки, перевіряти їх на практиці, коли треба, відстоювати їх.</p>	<p>Стимулювати виявленої інтересу до змісту завдання, задачі, активної участі у пошуках відповіді до задачі.</p>
<p>Сприяти розумінню дитиною відмінностей гри від інших видів діяльності, усвідомленню доцільності дотримання правил;</p>	<p>Саме під час бесіди дорослого з дитиною формується її вміння розмірковувати, самостійно діяти, обґрунтовувати свою думку, прагнути відстояти її, співвіднести з думкою дорослої людини.</p>	<p>Звертати увагу на сприймання на слух найбільш вживаних слів, словосполучень, невеликих речень.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>навчати варіативним можливостям використання різних іграшок.</p> <p>Привчати елементарно уявляти себе у часі; навчати співвідношенням одиниць часу, визначенню часу за допомогою годинника (з точністю до півгодини); створювати умови до користування календарем.</p>	<p>Уява дитини з репродуктивної, відтворювальної стає випереджальною, позначається на меті діяльності, мотивує її. Дедалі довшийшою стає і пам'ять — дитина ставить перед собою завдання, що запам'ятати.</p>	<p>Виховувати активність в обговоренні виконуваних завдань, рішенні задач, подій, що відбувалися в певний час доби чи в певний день тижня.</p>
<p>Вчити правам та обов'язкам, етичним еталоном поведінки; сприяти усвідомленню свого місця серед інших; навчити брати до уваги чужу точку зору.</p>	<p>Доцільно також учить старшого дошкільника: стриманості (переносити стан невизначеності), терпінню (чеканню бажаного), відстоюванню своєї думки (за умови дефіциту інформації). Потрібно привертати його увагу до незвичного в природі, предметах, соціумі, власному «Я», розширювати коло інтересів.</p> <p>У разі потреби тальмувати прояви суперницьких тенденцій, хворобливого бажання виділитися серед інших.</p>	<p>Розвивати пам'ять на матеріалі пригадування особистої участі у виконанні завдань чи рішенні задач.</p>
<p>Навчити орієнтуватися на своєму місці проживання;</p> <p>привчати розповідати про себе, використовувати назви: днів, тижнів, місяців</p>	<p>Такі дії дорослих будуть спонукати дитину до аналізу змін в її поведінці, які зумовлені її перетворювальною активністю, розмірковуванням над ними, послідовності дій і дедалі частіше не лише в зовнішньому, практичному, а й у внутрішньому, мисленнєвому плані.</p>	<p>Вправляти у сприйманні розумінні і розрізненні значень слів, що позначають категорії часу, міри, і т. ін.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>року, положень об'єктів в просторі, їхньої віддаленості від себе, напрямів відносно себе, часу.</p> <p>Навчати вживати кількісні та порядкові числівники; створювати умови для активного використання годинника та календаря.</p>	<p>Звернення дорослого із запитанням: «А ти як думаєш?», «Чого тут не вистачає?», «Як ще можна сказати?», тощо привернуть увагу дитини до труднощів, які існують, спонукають її з'ясувати їхні причини, висунути прості гіпотези, варіювати пошуки, виявляти гнучкість у добірі способів розв'язання завдань, прагнень до їхнього досконалого виконання, виявлень впевненості у собі та виявленні уваги до власного «Я».</p> <p>У старшого дошкільника з'являється інтерес до самого себе. Він цікавиться: будовою власного тіла, зовнішністю, власними фізичними якостями та можливостями, органами своїх чуттів; залежністю свого здоров'я від різних життєвих чинників — способу життя, харчування, гігієнічних процедур та загартовування, звичок; закономірностями розвитку людського організму впродовж життя.</p>	<p>Привчати до правильної побудови речень простих синтаксичних конструкцій.</p> <p>Вчити розумінню умови задач з опорою на малюнки та знайомий мовлене вий матеріал.</p>
<p>Виховувати усвідомлення необхідності родинних взаємин; вчити орієнтуватися в своєму родоводі; ознайомлювати з родом знати найближчих родичів; звертати увагу на права та обов'язки різних членів родини;</p> <p>сприяти розумінню корисності об'єднання родинних зусиль для спільної діяльності;</p>		

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>виховувати розуміння життєвої мудрості найстарших членів родини, їх значенню для благополуччя родини; вчити орієнтуватися у сімейних традиціях.</p> <p>Вправляти у порівнянні рідних, знайомих та чужих за сукупністю ознак; ознайомлювати з орієнтовним місцем проживання найближчих родичів; навчати робити до членів своєї родини, педагогів та товаришів певні припущення, висувати гіпотези.</p> <p>Привчати розрізняти людей різного віку за зовнішністю, поведінкою, способом життя, специфічними атрибутами; виховувати розуміння того, що стосунки зі старшими різняться зі стосунками з однолітками та молодшими за себе.</p>	<p>У нього починає вироблятися ставлення до власного здоров'я, з'являються перші паростки опірності шкідливим впливам, відчуття межі безпечної поведінки.</p> <p>Він вже може спонукати себе до рухової активності, витривалості, здатності до самодопомоги.</p> <p>Його система знань в цей час вже складається зі стійкої, стабільної, перевіреної інформації, здогадок, гіпотез та припущень.</p>	<p>Розвивати пам'ять через запам'ятовування назв геометричних фігур, кольорів, монет і т. ін.</p> <p>Формувати вміння розповідати про свої дії з геометричними фігурами, монетами і т. ін.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Виховувати усвідомлення того, що людей цінують за їхніми моральними якостями.</p> <p>Навчити розумінню того, що роль жителя у житті людини дуже важлива; привчати до підтримки в своєму житті порядку та затишку;</p> <p>ознайомлювати з інтер'єрами міської квартири та сільської оселі.</p>	<p>Засвоєння систематизованих знань, в цей час, сприяє формуванню способів організації власної пізнавальної діяльності, узагальненим способам розумової роботи, здатності прогнозуванню змін.</p> <p>Дитина починає розуміти свій внутрішній світ.</p> <p>Вона:</p> <ul style="list-style-type: none"> орієнтується в специфіці свого емоційного стану та різних настроях; цікавиться власними переживаннями, думками, мріями; виробляє елементарні життєві плани; усвідомлює, що власне ім'я вказує на її індивідуальність, статеву належність; має уявлення про основні призначення чоловіка та жінки; прогнозує свої ймовірні життєві події, уявляє себе у часі, знає свої права та обов'язки; розуміє чого вона хоче, орієнтується у власних чеснотах та вадах; розрізняє соціально схвалювану та не схвалювану поведінку, справедливі та нечесні вчинки; має уявлення про правила налагодження групової взаємодії, запобігання конфліктам, розв'язання спірних питань; відчуває та розуміє, що таке прихильність — бай-ауджисть — неприязнь. 	<p>Вправляти у навичках самоконтролю під час говоріння.</p> <p>Привчати до спостереження за вимовою одномітків та виправлення їхніх помилок.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
Збагачувати знання про існування різних виробництв; формувати орієнтацію у критеріях високого досягнення; пояснювати, що показником продуктивності праці є якість, кількість зроблено-го та вкладені виконавцем зусилля.	Потрібно спираючись на вже знайомі для дитини закономірності, схвалювати вживання при описі своєї родини кількісних та порядкових числівників, назв днів, місяців, пір року, тощо.	Виробляти звичку помічати і виправляти помилки у своїй вимові самостійно та з допомогою дорослого.
Сприяти інтересу дітей до професій, які потребують уміння спілкуватися з людьми (учитель, лікар, продавець тощо) або зображати людей (актор, скульптор, художник-портретист, модельєр).	Дитині цікаво узнавати все нові подробиці про життя своєї родини, людей, їхній побут та стосунки. Вона: оперує поняттям «сім'я», розуміється в її складі, значення сім'ї для людини, традиціях;	Продовжувати привчання до виконання завдання дорослих під їхнім контролем і самостійно.
Виховувати розуміння того — кого називають другом і недругом; навчити диференціювати тих, хто ставиться до неї (його) байдуже або неприязно.	розуміє роль та значення батьків, інших членів родини, педагогів, товаришів у своєму житті;	Розвивати слухове сприймання на матеріалі слів, що позначають категорії часу, міри, чисел та дій з ними і т.д.
Схвалювати складання за-дач про себе та свою сім'ю;	знає близьких родичів;	Виховувати зосередженість, працездатність.

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>привчати до читання простих схем;</p> <p>вчити складати та розв'язувати логіко-математичні задачі, основними дієвими способами;</p> <p>стимулювати виявлення інтересу до сприймання та запам'ятовування математичних понять, отримання задоволення від логіко-математичної діяльності та схвалення її батьками і педагогами;</p> <p>стимулювати прагнення знайти свій шлях розв'язання арифметичної логічної задачі, схвалювати розмірковування, доведення правильності свого міркування, самостійного виведення нового знання із засвоєного;</p> <p>навчати прогнозувати оцінку майбутнього результату.</p>	<p>диференціє рідних — знайомих — чужих та поводження з ними;</p> <p>може відрізнити дитину від юнака, дорослої та літньої людини;</p> <p>орієнтується у правилах поводження з однолітками, молодшими та старшими від себе;</p> <p>диференціє представників різної статі, знає, що статеві належність не залежить від зовнішнього вигляду;</p> <p>розуміє кого називають другом;</p> <p>диференціє інтер'єри міського та сільського житла.</p>	<p>Автоматизувати порівняння за визначеною ознакою, знаходження схожих фігур, увагу під час виконання завдань.</p> <p>Схвалювати намагання самоконтролю, самооцінки та звички знаходити помилки у власній роботі і виправляти їх.</p> <p>Привчати до пригадування раніше вивченого матеріалу (лічба пряма й обернена, порядкові числівники).</p> <p>Створювати умови до сприймання мовлення дорослого на слух-зоровій основі.</p> <p>Формувати навички навчальної діяльності.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Привчати здійснювати найпростіші усні обчислення, пов'язані із соціальним середовищем;</p> <p>стимулювати уточнення інформації, що стосується людей;</p> <p>навчати запису знайомих цифр, фіксуванню знаків, схем, зображенню малюнків.</p> <p>Вчити основним державним символам, характерним ознакам українців; звертати увагу на те, що в світі живуть люди різної зовнішності і культури.</p> <p>Збагачувати знання про особливості образотворчого, театрального та літературного мистецтва,</p>	<p>У дитини відбувається подальший розвиток мислення, що істотно впливає на становлення дошкільника як творчої особистості. Вона: знає, що землею населяють різні народи, які різняться між собою зовнішнім виглядом, способом проживанням, культурою;</p> <p>цікавиться географічною атрибутикою (карти, глобус, календарі тощо), державною символікою.</p>	<p>розвивати моторику руки, опановувати графічні навички, розширювати словник абстрактними поняттями (число, цифра, фігура).</p> <p>Сприяття співвіднесенню чисел і певної кількості предметів, іграшок, однакових за значенням малюнків тощо.</p> <p>Навчати усвідомлювати зміст арифметичних дій, задачі.</p> <p>Практикувати співвідношення арифметичних дій з певним особистим досвідом.</p> <p>Розвивати слухове сприймання на матеріалі прикладів.</p> <p>Виховувати усвідомлення необхідності використання звукопідсилювальної апаратури.</p> <p>Збагачувати словниковий запас назвами арифметичних дій.</p>

Завдання розвитку та форми активності	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>сприяти розумінню їхніх відмінностей; ознайомлювати з їх зразками;</p> <p>ознайомлювати з інформацією про професії людей, які зображають природу (художник, аніматор, дизайнер ландшафтів).</p> <p>Вчити елементарно аналізувати різні твори мистецтва, художні образи, характеризувати засоби художньої виразності.</p> <p>Створювати умови до ознайомлення та проявів інтересу щодо інформації про художньо-декоративне та прикладне мистецтво, до професій пов'язаних з раціоналізаторством, винахідництвом (художник-дизайнер, інженер-конструктор, промисловий дизайнер).</p>		<p>Автоматизувати вимову звуків під час читання прикладів.</p> <p>Навчати усвідомленому знанню ознак кожної пори року.</p> <p>Збагачувати словниковий запас ознаками пір року.</p> <p>Формувати вміння висловити своє емоційне ставлення до зміни погодних умов у різні пори року та пояснити його.</p> <p>Вправляти у навичках графічних умінь і техніки письма.</p> <p>Виробляти навички правильного називання кожного числа другого десятку, гучно, із дотриманням складової структури і наголосу.</p> <p>Розвивати оперативну пам'ять, логічне мислення на матеріалі задач.</p> <p>Розвивати наочно-образне й словесно-логічне мислення.</p>

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ НА КІНЕЦЬ ЧЕТВЕРТОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ

На кінець цього етапу у дитини повинні бути розвинені пізнавальні здібності. Вона повинна мати здатність: аналізувати, робити умовиводи, узагальнення, висувати припущення, обґрунтовувати власну думку, формувати оцінні судження.

Дитина вже знає назви ознак предметів, що використовує в своїй діяльності, порівнює, виявляє схожість та відмінність, встановлює прості зв'язки між явищами та предметами, прогнозує ймовірні зміни та ефект від своїх дій, виявляє причини та наслідки подій.

Дитина повинна вміти:

- спостерігати за об'єктами та явищами природи;
- передбачати позитивні та негативні наслідки свого втручання в світ природи;
- правильно вживати вирази (усно, дактильно, жестово), що позначають положення предметів у просторі, вказують напрямки, пов'язані з орієнтацією у часі;
- здійснювати серіацію за розташуванням у просторі, величиною, об'ємом, масою, перебігом подій у часі;
- рахувати до 20, здійснювати обернений рахунок від 10;
- позначати на письмі знайомі цифри, знаки і геометричні фігури;
- класифікувати геометричні фігури, предмети та їх сукупності за якісними та кількісними ознаками;
- вимірювати довжину, ширину, висоту, об'єм, масу, час;
- знати і називати (усно, дактильно, жестово) кількісні і порядкові числівники;
- виконувати найпростіші усні обчислення, розв'язувати нескладні арифметичні задачі;
- розуміти систему знаків, планів, схем, мати схематичне мислення;
- виявляти інтерес до логіко-математичної діяльності.

У цей період у дитини вже сформований інтерес до свого «Я». Вона має уявлення про власне тіло, душевний світ та різноманітні соціальні ролі;

- має бути ознайомленою з процесами виробництва продуктів харчування, одягу, взуття, предметів домашнього вжитку, творів мистецтв.

Дитина вміє використовувати початкові логічні прийоми пов'язані з формуванням понять;

- за можливостями будувати висловлювання з допомогою сполучникових зв'язків (і, чи, якщо, то, ні, тощо);
- робити правильні елементарні умовиводи, доводити вірогідність свого міркування;
- прагне знаходити свої шляхи розв'язання завдань;
- самостійно виокремлює нові знання із засвоєного;
- розмірковує, обґрунтовує і, в разі потреби, відстоює правильність свого міркування (усно, дактильно, жестово);
- вміє порівнювати свій спосіб життя із життям інших людей;
- елементарно обізнана з культурою свого народу;
- довільно відтворює наявні знання, використовує їх у різних життєвих ситуаціях, проявляє активність у різних формах.

Литвинова Віра Володимирівна,

*старший науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України,*

Таранченко Оксана Миколаївна,

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України*

ФІЗИЧНА ЛІНІЯ РОЗВИТКУ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Фізичне виховання є складовою частиною єдиної системи виховання і навчання дошкільників з порушеннями слуху. Заняття з фізичної культури — основний засіб фізичного виховання. Воно сприяє зміцненню здоров'я дітей, які мають порушення слуху, їхньому правильному фізичному розвитку, формуванню рухових навичок, розвитку основних рухових якостей (спритності, швидкості, точності, сили м'язів тощо), створює сприятливу основу для гармонійного розвитку дітей, для успішного засвоєння навчальної програми.

Програма будується на основі загальних закономірностей розвитку дітей дошкільного віку і сензитивних періодів в розвитку психічних процесів.

Паспортний вік не є надійним критерієм визначення реального рівня розвитку: діти одного паспортного віку істотно різняться між собою особливостями розвитку. Тому основним критерієм структурування матеріалу програми виступає психологічний вік. Відповідно до цього у програмі подані вікові періоди розвитку дошкільного дитинства (молодший, середній та старший дошкільний вік) та компетентність дитини відповідно до кожного віку, разом з тим відсутній розподіл за темами і кількістю годин. Така структура дає змогу побачити індивідуальну перспективу розвитку кожної дитини, проаналізувати показники її розвитку наприкінці кожного вікового періоду.

У моторному і фізичному розвитку частина дітей з порушеннями слуху відстає від однолітків, які мають нормальну слухову функцію, за часом формування основних рухів, мають різні характерні відхилення в рівновазі, координації, поставі, ході та ін. У зв'язку з цим матеріал програми, з одного боку, відповідає оздоровчим завданням, сприяє загартовуванню і зміцненню організму, передбачає планомірне навчання основних рухів, а з іншого — спрямований на корекцію недоліків моторного та фізичного розвитку і профілактику відхилень (наприклад, у поставі).

Для ефективного формування фізичного розвитку дітей з порушеннями слуху важливо, щоб його зміст був тісно пов'язаний з ігровою діяльністю як провідною діяльністю дітей дошкільного віку. Тому ігрова діяльність наскрізне проходить через усі вікові періоди розвитку дитини.

У програмі використовуються фізіологічно виправдані, доступні та цікаві дітям з порушеннями слуху вправи з ходьби, бігу, стрибків, лазіння, метання, вправи з предметами і без них. Передбачається використання різноманітного гімнастичного обладнання — гімнастичної стінки, лавок, сходів, містка-гойдалки та ін. Різноманітність фізичних вправ у поєднанні з ігровими діями вводить дитину у сферу реальних життєвих явищ, завдяки чому вона пізнає якості та властивості предметів, їх призначення, способи використання; засвоює особливості стосунків між людьми, правила і норми поведінки; пізнає саму себе, свої можливості і здібності. Ця діяльність іншим чином відкриває шляхи пізнання світу, ніж праця і навчання. У ній практичне, дієве освоєння дійсності відбувається раніше, ніж здобуття знань.

Особливе місце в програмі займають спеціальні корекційні вправи. Вони спрямовані, головним чином, на тренування функції рівноваги, розвиток м'язів, що формують правильну поставу, м'язів склепіння стоп, розвиток дихання, нормалізацію рухової активності та координації.

Фізичне виховання дошкільників з порушеннями слуху здійснюється під час зарядки, занять з фізичної культури, рухливих ігор, занять з розвитку рухів у груповій кімнаті та під час прогулянки.

Зміст програми з фізичного виховання повинен рівномірно розподілятися на заняттях і ускладнюватися відповідно до років навчання — від накопичення рухового досвіду шляхом найпростіших рухів з наслідування до цілеспрямованого навчання основним рухам і техніці їх виконання, рухливим іграм, до тренування рухових якостей. Кожне заняття обов'язково має включати корекційні вправи.

Відповідно до рівня рухової підготовленості дітей, для досягнення на заняттях високої моторної щільності різні методи проведення вправ (індивідуальний, фронтальний, потоковий, почерговий) чергуються між собою.

Протягом усіх років навчання, залежно від того, наскільки діти володіють мовою, заняття супроводжуються мовною інструкцією. Вона включає як відпрацьований словник, який часто зустрічається на інших заняттях, так і словник специфічний, що позначає фізкультурне обладнання та інвентар, а також дії з ними. Спеціальна робота з дітьми із запам'ятовування фізкультурних термінів на заняттях з фізичної культури не проводиться, мовні інструкції повинні бути короткими, містити лише необхідну

інформацію, не заважати моторній щільності занять та їх основним завданням.

Фізичне виховання дітей з порушеннями слуху в спеціальному дитячому садку має пронизувати всю систему їхнього навчання і знаходити своє відображення в роботі педагога (фонетична ритміка, фізкультпаузи), у музичних заняттях, у трудовому вихованні, а також в організованій дорослими самостійній руховій, у першу чергу, ігровій як провідній діяльності дітей. Саме у грі, в т.ч. рухливій, з однолітками чи старшими дітьми вихованці збагачують один одного новими знаннями, вчаться зважати на вимоги інших, розвивають свою мову, збагачуючи словник.

Програма розрахована на виконання її в повному обсязі за умов перебування дітей в дошкільному закладі не менше чотирьох років, необхідної матеріальної бази та відповідної кваліфікації педагогів.

Перший етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p><u>М'язово-рухова діяльність</u>: допомогати дитині змінювати положення тіла та переміщувати його в просторі; викликати позитивні емоції від виконання рухових дій; спонукати самостійно виконувати наступні дії: сідати, підніматися, стояти, повзати, пересуватися в просторі в обраному напрямі без сторонньої допомоги.</p> <p><u>Предметно-практична діяльність</u>: підтримувати прагнення дитини дотримуватися до предмета, схопити та маніпулювати з ним (розмахувати, стукати, кидати, штовхати, стискати, вклавати, відкривати, наїзувати); створювати умови для одночасного маніпулювання кількома предметами, взаємопов'язуючи їх у процесі діяльності взаємопов'язуючи їх; заохочувати повторювати</p>	<p>ОХОРОНА ЖИТТЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ</p> <p>Масаж та фізичні вправи</p> <p>На цьому етапі повноцінний фізичний розвиток відбувається за рахунок масажу, пасивних, пасивно-активних, активних та фізичних вправ. Необхідно добирати вправи відповідно до вікових особливостей та можливостей дитини. Щодня з одним-трьма дітьми протягом години проводяться ігри-заняття, які спрямовані на розвиток рухової сфери.</p> <p>Щодня, у першій половині, але не раніше, ніж через 30-40 хв. після їди, починаючи з 1-1,5 місяця необхідно проводити масаж та фізичні вправи (рефлекторні, пасивні, пасивно-активні та активні). Це стимулює позитивне ставлення дитини до рухової діяльності. Необхідно привчати дитину до чистоти, заохочувати до перевдягання та залучати до активної участі в гігієнічних процедурах (вмивання, щоденного купання тощо). Це буде сприяти формуванню навичок особистої гігієни.</p>	<p><u>Фізичний розвиток</u> Розвивати дрібну моторику рук, рухову активність, емоційно-вольову сферу. Формувати мимовільну увагу, вміння наслідувати дії дорослого, навички поведінки в залі. Всі дії супроводжувати словесною інструкцією.</p> <p><u>Розвиток слуху</u> Розвивати вміння мимовільно реагувати на мовленнєві та немовленнєві звуки. Привчати сприймати на слухо-зоровій основі звернене мовлення; визначати напрям звучання.</p> <p><u>Розвиток мови</u> Привертати увагу дітей до мовлення, до обличчя того, хто говорить. Сприяти розширенню потоку інформації з оточуючого середовища за допомогою мовного спілкування. Розвивати артикуляційну моторику, інтонувати під час гуління та лепету дитини. Стимулювати дітей до мовленнєвої активності.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>знайомі дії з різноманітними предметами, періодично видозмінюючи їх;</p> <p>стимулювати виконувати цілеспрямовані рухи рук; стимулювати виконувати дії з різноманітними предметами та вчити співвідносити їх із здобутим результатом; спонукати малюка до активного відтворення дій.</p>	<p><u>Загартування</u></p> <p>Загартуванню дитини ефективно сприяє систематичне проведення відповідних процедур.</p> <p>Від народження малюка проводяться повітряні ванни під час кожного перевдягання (протягом 1-3 хв.). На кінець третього місяця їх тривалість збільшується до 5 хв. тричі на день. З 6 місяців до одного року, під час перевдягання та гімнастики, повітряні ванни тривають 10-15 хв. Вже на другому тижні влітку доцільно організовувати сон на повітрі, а в інші пори року, якщо температура повітря не нижче від -5°C, дитину на третьому тижні виносять спати на повітря не менше, ніж тричі на день. Необхідно вкладати дитину спати в той час, коли вона сама цього захотіла.</p> <p>На першому році життя дитину починають обтирати до незначного почервоніння шкіри (7-10 разів) сухою фланелевою рукавичкою, потім рукавичкою зволоженою у воді кімнатної температури, з поступовим зниженням її до $+35^{\circ}\text{C}$.</p> <p><u>Фізкультурно-оздоровча робота</u></p> <p>Формування основних рухів відбувається шляхом включення їх в доступні форми до змісту ігрових занять. Навчання ходьбі, бігу відбувається за наслідуванням вихователя, із включенням цікавих дітям ігрових моментів, завдяки яким вони оволодівають різними видами стрибків та навчаються повзанню, лазінню та перелезінню.</p>	<p><u>Розвиток мислення</u></p> <p>Сприяття різноманітності наочних, звукових, тактильних вражень. Вчити виявляти зміни в однакових явищах.</p> <p>Вчити зіставляти отриману інформацію з набутими раніше знаннями, ситуативний образ з оригіналом під час практичних дій (обстеження, обмацування, наслідування артикуляції тощо).</p> <p>Розвивати вміння виокремлювати загальні для різних вражень властивості (наприклад, протяжність і перервність), здатність об'єднувати подібні за властивостями предмети або явища.</p> <p><u>Розвиток уваги</u></p> <p>Розвивати довільну увагу шляхом зверненої мови дорослого, зосередженості на яскравому предметі, особливо коли він має звук та рухається, маніпулювання одним або кількома предметами, ходьби, спеціальних вправ, спрямованих на розвиток та підвищення якості уваги, інтерес до явищ, які дещо відрізняються від сприйнятих раніше за принципом розрізнення.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
		<p><u>Розвиток пам'яті</u> Розвивати зорову пам'ять. Вчити співвідносити нові враження з існуючими у дітей образами (упізнавання — ототожнення об'єкта чи події, що сприймається з одним із зафіксованих у пам'яті образів (еталонів)).</p> <p><u>Розвиток уваги</u> Сприяти розвитку уваги під час спілкування з оточуючими — світ очима інших людей.</p> <p><u>Розвиток вестибулярного апарату</u> Розвивати кінестетичні відчуття, просторові уявлення і орієнтацію за допомогою дорослого, який виконує деякі рухи разом з дитиною (наприклад, утримує її руки під час ловіння м'яча, переставляє ноги під час лазіння по гімнастичній стінці).</p> <p>Розвивати предметну діяльність, починаючи з оволодіння дитиною прийомом хапання.</p> <p><u>Розвиток сенсорно-перцептивної сфери</u> Розвивати зорове сприймання, кінестезію мовних органів.</p>

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ НА КІНЕЦЬ ПЕРШОГО ЕТАПУ:

- під час неспання виявляє моторну активність;
- прагне наблизитися до об'єктів природи, дотягнутися до них, доповзти, тримаючись за руку дорослого, підійти ближче;
- виявляє м'язову активність;
- виконує дії з предметами, іграшками;
- разом з дорослими годує тварин;
- емоційно спілкується з матір'ю;
- проявляє елементарні форми орієнтувальних реакцій (зосередження, стеження, утримання погляду на новому предметі);
- жваво реагує на ілюстрацію в книжках, на приємні музичні мелодії, віршики, потішки тощо;
- виробляє голосові реакції (агукання, гукання, белькотіння).

Другий етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p><u>М'язово — рухова діяльність</u>: заохочувати дитину до участі в руховій діяльності; сприяти опануванню життєво необхідних рухів та подоланню страху; спонукати до самостійного виконання рухових дій; припиняти до загартовування та пояснювати його значення; привчати користуватися основними гігієнічними засобами, ознайомлювати з елементарними правилами безпечної поведінки в житті та під час виконання рухових дій; формувати культурно-гігієнічні навички; вчити розрізняти людей за зовнішнім виглядом.</p> <p><u>Предметно-практична діяльність</u>: виховувати інтерес до оволодіння новими діями з предметами; ознайомлювати з функціями різних предметів та їх призначенням; сприяти засвоєнню постійного значення та</p>	<p>ОХОРОНА ЖИТТЯ ТА ЗМІЩЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ</p> <p>Загартовування</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Навчати виконувати комплекс загартовуючих заходів з використанням природних чинників — повітря, сонця, води. 2. У весняно-літній період року, керуючись гігієнічними рекомендаціями, під час ранкової прогулянки проводити загартовування сонцем та виконувати місцеві й загальні процедури (вологе обтирання, обливання ніг, тіла). 3. Влітку всю діяльність дітей слід організовувати на повітрі, а у холодну пору року, при температурі повітря — 10-12 °С забезпечувати щоденне перебування на повітрі до 3 годин за умови, що одяг дітей відповідає погоді (чотири-п'ять шарів). 4. Одяг дітей при нормальній температурі має складатися з двох шарів, включаючи білизну. 5. У групових приміщеннях шляхом систематичного провітрювання підтримувати температуру повітря + 21-22 °С. 6. При місцевих процедурах температуру води поступово знижувати з + 30 до + 16-14 °С. 7. При загальних водних процедурах (обливання всього тіла) температуру води поступово знижувати з + 34-35 °С до + 26-24 °С при температурі повітря не нижче + 23 °С. 	<p><u>Фізичний розвиток</u></p> <p>Розвивати дрібну моторику пальців рук. Активно використовувати збережені аналізатори, урізноманітнювати та варіювати фізичні вправи. Підвищувати ступінь складності вправ, змінювати умови їх виконання.</p> <p><u>Розвиток слуху</u></p> <p>Розвивати довільні слухові уявлення на основі впливу гучних мовних і немовних звуків.</p> <p>Привчати дітей до побутового шуму: стук в двері, удари предметів, звуки включених побутових приладів, гучне звучання іграшок і т. ін.</p> <p>Вчити дітей визначати напрям звучання.</p> <p>Усі дії супроводжувати словесною інструкцією.</p> <p>Розвиток мови</p> <p>Формувати навички вимови, активного мовлення дитини, сприяти наслідуванню своїм звукам і звукам оточуючих.</p> <p>Формувати готовність до спілкування, базові уявлення про мовленнєві звуки, про особливості звучання «опорних» звуків.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>призначення предмета; навчати користуватися предметами побуту багатфункціонального призначення, іграшками, заміненню одних предметів іншими; розвивати <i>співвіднесені</i> (складання пірамідки, закривання коробки кришкою, маніпулювання із збірно-розбірними іграшками) та <i>знаряддів</i> (використання <i>знаряддів</i>); надавати свободу дій з різними безпечними предметами.</p>	<p>8. Купати дітей у відкритій водоймі, дотримуючись усіх вимог.</p> <p>Фізкультурно-оздоровча робота</p> <ol style="list-style-type: none"> Щоденно протягом 5-6 хв. проводити рахунок та гігієнічну гімнастику на основі фонетичної ритміки після денного сну. Привчати спільно виконувати рухи за зразком, наслідуючи дії вихователя, зберігати правильне положення тіла, дотримуючись заданого напруження. На прогулянці спонукати та залучати до участі у спільних рухливих іграх і фізичних вправах, привчати гратися дружно, виявляти активність у самостійній діяльності, виконувати дії в іграх з дорослими й однолітками та основні правила. Тривалість рухливих ігор та фізичних вправ на прогулянках — 35-40 хв., на фізкультурних заняттях — 6-10 хв., кількість необхідних повторень — 3-5 рази. <p>Ігри добирають із простим змістом, у яких небагато правил та незначна кількість ролей. В ролі ведучого виступає вихователь, який регулює рухи дітей, щоб вони занадто не збуджувались і не втомлювались. Цікаво проведена вихователем роль ведучого створює бадьору, емоційну атмосферу, сприяє залученню всіх вихованців до гри, активізує їхні дії. Гру необхідно проводити весело і жваво.</p>	<p>Формувати звички до самовслухоування. Навчати наслідувати наочним і мовним діям педагога: артикулювати, відтворювати звуконаслідування, короткі і повні слова в процесі дій з предметами, виконання вправ. Стимулювати мовну активність дітей. Розширювати словниковий запас словами, які позначають дії, команди, назви предметів.</p> <p>Розвиток мислення</p> <p>Формувати поетапно наочно-дійове та наочно-образне мислення.</p> <p>Вчити здійснювати класифікацію за зразком; визначати просту послдовність дій, доступних за змістом; відтворювати дії за зразком.</p> <p>Розвиток уваги</p> <p>Розвивати довільну увагу, стійкість уваги, властивість переключення уваги, її продуктивність у процесі виконання вправ.</p> <p>Розвиток пам'яті</p> <p>Розвивати здатність до відтворення — пригадування (відновлення у пам'яті) вигляду об'єкта, предмету навіть за відсутності поруч подібного. Вчити встановлювати по пам'яті зв'язок між словом і предметом за допомогою глобального зчитування з табличок.</p> <p><u>Розвиток уяви</u></p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>4. Тривалість щоденних занять з фізичної культури — 20-25 хв.</p> <p>Виховання культурно-гігієнічних навичок:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Привчати їсти самостійно та охайно, ретельно пережовувати їжу, виходити із-за столу лише поївши, тихо підсувати за собою стілець, дякувати. 2. Формувати навички охайності під час їжі та привчати правильно користуватися ложкою, виделкою, а пізніше — серветкою. 3. Навчати самостійним діям: заковчувати ручки, мити руки і вмиватися, не розбризкуючи води, правильно користуватися милом, витирати обличчя і руки, вішати рушник у відведене місце. 4. Навчати гігієнічним навичкам (своєчасно користуватися носовою хустинкою, туалетом), виховувати охайність та усувати неохайність. <p>ВПРАВИ В ОСНОВНИХ РУХАХ</p> <p><u>Вправа з ходьби</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Навчати ходити різним способом: на носках, високо піднімаючи коліна; на зовнішній стороні стопи; на п'ятках, роблячи переставні кроки вперед, у сторони; в колоні; зграйкою за вихователем по колу не тримаючись за руки; парами один за одним та в різних напрямках; із зупинками, присіданням, повертанням, між предметами; переходити від 	<p>Розвивати уяву на основі дій з предметами.</p> <p>Використовувати сенсорний досвід дітей для більш повного і виразного уявлення про рухові дії.</p> <p>Розвиток вестибільного апарату</p> <p>Розвивати дрібну моторику рук, координацію рухів.</p> <p>Вчити відтворювати положення пальців по типу відтворювання дактильних знаків.</p> <p>Розвивати просторові уявлення і орієнтацію.</p> <p>Виконувати вправи на збереження статичної рівноваги.</p> <p>Вчити дітей зістрибувати на напівзігнуті ноги, правильно координувати рухи рук і ніг під час ходьби та бігу, самостійно лазити, правильно поводити себе під час колективних ігор, притримуватися своєї ролі, узгоджувати свої рухи з діями інших дітей.</p> <p>Розвиток сенсорно-перцептивної сфери</p> <p>Формувати навички вільного володіння мовно-руховим аналізатором.</p> <p>Формувати вібраційні відчуття та сприйняття різного характеру під час проведення спеціально підібраних вправ.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>ходьби до бігу; імітувати ходьбу як мишка, лисичка та ін.</p> <p>2. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p>Вправи з бігу</p> <p>1. Навчати бігати різним способом: за вихователем, віткати від нього, в колоні по одному, невеликими групами, групою в одному напрямі, змінюючи напрям руху (оббігаючи предмети, що стоять на підлозі), по прямій і звивистій доріжці (ширина — 25-30 см, довжина — 5-6 м); у різних напрямках, не наштовхуючись один на одного, із зупинками (присідання). Доганяти предмети, що котяться, пробігати між двома лініями (відстань між ними — 25-30 см), не наступаючи на них. Бігати в середньому темпі 20-25 с, у повільному — 1 хв. 20 с. Пробігати 10 м із максимальною швидкістю. Пробігати швидко до 20 м, а повільно до 200-250 м.</p> <p>2. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p>Вправи зі стрибків</p> <p>1. Навчати стрибати різним способом: на місці; підстрибувати вгору, намагаючись дістати предмет, який підвішений вище піднятих угору рук на 10-15 см; на обох ногах, просуваючись вперед (відстань — 2,5-3 м);</p>	<p>Використовувати музичний супровід для розвитку відчуття ритму, виразної чутливості, розрізнення повільних та швидких звучань.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>перестрибувати через дві паралельні лінії (відстань між ними — 15-25 см) 5-6 паралельних ліній (відстань між ними — 25-35 см) та через невисокі (5-8 см) предмети; з кола в коло; стрибати на одній нозі; через «струнчок» з двох паралельних ліній (ширина між ними — 45-55 см); з місця, відштовхуючись двома ногами якомога далі, в глибину з лави, куба (висота — 15-20 см); під час прогулянки на обох ногах утворювати, дістаючи руками гілки дерев або кущів.</p> <p>2. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p>Вправи з кочення, кидання, ловіння</p> <p>1. Навчати кидати м'яч, кульку (діаметром 20-25 см) від вихователя і назад з положення напochіпки (відстань — 1,5-2 м); скочувати м'яч, кульку по похилій дошці, гірці; прокочувати кульки, м'ячі між предметами у ворота (ширина — 50-60 см, відстань — 1,5-2 м); кидати м'яч однією та обома руками вихователеві, отримувати від нього м'яч; кидати м'яч вихователем двома руками знизу, від грудей, із-за голови; ловити м'яч, кинутий вихователем (відстань — до 1,5 м).</p> <p>2. Навчати кидати предмети (м'яч, торбинку з піском масою 100 г) у горизонтальну ціль (ящик, обруч) з відстані 1,5-2 м; кидати м'яч двома руками від грудей та знизу в кошик</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>(ящик), що стоїть на підлозі на відстані 2 м. Після вдягання м'яча об землю чи підлогу намагатися спіймати його (дівчі — тричі підряд).</p> <p>Кидати предмети правою та лівою руками у вертикальну ціль (мішень — 1,2 м над підлогою). Кидати предмети правою та лівою руками (м'яч, торбинки з піском) на відстань (наприкінці року — не менше 3-5 м).</p> <p>3. Навчати збирати предмети (м'ячі, кульки, торбинки з піском тощо), переносити і класти їх у певне місце (кошик, ящик).</p> <p>4. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p>Вправи з повзання та лазіння</p> <p>1. Навчати повзанню та лазінню різними способами: підлазити під мотузку, дугу (висота — 30-40 см) з положення навпочіпки та в упорі, стоячи на колінах, спираючись кистями рук об підлогу; проповзати між розставленими предметами (кульки, кеглі) навколо та по прямій на відстань до 5 м; пролазити напівприсядки під мотузкою, дугою (висота — 40-50 см), не торкаючись руками підлоги; повзати через обруч довільним способом; лазити по похилій драбинці, не пропускаючи щаблів, по гімнастичній стінці й парканчиків вгору (висота — до 1,5 м) та опускатися зручним способом; перелазити через колоду.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>2. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p>Вправи з рівноваги</p> <p>Навчати ходити по прямій доріжці (ширина — 20 см, довжина — 3-4 м), звивистій доріжці, між двома проведеними лініями, не наступаючи на них (відстань між ними — 15-20 см); ходити по мотузці (довжиною 10 м), покладеній прямо, зигзагом і по колу, приставляючи п'ятку однієї ноги до носка іншої; ходити по звичайній та ребристій дошці (ширина — 20 см), покладеній на підлогу, землею та по дошці, покладеній похило (висота піднятого кінця дошки — 30-35 см), по колоді; підніматися та ходити по гімнастичній лаві, кубі (висота — 25 см) з рухами рук в сторони та повертаючись в обидва боки; переступати через предмети (м'яч, палиця, рейка, арабінка), покладені на висоті 10-15 см, з обруча в обруч. Пробувати робити «ластівку», повільно кружляти на місці.</p> <p>ЗАГАЛЬНОРОЗВИВАЮЧІ ВПРАВИ</p> <p>Вправи для рук, плечового пояса та тулуба виконують з різних вихідних положень: стоячи (ступні ніг дещо розставлені й паралельні), сидючи та лежачи на підлозі. Більшість загальнорозвиваючих вправ має імітаційний характер. З Агітми третього року життя необхідно застосовувати вправи з предметами (брязкальця, кубики, стрічки та ін.).</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Вправи для рук і плечового пояса</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Навчати ставити руки на пояс, піднімати вгору через сторони, опускати по черзі, плескати в долоні перед собою, над головою, ховати руки за спину. Перекладати предмет з однієї руки в іншу перед собою, за спиною, над головою. Піднімати руки вперед, у сторони, повертаючи їх долонями вгору, піднімати й опускати кисті, рухати пальцями. Виконувати обертальні рухи прямими руками вперед і назад (з положення руки вгору вниз), вниз і вгору (з положення руки в сторони). 2. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами. <p>Вправи для ніг</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Навчати різним вправам: ходити на місці, робити кроки вперед, у сторони, назад, ставати навшпиньки; присідати, тримаючись за опору; виставляти ногу на носок вперед, назад, вбік; робити кілька напівприсідань підряд; присідати, піднімаючи руки вперед, спираючись руками об коліна, охоплюючи коліна руками і пригинаючи голову; по черзі піднімати ноги, зігнуті в колінах та плескати під зігнутою в коліні ногою; в положенні сидючи захоплювати ступнями ніг м'яч, мішечки 	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>з піском, кеглі; пересуватися по пальці, валику (діаметр — 6-8 см) переставними кроками в бік, спіраючись на середину ступні, ворушити пальцями ніг.</p> <p>2. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p><u>Вправи для тулуба</u></p> <p>1. Навчати різним вправам: передавати один одному м'яч над головою в різних напрямках; повертатися в різні боки піднімаючи руки вперед; з положення сидячи повернутися і покласти предмет позаду себе, а потім повернутися та взяти його; в упорі сидячи підтягти до себе ноги та витягнути; піднімати по черзі ноги до себе, обхопивши коліна руками; піднімати по черзі ноги вгору і класти їх одна на іншу; сидячи, нахилити тулуб уперед; стоячи на колінах, нахилити тулуб уперед та в сторони, сідати на п'ятки і підніматися; лежачи на спині, піднімати одночасно обидві ноги вгору, рухати ногами, як при їзді на велосипеді, рухати одночасно руками і ногами; лежачи на животі згинати і розгинати ноги (по одній і разом), прогинатися і піднімати плечі, розводячи руки в сторони; перевертатися зі спини на живіт і навпаки, з боку на бік.</p> <p>2. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Шиккування та перешиккування</p> <p>Навчати шикуватися в колону, коло, шеренгу невеликими групами і всією групою, шикуватися в пари; знаходити своє місце при шикванні, повертатися на нього.</p> <p>ВПРАВИ СПОРТИВНОГО ХАРАКТЕРУ</p> <p>Катання на санках з невисокої гірки, катати вдвох — втрьох одного.</p> <p>Навчати одягати та знімати лижі, ставити їх на місце; ходити на лижах без палиць.</p> <p>Навчати сідати на триколісний велосипед, сходити з нього, кататися по прямій доріжці, по колу, робити повороти.</p> <p>Навчати долати в природньому для дітей темпі два пішохідні переходи (дитячий туризм) по 15-20 хвилин кожний з активним відпочинком між ними.</p>	

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ НА КІНЕЦЬ ДРУГОГО ЕТАПУ:

- проявляє елементарну моторну самостійність;
- орієнтується в природному просторі;
- зберігає стійке положення тіла, заданий темп, напрям руху;
- намагається координувати рухи ніг, рук під час ходьби, бігу, лазіння, стрибків;
- прагне, наслідуючи дорослих, користуватися предметами, що допомагають підтримувати належний стан тіла, найближчого природного середовища;
- разом з дорослим виконує прості доручення;
- охоче бере участь у руховій діяльності разом з дорослими та іншими дітьми (рухливі та сюжетні ігри);
- показує предмети червоного, зеленого кольору та предмети однакового кольору;
- розрізняє величину (великий, малий) та форму (круг, квадрат) предметів;
- показує фігури, не схожі на решту;
- знаходить і показує названі предмети;
- встановлює елементарні логічні зв'язки, добирає пару до предмета;
- має елементарне уявлення про правила безпечної поведінки з різними предметами.

Третій етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p><u>М'язово-рухова діяльність:</u> формувати практичні вміння дбати про власне здоров'я, фізичний стан, безпеку свого організму; розширювати елементарні уявлення про будову людського тіла; викликати інтерес до фізичних вправ, рухливих ігор та вправ з елементами спорту, орієнтуєміся на індивідуальні особливості та можливості дитини; сприяти руховій активності, самостійності, творчості в процесі організації рухової діяльності, встановленню дружніх взаємин з однолітками, виявленню чуйності, доброзичливості та взаємодопомоги, позитивному ставленню до особливостей поведінки дівчаток і хлопчиків.</p>	<p>ОХОРОНА ЖИТТЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ Загартування</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Навчати виконувати комплекс загартувальних заходів з використанням природних чинників. 2. Продовжувати всі види загартування. У групових приміщеннях підтримувати температуру повітря у межах + 19-20 °С. Денний сон організовувати при доступі свіжого повітря. 3. Забезпечити достатнє щоденне перебування дітей на свіжому повітрі до 3 год. У зимовий період прогулянку проводити при температурі до — 18-22°С, тепло одягаючи дітей (чотири-п'ять шарів одягу), а при низьких температурах її тривалість скорочувати. 4. Улітку все життя дітей необхідно організовувати на повітрі. 5. Продовжувати загартувати дітей під час ранкової прогулянки сонячним промінням у весняно-літній період року, дотримуючись обов'язкових вимог. 6. Продовжувати проводити місцеві та загальні водні процедури (вологе обтирання, обливання ніг, тіла) поступово знижуючи температуру води з + 30 до + 16-14 °С. Призначати до самостійного вологого обтирання верхньої частини тіла. Обливати ноги водою контрастних температур. 	<p>Фізичний розвиток Вчити дітей самостійно виконувати вправи за зразком та словесною інструкцією. Рухові вправи закріплювати в процесі підвищення складності вправ, збільшення темпу. Формувати якості рухів (ходити прямо, не опускаючи голови, дотримуватися напрямку руху), ускладнення вправ для розвитку рівноваги, просторового орієнтування в процесі підбору спеціальних вправ та рухливих ігор. Виховувати у дітей інтерес і бажання займатися фізичними вправами.</p> <p>Розвиток слуху Навчати дітей реагувати на мовні та немовні звуки, на побутові звуки та звуки зовнішнього світу. Виробляти умовно-рухову реакцію на немовні та мовні сигнали під час фізичних вправ і навчати реагувати на них при постійному збільшуванні відстані.</p> <p>Звертати увагу дітей на музичний супровід.</p> <p>Самостійно виконувати вправи, орієнтуючись на словесні інструкції.</p> <p>Всі дії супроводжувати словесною інструкцією.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p><u>Предметно-практична діяльність.</u></p> <p>Збагачувати знання, вdosконалювати вміння й навички з трудової діяльності, а саме: навчати брати участь у створенні праці, планувати свої дії, спрямовувати свої зусилля на здобуття конкретного результату, користуватися знаряддями та матеріалами, підпорядковувати свої дії меті, свідомо регулювати поведінку, узгоджувати власні дії з діями інших, домагатися високої якості виконання, радіти спільним досягненням, долати перешкоди.</p> <p>Виховувати інтерес до трудової діяльності, до створення корисного для інших продукту, виховувати розуміння того, що людині доводиться працювати незалежно від настрою та бажання.</p>	<p>7. Забезпечувати умови для проведення обмивання і купання у відкритих водоймах, дотримуючи усіх гігієнічних і педагогічних вимог.</p> <p><u>Фізкультурно-оздоровча робота</u></p> <p>1. Під час ранкової та пізньої гімнастики після денного сну (6-9 хв.) на основі фонетичної ритміки, привчати спільно виконувати рухи за зразком, активно виконувати різні види ходьби, бігу, стрибків і вправ для рук, ніг, тулуба, вправи на зміцнення стоп. Звертати увагу на чіткість прийнятих положень, уміння зберігати правильну поставу.</p> <p>2. Залучати до участі в спільних рухливих іграх і фізичних вправах на прогулянці, привчати гратися дружно, виконувати основні правила, виконуючи відповідну роль. Під час рухливих ігор та фізичних вправ на прогулянці (тривалість 40-45 хв.) розвивати кмітливість та спритність.</p> <p>Протягом року зміст ігор, рухові завдання, правила і взаємодії дітей слід поступово ускладнювати. Тривалість рухливої гри складає 8-10 хв.</p> <p>3. Проводити фізкультурні хвилинки на заняттях, на яких переважає розумова та ручна праця, а між малорухомими заняттями — фізкультурні паузи (динамічні перерви).</p> <p>4. Проводити щоденні заняття з фізичної культури тривалістю 20-25 хв.</p>	<p><u>Розвиток мови</u></p> <p>Розвивати уміння правильно використовувати дихальну систему, правильно регулювати довжину видиху при мовленні реченні, виразність мови під час виконання фізичних вправ.</p> <p>Заохочувати спроби називати (шляхом усного спряженого промовляння, піддання таблиць і піктограм, проведення дидактичних ігор) назви команд, предметів, дій з ними.</p> <p>В усному мовленні спонукати до спряженого протворювання повних слів, коротких фраз.</p> <p>Розширювати активний словниковий запас словами, які позначають дії, команди, назви предметів.</p> <p><u>Розвиток мислення</u></p> <p>Формувати узагальнене й опосередковане відображення дійсності.</p> <p>Вдосконалювати наочно-образне мислення, пов'язане з уявленням ситуацій та їх змін.</p> <p>Сприяти активному формуванню словесно-логічного мислення (використання понять, логічних конструкцій) шляхом використання мови як засобу формування і розв'язання інтелектуальних завдань під час виконання вправ.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>5. Під час фізкультурних вправ, ігор, спортивних розваг і свят спонукати брати участь у рухливих іграх, спортивних вправах, спільних діях, стимулювати рухову активність у різних видах самостійної діяльності, виявляти активність у самостійній діяльності та виконувати дії в іграх з дорослими та однолітками.</p> <p>Виховання культурно-гігієнічних навичок</p> <p>1. Удосконалювати навички поведінки, правильної пози та охайності під час приймання їжі за столом: не кришити хліба, пережовувати їжу із закритим ротом, не проливати страву. Привчати правильно користуватися столовими приборами.</p> <p>2. Навчати самостійно засукувати рукави, вмиватися та стежити за чистотою рук, не намочуючи одягу, насуху витирати обличчя і руки, вішати рушник у відведене для нього місце, правильно чистити зуби, причісуватися, відвертатися під час кашлю, прикриваючи рот.</p> <p>3. Навчати своєчасно користуватися носовою хусточкою, туалетом, виховувати охайність; помічати та усувати самому або за допомогою дорослих неохайність.</p>	<p>Розвиток уваги</p> <p>Вчити керувати увагою, спрямовувати свою психічну діяльність на предмети і явища, які мають для дитини важливе значення, цікавлять її.</p> <p>Формувати зосередженість та стійкість уваги в процесі роботи з м'ячем, скакалкою, обручем. Розвивати вміння діяти за наслідкуванням дорослого та за наочним зразком.</p> <p>Вчити дітей діяти в колективі, узгоджувати свої дії з діями інших дітей, допомагати їм, проявляти ініціативу, самостійність, витримку під час ігор та вправ.</p> <p>Розвиток пам'яті</p> <p>Розвивати здатність до запам'ятовування і відтворення під час фізичної діяльності низки дій, назви предметів, команд. Сприяти розвитку уявлень.</p> <p>Сприяти розвитку ейдетичної (образної) пам'яті.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>ВПРАВИ В ОСНОВНИХ РУХАХ Вправи з ходьби 1. Навчати ходити різним способом: на носках, п'ятках, роблячи приставні кроки вперед, у сторони, зовнішньому та внутрішньому боках стоп, малими та широкими кроками, високо піднімаючи коліна; «змійкою» між розставленими на підлозі предметами з різними положеннями рук (на поясі, у сторони, за спиною); переставним кроком різними боками з рухами рук (оплеск над головою, перед грудьми, за спиною); в колоні, по колу, не тримаючись за руки, змінюючи темп та напрям рухів зі зміною їх ведучим; парами один за одним та в різних напрямках (урозтіч); чергувати ходьбу з бігом, стрибками та іншими рухами.</p> <p>2. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p>Вправи з бігу 1. Навчати бігати різним способом: в колоні по одному, невеликими групами, усією групою в одному напрямі, змінюючи напрям руху (оббігаючи предмети на підлозі), по прямій і звивистій доріжці (ширина — 25-30 см, довжина — 5-6 м); на носках, високо піднімаючи коліна, широким кроком; по колу, парами, тримаючись за руки; «змійкою», оббігаючи предмети, які розташовано на одній лінії; змінюючи напрям, темп,</p>	<p>Розвиток уяви Розвивати здатність уявляти (створювати образи) предметів і явищ, яких вона безпосередньо не бачила. Вчити створювати уявлення, мисленнєві ситуації, які в дійсності не сприймалися дитиною. Вчити кодувати візуальну інформацію з допомогою схем, фігур і більш складних умовних знаків. Розвиток вестибулярного апарату Навчати дітей наслідувати дії дорослих через сюжетно-рольову гру. Розвивати потребу в руховій активності, коригувати окремі недоліки рухового розвитку. Закріплювати вміння орієнтуватися в просторі приміщення. Виконувати вправи на збереження статичної рівноваги. Використовувати музичний супровід для розвитку відчуття ритму, вібраційної чутливості, розрізнення повільних та швидких звуків. Для орієнтації в просторі дітей використовувати вправи, пов'язані зі зміною місцезнаходження дітей та розташування інвентарю в залі, змін напрямку й умов руху.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>за сигналом знаходити своє місце в колоні і зупинятися під час бігу; бігати врозтіч, тікати від того, хто ловить, наздоганяти того, хто тікає. Бігати 50-60 та 100-120 м із середньою швидкістю в чергуванні (три — чотири рази) з ходьбою (пів дистанції — ходьба). Човниковий біг три рази по 5-8 м. Пробігати швидко 10 м з перервами (два-три рази), пробігати повільно до 300 м по пересіченій місцевості. Враховувати фізичні можливості кожної дитини.</p> <p>2. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p>Вправи зі стрибків</p> <p>1. Навчати стрибати різним способом: на місці, відштовхуючись двома ногами та просуваючись вперед на 3-4 м, стрибати на місці по чергово на правій та лівій ногах, стрибати з ноги на ногу; підстрибувати на місці, ноги разом та нарізно, з поворотом навколо себе в різні боки на 90° за один стрибок. Стрибати вгору, намагаючись торкнутися обома руками предмета, підвішеного на відстані 10-12 см вище піднятих вгору рук; стрибати через чотири-шість мотузок (відстань між ними — до 50 см), з обруча в обруч з плоским ободом (чотири-п'ять обручів).</p>	<p>Розвиток сенсорно-перцептивної сфери</p> <p>Розвивати рівновагу і координацію рухів.</p> <p>Навчати виробляти точні, чіткі рухи.</p> <p>Формувати координацію рук і очей при сприйманні форми і величини предметів.</p> <p>Розвивати навички обстеження предмета: обведення контура предмета пальцем, обмацування, навчати дітей розрізняти на дотик предмети різної форми.</p> <p>Формувати вібраційні відчуття та сприйняття різного характеру (м'яч, скакалка, обруч тощо) під час проведення спеціальних вправ.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>2. Навчати стрибати в довжину з місця на відстань 70-80 см із приземленням на м'який ґрунт; стрибати через перешкоди (канавку, камінці, шишки) та різні предмети шириною 10-12 см; перестрибувати через невисокі (6-8 см) предмети. Зістрибувати з висоти 20-30 см (лава, куб, колода, пензек). Виконувати по 16-20 стрибків на місці (двічі — тричі з невеликими перервами) з короткою скакалкою. Стрибати на обох ногах угору, дістаючи руками гілки дерев або кущів.</p> <p>3. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p>Вправи у кочінні, киданні, ловінні</p> <p>1. Навчати прокочувати м'ячі, кульки (діаметром 20-25 см), обручі від вихователя і назад з положення наupoчкі (відстань — 1,5-2 м), між предметами, у ворота шириною 40-50 см з відстані 2-2,5 м. Підкидати м'яч угору, ударяти ним об землю (підлогу) і ловити його (чотири-п'ять разів підряд).</p> <p>2. Навчати кидати м'яч з відстані 1,5-2 м один одному двома руками знизу, від грудей та з-за голови і ловити його; перекидати м'ячки правою і лівою руками через мотузку з відстані 2-2,5 м, підвішений на рівні голови; відбивати м'яч об підлогу, землю правою або лівою рукою не менше п'яти разів підряд; кидати м'яч, торбинку з піском масою 100 г,</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>шишки правою та лівою руками на дальність (наприкінці року на відстань не менше 3,5-6,5 м); кидати предмети в горизонтальну (ящик, кошик) та вертикальну ціль (щит, дерево) з відстані 2,5-3 м.</p> <p>3. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p>Вправи у повзанні та лазінні</p> <p>Навчати підлазяти під мотузку, дугу, палицю, піднятих над поверхнею на 40-50 см, різними боками і грудьми вперед, не торкаючись руками підлоги; повзати по дошці, гімнастичній лаві в упорі, стоячи на колінах, спираючись кистями рук; гімнастичній лаві, лежачи на животі та підтягуючись руками, по похилій дошці вгору і вниз, «змійкою» по підлозі, між предметами, щаблями драбинки, яку поставлено боком на підлозі. Пролазити в обруч діаметром 50-60 см різними боками та грудьми вперед; перелазити через перешкоду (колоду, лаву); підлазити під нижньою рейкою гімнастичної лави, проповзати по підлозі в упорі, стоячи на колінах та ступнях ніг (як «ведмедик») між розставленими предметами навколо та по прямій на відстань до 8-10 м; лазити приставним кроком по гімнастичній стінці, парканчикові, похилій драбинці заввишки до 2 м; переходити з одного прольоту гімнастичної стінки на інший переставним кроком вліво і вправо, підлазити під низькі гілки.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Вправи з рівноваги</p> <p>1. Навчати ходити та бігати між двома проведеними на землі (підлозі) лініями, не наступаючи на них (відстань між ними 15-20 см), по доріжці, гімнастичній лаві (колоді) шириною 15-20 см та висотою 25-30 см, також з рухами рук (уперед, у сторони) та переступати через предмети (кубики, м'ячі); по мотузці довжиною 10 м, покладеній на підлогу прямо, по колу та зигзагоподібно, обхоплюючи її стопою, приставляючи п'ятку однієї ноги до носка іншої; ходити з торбинкою з піском (масою 300 г) на голові, руки в сторони, на поясі; ходити і бігати по прямій та звивистій доріжках, оминаючи дерева, кущі та інші перешкоди; переступати через перешкоду, підняту на висоту 20-25 см; ходити по ребристій дошці, обмеженій горизонтальною і похилій площинах (завширшки 15-20 см), один кінець якої піднято на висоту 30-35 см; ходити по колоді прямо, боком, переставним кроком; підніматися на гору, сходити або збігати з неї, взимку самостійно ковзатися на крижаних доріжках.</p> <p>2. Навчати утримувати рівновагу різними способами: стоячи на носках, руки вгору; на одній нозі, піднявши другу або відвівши в сторону, руки на поясі; крутитися в обидва</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>боки, руки на поясі, у сторони; робити перекати з п'яток на носки і навпаки, стоячи серединою ступней на гімнастичній палиці.</p> <p>3. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p>ЗАГАЛЬНОРОЗВИВАЮЧІ ВПРАВИ</p> <p>Виконують із різних вихідних положень (стоячи, сидячи, лежачи), а також із різними предметами.</p> <p>Вправи для рук і плечового пояса</p> <p>1. Навчати ставити руки на пояс, піднімати руки вперед, у сторони, угору й по черзі опускаючи; піднімати поперемінно руки вперед-угору, опускаючи, відводити назад, перекладати предмет з однієї руки в іншу перед собою, за спиною, над головою; у положеннях «руки в сторони, вперед» стискувати і роззводити кисті, обертати їх, зводити і розводити пальці, витягати їх; плескати в долоні перед собою і ховати руки за спину; ставити руки перед грудьми, закладати кисті за голову і розводити лікті; робити колові рухи зігнутими в ліктях руками; піднімати руки через стони вгору, щільно притискуючись спиною до стіни; виконувати обертальні рухи прямими руками вперед і назад, піднімати палицю, обруч угору, опускаючи їх за плечі.</p> <p>2. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Вправи для ніг</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Навчати різним вправам: підніматися на носки і стояти; виставляти по черзі ноги вперед на п'ятку, потім на носок, притупувати; виконувати підряд чотири-п'ять напівприсідань, присідати, тримаючи руки на поясі, відводячи руки в сторони, розводячи руки в сторони з положення уперед; згинати ногу в коліні, випрямляти вперед, знову згинати і розгинати; робити під зігнутою в коліні ногою оплеск; відтягувати носки, згинати ступню; піднімати пальцями ніг мотузку; захоплювати ступнями ніг і перекладати з місця на місце предмети; 2. Навчати пересуватися по палиці, валику діаметром 6-8 см приставними кроками у бік, спираючись п'ятками на палицю, канат, носками — на підлогу. 3. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами. <p>Вправи для тулуба</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Навчати повертатися в різні сторони, тримаючи руки на поясі, розводячи їх у сторони (плавно і ривком). Стійка — ноги разом (нарізно), нахилитися вперед, доставати пальцями носки ніг, класти і піднімати з підлоги предмети, нахилитися вправо і вліво, тримаючи руки на поясі (за головою, шиною). 	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Передавати одному м'яч над головою (назад і вперед), прокочувати навколо себе м'яч, сидючи на підлозі і стоячи на колінах. Сидючи, нахилити тулуб уперед, трохи піднімати обидві ноги над підлогою в упорі; згинати і випрямляти, опускати їх на підлогу; піднімати по черзі ноги вгору і класти їх одна на одну (праву на ліву і навпаки). Сідати і вставати з положення «ноги калачиком».</p> <p>В упорі, стоячи на колінах, прогинати і випрямляти спину, по черзі піднімати руки. З положення «сидючи» лягти на спину з підтримкою, знову сісти. Лежачи на спині, виконувати різні рухи руками; по черзі піднімати і опускати прямі ноги; одночасно згинати і розгинати їх. Перевертатися зі спини на живіт, тримаючи у витягнутих угору руках предмет. Лежачи на животі, згинати і розгинати ноги (по одній і разом), прогинатися і піднімати плечі, трохи піднімати витягнуті вперед руки, голову, розводячи руки в сторони. Перевертатися зі спини на живіт і назад.</p> <p>2. Навчати під час занять з фонетичної ритміки використовувати елементи вказаних вправ.</p> <p>Танцювальні вправи</p> <p>Рухатися у темпі, заданому музикою. Рухатися парами по колу в танцях та хороводах. Виконувати крок галопу. Чітко зупинятися та рухатися за музичним сигналом. Виконувати рухи відповідно до характеру мелодії і змісту пісні.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Шиккування та перешикування</p> <p>Навчати самостійно шикуватися в колону, шеренгу, коло, пари невеликим групами і всією групою (за допомогою вихователя, за орієнтиром, самостійно); перешиковуватись у ланки.</p> <p>Знаходити своє місце при шикуванні. Повертатися вправо, вліво, кругом, переступаючи на місці. Рівнятися за орієнтиром.</p> <p>ВПРАВИ СПОРТИВНОГО ХАРАКТЕРУ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Спускатися на санках з невисокої гірки по одному, гальмувати під час спуску п'ятками ніг. Катати на рівному місці вдвох-втрьох одного. 2. Ходити на лижах попереbinним ковзним кроком один за одним, без палиць. Виконувати поворот переступанням на місці, вправо і вліво, навколо в обидві сторони. Підніматися в гору різними способами (ступаячим кроком, напівляинкою), спускатися з гори. Самостійно брати і ставити лижі на місце, знімати і надягати їх, переносити під рукою. Проходити на лижах до 1200 м. 3. Сідати на велосипед, сходити з нього. Кататися на дво- та триколісному велосипеді прямо та по колу, повертати в різні боки. 4. Ходити в пішохідні переходи (дитячий туризм) у звичайному темпі в два переходи тривалістю по 20-25 хв. кожний з активним відпочинком між ними та проведенням рухливих ігор. 	

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ НА КІНЕЦЬ ТРЕТЬОГО ЕТАПУ:

- бігає, біговий крок недостатньо рівномірний і швидкий;
- володіє різними видами стрибків;
- утримує рівновагу при ходьбі по кладці, колоді, нерівній поверхні;
- володіє навичками самообслуговування;
- разом з дорослими доглядає за рослинами та тваринами;
- виконує прості короткотривалі доручення;
- дотримується правил природокористування;
- ігрова діяльність відбувається під керівництвом дорослого;
- об'єднує предмети за зовнішньою подібністю;
- виробляє елементарні узагальнення;
- виділяє спільні та істотні ознаки предметів;
- орієнтується в призначенні груп предметів;
- починає виявляти ініціативу в спілкуванні з однолітками, демонструючи свої можливості;
- проявляє початкові форми вибірковості в установленні контактів з іншими людьми;
- виявляє більшу самостійність;
- орієнтується в проявах здоров'я та хвороби, відповідно до віку, обізнана щодо важливості безпеки життєдіяльності;
- усвідомлює задум, планує дії, долає труднощі на шляху до мети, зіставляє кінцевий результат з метою, на пропозицію дорослого або за власним бажанням вносить у нього корективи, виправляє помилки, у разі потреби — переробляє;
- удосконалює власну почуттєву сферу.

Четвертий етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p><u>М'язово-рухова діяльність</u>: систематично збагачувати знання про свій організм та здоров'я; формувати потреби дбати про своє здоров'я через заняття фізкультурною, спортом, загартовування та абайливо ставитися до свого організму; вміти доглядати своє тіло; сприяти усвідомленню зв'язків, що існують у природі, їхньої ролі у житті людини, закономірностей змін у її організмі; формувати та розвивати міцні рухові навички (швидкість, спритність, загальну витривалість, гнучкість і силу, сміливість та винахідливість) і забезпечувати якість їх виконання; поліпшувати орієнтацію у просторі, відчуття рівноваги, вміння утримувати рівну постану; виховувати самостійність у рухових іграх, у виконанні правил гри, а також</p>	<p>ОХОРОНА ЖИТТЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ</p> <p>Важливе значення для забезпечення всебічного розвитку і зміцнення здоров'я дитини має виконання режиму дня, створення сприятливих гігієнічних умов, організація повноцінного і раціонального харчування, здійснення комплексу загартовуючих процедур з використанням сонця, повітря та води.</p> <p>Загартовування</p> <p>Здійснювати комплекс загартовувальних заходів, застосовуючи індивідуальний <i>pitchid</i> до дітей, враховувати їхній стан здоров'я, ступінь звикання до впливу цих заходів.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Створити умови життя, що відповідають гігієнічним вимогам. Продовжувати здійснювати комплекс загартовувальних заходів. 2. Загартовування сонячним промінням здійснювати під час ранкової гімнастики. 3. У приміщенні групової кімнати систематичним провітрюванням підтримувати температуру повітря в тих самих межах, що й у середній групі. Узимку забезпечувати перебування дітей у добре провітрюваному приміщенні при температурі + 19-20°С у полегшеному одязі. Денний сон організовувати при температурі повітря в спальній кімнаті + 15°С. 	<p>Фізичний розвиток</p> <p>Вчити дітей володіти основними рухами, самостійно виконувати серію послідовних рухів під час ходьби один за одним, вміти орієнтуватися в ускладнених просторових умовах (фізичних вправах, іграх).</p> <p>Формувати правильну постану, швидку реакцію на звукові сигнали, ритмічність рухів, погодженість дій рук і ніг. Удосконалювати орієнтування в просторі та часі. Закріплювати вміння поведінки в колективі, узгоджувати свої дії з діями інших дітей під час рухових ігор, естафет. Виховувати у дітей інтерес і бажання займатися фізичними вправами.</p> <p>Розвиток слуху</p> <p>Навчати дітей реагувати на мовні та немовні звуки, на побутові звуки та звуки зовнішнього світу, музичні твори.</p> <p>Навчати дітей розрізняти спочатку слухозорово, а потім на слух довжину, гучність, темп та ритм, регістри звучань.</p> <p>Навчати сприймати та відтворювати найбільш вживані слова, словосполучення, невеликі речення.</p> <p>Привчати виконувати дії за словесними інструкціями.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>взаємодопомогу, коректне ставлення до своїх ровесників, співпереживання з приводу їхніх недач; розвивати потребу в щоденній руховій діяльності.</p> <p><u>Предметно-практична діяльність</u>: удосконалювати трудові навички, добираючи для цього адекватні прийомні й засоби, а саме: виховувати звичку доводити розпочату справу до кінця, отримувати кінцевий результат своїх трудових зусиль, долати труднощі на шляху до мети; створювати сприятливі умови для виховання самостійності, цілеспрямованості, організованості, наполегливості, працелюбності; учити планувати власні дії, домагатися високого стандарту якості, контролювати проміжні та кінцевий результати, виправляти помилки, вносити корективи, переробляти зроблене; спонукати до творчої активності.</p>	<p>4. Забезпечити щоденне перебування дітей на повітрі. У теплу пору року дітям слід якомога довше перебувати на свіжому повітрі; Зденний сон необхідно забезпечити на повітрі або в спальній кімнаті з відчиненими вікнами.</p> <p>5. Під час прогулянки одяг має відповідати погодним умовам. Тривалість прогулянки має бути щонайменше 2,5 год. у першій та 1-1,5 год. у другій половині дня за будь-якої погоди.</p> <p>6. Закріплювати самостійні навички проведення елементарних водних процедур. При місцевих процедурах температуру води поступово знижувати від + 30 до + 24 °С, у холодний період року вода має бути на 1-2 вищою. Тривалість обливання — 15-20 хв.</p> <p>Обливання ніг проводити водою контрастних температур (+ 35-36 °С і + 24-25 °С) з поступовим збільшенням діапазону температур води (до + 40°С теплої води і до + 18°С прохолодної). Температура повітря під час місцевих процедур має бути не нижчою за + 20 °С.</p> <p>7. Обливаннях усього тіла відбувається під час загальних водних процедур. Початкова температура води має бути + 32-33 °С, кінцева — + 21-22 °С. Тривалість обливання потрібно поступово збільшувати від 15 до 35°С. Температура повітря має бути не нижче</p>	<p>Всі дії супроводжувати словесною інструкцією.</p> <p><u>Розвиток мови</u></p> <p>Формувати мовленнєвий ритм, уміння і навички говоріння. Продовжувати формування навичок спряженого і відображеного проговорювання мовного матеріалу. Навчати дітей спряжено і відображено відтворювати слова та фрази.</p> <p>Заохочувати мовну активність дітей, спроби називати (усно, з використанням таблиць) назви предметів, команд, дій.</p> <p>Продовжувати навчати мовленню при умові спеціального навчання, використовуючи читання з губ. Розширювати активний словниковий запас.</p> <p><u>Розвиток мислення</u></p> <p>Вчити розв'язувати життєві завдання трьома способами: наочно-дійовим (реальне випробування властивостей предметів), наочно-образним (оперування конкретними образами предметів і ситуацій) і завдяки логічним судженням з опорою на поняття.</p> <p>Формувати вміння виокремлювати навчальне завдання та перетворювати його на самостійну мету пізнавальної діяльності.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>+ 23 °С. Знижувати температуру повітря під час місцевих процедур потрібно через один-два, загальних — через три-чотири дні на 1-2 °С.</p> <p>8. Ранкову та пісенічну гімнастику після денного сну, заняття з фізичної культури проводити у фізкультурному залі, температуру повітря поступово знижувати від + 23-24° С до + 14-15°С (на 1°С щотижня). Вправи виконувати босоніж, перебуваючи в одній білизні.</p> <p>9. При купанні у відкритих водоймах температура повітря повинна бути + 24-25 °С, води — не нижче + 23 °С. Тривалість купання — від 3-5 до 10-12 хв.</p> <p>10. У холодний період року загартування водою проводити після денного сну, влітку — після ранкової гімнастики, перед обідом.</p> <p><u>Фізкультурно-оздоровча робота</u></p> <p>1. Привчати до щоденного виконання ранкової та пісенічної гімнастики після денного сну тривалістю 8-10 хв. Привчати послідовно виконувати вправи, займати відповідне вихідне положення, виконувати вправи для рук, ніг і тулуба з більшою амплітудою в заданому темпі; узгоджувати активний видих з певними фазами рухів, займати відповідне вихідне положення; виконувати рухи відповідно до характеру музики.</p>	<p>Розвивати допитливість й спостережливість, здатність дивуватися та шукати причини виявленої новизни.</p> <p><u>Розвиток уваги</u></p> <p>Розвивати швидкість процесів прийому та переробки інформації за допомогою зорової стимуляції, формувати уміння оперувати образами предметів в залежності від об'єму і складності вправ.</p> <p><u>Розвиток пам'яті</u></p> <p>Продовжувати розвивати наочно-образну пам'ять. Формувати вміння запам'ятовувати та утримувати в пам'яті 6-10 предметів, картинок, слів, добирати по пам'яті парні картинки, запам'ятовувати і називати назви команд, дій, предметів та їх кількість.</p> <p>Відтворювати та закріплювати показаний дорослим образ руху в його розчленованому виді з метою навчання елементам техніки.</p> <p><u>Розвиток уяви</u></p> <p>Вчити уявляти предмети, зовсім несхожі з предметами заміщення, надавати предметам нових властивостей, уявляти предмети, перебільшуючи або применшуючи їх, фантазувати.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Виконувати вправи на формування постави та зміцнення стоп.</p> <p>2. Щоденні заняття з фізичної культури повинні тривати 35-40 хв.</p> <p>3. Привчати самостійно організовувати рухливі ігри і виконувати під час прогулянки (тривалість 45-50 хв.) фізичні вправи; удосконалювати набуті вміння і навички; грати організовано згідно правил та в різні пори року; змагатись у швидкості, спритності, виявляти почуття товариськості та взаємодопомоги.</p> <p>Навчати грати в колективні ігри (баскетбол, футбол, хокей тощо), у яких передбачається об'єднання у підгрупи (команди) та удосконалювати здобуті навички (катання на велосипеді, ходьби на лижах та ін.). Навчати справедливо оцінювати результати гри.</p> <p>Вихователь добирає ігри відповідно до певної мети: формування рухових навичок; виховання витримки, сміливості, організованості. Успіх гри значною мірою визначається правильною організацією дітей. Важливий момент у керівництві грою — дозування рухів, особливо в іграх, які пов'язані із бігом, лазінням, іграх узимку, коли одяг ускладнює рухи. Потрібно стежити за тим, щоб діти не перегрівалися і не втомлювалися. Загальна тривалість рухливої гри має складати 10-12 хв.</p>	<p>Розвиток вестибулярного апарату</p> <p>Розвивати вестибулярний апарат та координацію рухів через спеціальні гімнастичні вправи. Залучати до активної участі у рухливих іграх.</p> <p>Вчити дітей швидко виконувати ряд рухів, розвивати їх рухову реакцію під час ігор.</p> <p>Змінювати умови застосування сформованих навичок та вмінь.</p> <p>Розвиток сенсорно-перцептивної сфери</p> <p>Розвивати швидкість сприймання, аналіз і синтез матеріалу, що сприймається, просторово-часові відношення. Розвивати вібраційні відчуття і сприйняття.</p> <p>Розвивати вміння дітей виконувати різноманітні дії у відповідь на вібраційний подразник.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>4. Спонукаати застосовувати свій руховий досвід в умовах емоційного спілкування з однолітками та виявляти творчість у різноманітній діяльності.</p> <p>5. Залучати до посиленої участі в підготовці до фізкультурних свят та до активної участі в колективних іграх, розвагах, змаганнях під час свят. Виховувати самостійність, ініціативу, демонструючи успіхи з бігу, кидання, стрибків, катання на велосипеді, ходьби на лижах та ін. Закріплювати вміння діяти погоджено в спільних гімнастичних виступах й іграх-естафетах. Спонукаати до виявлення спритності, витривалості, сміливості, винахідливості, співпереживання з приводу невдач товаришів.</p> <p>Виховання культурно-гігієнічних навичок</p> <p>1. Навчати сідати за стіл в охайному вигляді; сидіти в правильній позі, не класти ліктів на стіл, брати шматочок хліба, що лежить ближче, дякувати дорослим.</p> <p>2. Закріплювати навички культури їжі, ретельно пережовувати їжу, правильно користуватися столовими приборами, серветкою, їсти охайно, полоскати рот після їжі.</p> <p>3. Розвивати самоконтроль при виконанні прямих і навичок особистої гігієни. Закріплювати навички догляду за чистою тілом: миття рук, ніг, обличчя, мити їх у міру забруднення;</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>стежити за зубами, зачіскою, одягом; своєчасно користуватися чистою носовою хусточкою; користуватися лише власним рушником.</p> <p>ВПРАВИ В ОСНОВНИХ РУХАХ</p> <p><u>Вправи з ходьби</u></p> <p>1. Навчати ходити різними способами: на носках, п'ятках, на зовнішньому та внутрішньому боках стоп, випадами, у півприсіді, звичайним, гімнастичним, схресним кроком, спиною вперед, з предметом у руках (тімчасовна палиця на плечах, за спиною, перед грудьми та ін.), переставним кроком, змінюючи положення рук (угору, вперед, у сторони та ін.), з оплесками в долоні; ходити в колоні по одному, парами, четвірками, зі зміною темпу та напрямку за вказівкою вихователя. Ходити із заплющеними очима (відстань — 3–4 м).</p> <p>2. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p><u>Вправи з бігу</u></p> <p>1. Навчати бігати різним способом: на носках, високо піднімаючи коліна; короткими та широкими кроками; з подоланням перешкод, оббігати та перестрибувати предмети; в колоні по одному і парами, перешикуватися за певним сигналом (з бігу врозтіч, у колону по одному); «змійкою» між розстав-</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>леними на підлозі предметами в одну лінію, не торкаючись їх. Пробігати повільно 350 м по пересіченій місцевості. Пробігати швидко відстань 10 м (три-чотири рази з перервами); човниковий біг 3х10 м на швидкість.</p> <p>2. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p>Вправи зі стрибків</p> <p>1. Навчати стрибати різними способами: стоячи на місці (ноги нахрест, нарізно, одна нога вперед, інша — назад); підстрибувати з ноги на ногу на місці, просуваючись уперед на 5-6 м; через довгу і коротку скакалки різними способами; по чергово на одній нозі просуваючись уперед і штовхаючи перед собою маленький предмет (м'ячик, камінчик, шишка); на двох ногах на місці з поворотом крутом; рухаючись вперед із затиснутою між ногами торбинкою з піском або м'ячем. Перестрибувати на обох ногах п'ять-шість предметів висотою 15-20 см. Застрибувати на колоду, куб, пенюк висотою до 20 см.</p> <p>Підстрибувати на місці і з розбігу (три-чотири кроки), намагаючись дістати предмет, підвішений на 20-25 см вище піднятої вгору руки дитини. Стрибати в довжину з місця на 80-90 см, у висоту на 30-40 см з розбігу 6-8 м, в довжину на 130-150 см з прямого</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>розбігу (8-10 м); в глибину з колоди, куба, пензків висотою 30-40 см у позначене місце та з поворотом вліво, вправо; через довгу, коротку скакалку, обертаючи її вперед і назад.</p> <p>2. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами</p> <p>Вправи з кидання, ловіння та метання</p> <p>1. Навчати роботі з м'ячем: кидати угору, об землю і ловити його двома руками до 20 разів пір'яд; перекидати з однієї руки в іншу; відбивати об землю на місці не менше 10 разів пір'яд та, просуваючись уперед кроком на 5-6 м, перекидати м'яч один одному двома руками від грудей, із-за голови, знизу з відскоком від підлоги, ловити його з різних вихідних положень (стоячи, сидячи); кидати великі м'ячі від грудей, знизу та з-за голови двома руками в кільце, прикріплене на висоті 2,2 м від підлоги (землі), та м'ячі, торбинки з піском (масою 200 г) різними руками у вертикальну та горизонтальну цілі з відстані 3,5-4 м і на дальність; кидати м'яч діаметром 20-25 см однією та двома руками знизу та із-за голови в кільце, закріплене на висоті 1,8-2,2 м над землею; кидати м'яч на землю, у стінку і ловити його двома руками, підкидати м'яч угору і ловити його після виконання додаткових рухів (оплеску перед колінами, за спиною).</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>2. Навчати кидати предмети в ціль, що рухається (м'яч, обруч), накидати кільця на стрижень (кільцекид) з відстані 4-4,5 м правою та лівою руками; кидати м'яч двома руками через сітку або мотузку, натягнуту на висоті 130-140 см від землі до верхнього її краю, з відстані 2-2,5 м.</p> <p>3. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p><u>Вправи у повзанні та лазінні</u> Повзати по лаві, колоді, похилій дошці в упорі, стоячи на колінах, спираючись кистями рук; сидючи на колоді, лаві, пересуватися вперед за допомогою рук і ніг. Повзати на передліччях і колінах, штовхаючи перед собою головою м'яч (4-5 м), на грудях та животі по лаві, рухаючи поперемінно кінцівками. Чергувати повзання з іншими видами рухів — ходьбою, бігом, переступанням та ін. Лазити по похилій драбинці в упорі стоячи, по гімнастичній стінці одностопним способом, перелазити переставним кроком з одного прольоту стінки на інший. Перелазити з похилої дошки висотою 30-40 см на гімнастичну стінку, через лаву (колоду). Підлазити під різні предмети — дугу, мотузку, палицю, розміщені на висоті 40-50 см. Пролазити в обруч грудьми вперед, різними боками. Виконувати вправи з канатом: тримаючись за канат (шест) із положення сидючи,</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>перехоплюючи його руками, перейти у вис стоячи, піднятися на носки, захопити його руками над головою, на короткий момент відірвати ноги від підлоги (повиснути); так само захоплювати канат ступнями ніг. Лазіння по канату (шесту) довільним способом на довільну висоту та між рейками парканчика.</p> <p><u>Вправи з рівноваги</u></p> <p>1. Навчати ходити і бігати прямо, ходити по дошці, гімнастичній лаві завширшки 20-25 см, завширшки 30-35 см; по колоді діаметром 20 см прямо і боком, тримаючи в руках палицю, мотузку висотою 25-30 см; по мотузці завдовжки 8-10 м, покладеній на підлогу прямо, по колу, зигзагоподібно, з торбинкою або медичним боллом на голові (маса — 500 г), переступати через предмети, які покладено на відстані кроку один від одного; ходити і бігати по похилій дошці завширшки 15-20 см з кутом нахилу 15-20°; балансувати на м'ячі (масою 3 кг).</p> <p>2. Виконувати вправи на гімнастичній лаві (колоді): підніматись на носки, повертатись навколо себе; стояти на одній нозі (друга відведена назад, руки в сторони), ходити назустріч один одному, розминаючись на середині.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>3. Після бігу, стрибків, присідати на носках, відводячи руки в сторони, утворюючи на поясі, робити «ластівку». Виконувати повороти, присідання, підстрибування, елементи танцю. Навчати крутитися парами, тримаючись за руки.</p> <p>4. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p>ЗАГАЛЬНОРОЗВИВАЮЧІ ВПРАВИ</p> <p>Для виконання вправ використовують різні вихідні положення (стоячи, сидячи, лежачи) та різні предмети (обручі, палиці, скакалки, м'ячі та ін.).</p> <p>Вправи для рук і плечового пояса</p> <p>1. Навчати приймати різні вихідні положення: руки перед грудьми, до плечей (лікті опущені, у сторони). З першого положення розводити руки в сторони, випрямляти вперед, розгинаючи в ліктях; з другого — піднімати руки вгору, розводити в сторони долонями вгору. З положення руки за голову розводити руки в сторони, піднімати вгору. Піднімати руки вперед утворюючи зчепленими в замок пальцями (кісті повертати всередину тильною стороною). Піднімати обидві руки вгору назад по черзі й одночасно. Піднімати й опускати кісті, стискати і розтискати пальці. Передавати м'яч один одному над</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>головою вперед і назад. Виконувати різні рухи руками, лежачи на підлозі.</p> <p>2. Навчати піднімати й опускати плечі. Обхват правою рукою лівого плеча, лівою — правого плеча, потім розводити руки в сторони і знову виконувати обхват плечей. Відводити лікті назад двічі-тричі, випрямляти руки в сторони з положення руки перед грудьми, зігнуті в ліктях. Виконувати колові рухи вперед і назад по черзі і разом прямими руками.</p> <p>3. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p>Вправи для ніг</p> <p>1. Навчати виконувати різні вправи: переступати на місці, не відриваючи від опори носків ніг. Присідати кілька разів підряд з кожним разом нижче, піднімати пряму ногу вперед махом. Робити випад уперед, у сторону, тримаючи руки на поясі, виконуючи руками рухи вперед, у сторону, угору. Захоплювати предмети пальцями ніг; трохи піднімати і опускати; перекладати або пересувати їх з місця на місце. Переступати кроками в сторону на п'ятках, спираючись носками ніг об палицю, канат.</p> <p>2. Навчати піднімати почергово зігнуті в колінах ноги, перекладати під ними предмети (кубики, м'ячики) з однієї руки в іншу. Переступати вперед і назад через палицю та обруч, що знаходиться в руках.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>3. Навчати стрибати на місці на обох ногах, виконуючи рухи руками.</p> <p>4. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p><u>Вправи для тулуба</u></p> <p>1. Навчати виконувати вправи для тулуба: виконувати повороти тулуба вліво і вправо; нахилити тулуб у сторони при різному положенні рук. Стати спиною до стіни, яка не має плінтуса, притиснутися до неї потилицею, плечима, спиною, сідницею і п'ятками, в такому положенні піднімати й опускати руки. Вправи за допомогою гімнастичної стінки: притиснувшись спиною взяти руками за рейку (на рівні стегон), по черзі піднімати зігнуті й прямі ноги; стоячи обличчям до гімнастичної стінки, взяти руками за рейку на рівні пояса, нахилитися вперед, прогинаючись. Повертатися, розводячи руки в сторони, з положення перед грудьми, за голову. Нахилитися вперед, намагаючись торкнутися підлоги долонями, класти і брати предмети біля носка правої або лівої ноги; піднімати за спиною зчеплені руки. Тримаючи руки вгорі, нахилитися в сторони. Приймати упір присівши, з упору переходити в упор, присівши на одній нозі, відводячи другу в сторону. Стоячи на колінах, сідати на підлогу справа і зліва від колін, вставати</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>з положення «стоячи на колінах». Лежачи на спині, рухати ногами, схрещувати їх; підтягувати голову, ноги до грудей — групуватися. Лежачи на животі, упиратися руками, випрямляти їх, трохи піднімаючи голову і плечі. Підтягатися на руках по гімнастичній лаві.</p> <p>2. Навчати вправам з фонетичної ритміки, пов'язаним із вказаними вправами.</p> <p><u>Шиккування та перешиккування</u></p> <p>Навчати дітей самостійно шикуватись у колону, шеренгу по одному, парами, у коло, перешикуватись з однієї колони в три, чотири через центр трійками, четвірками; повертатись вправо і вліво. Навчати рівнятись у колоні, шерензі, по лінії, носках. Перешикуватись з одного кола в інше, розмикатись і змикатись приставними кроками Розмикатись у колоні на витягнуті руки вперед, у шерензі, колі — на витягнуті руки в сторони.</p> <p>Розраховуватись на «перший-Другий», після чого перешикуватись з однієї шеренги в дві.</p> <p>СПОРТИВНІ ІГРИ ТА ІГРОВІ ВПРАВИ</p> <p>Навчати грі в бадмінтон: правильно тримати ракетку; відбивати волан в певний бік; вільно рухатись по майданчику, намагаючись не пропустити волан; грати одне з одним та з вихователем. Навчати грі в баскетбол: передавати м'яч один одному двома руками від грудей, однією рукою від плеча; один одному двома руками від</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>грудей у русі. Ловити м'яч, що летить на різній висоті (на рівні грудей, над головою, збоку, внизу, біля підлоги) з різних боків. Кидати м'яч у кошик двома руками із-за голови, від плеча. Вести м'яч однією рукою, передаючи його з однієї руки в іншу, рухаючись у різних напрямках, зупиняючись і знову рухаючись за сигналом, грати в баскетбол за спрощеними правилами. Навчати грати у настільний теніс: правильно тримати ракетку, виконувати підготовчі вправи з ракеткою і м'ячем; перебивати м'яч через сітку після відскоку від столу; грати в теніс за спрощеними правилами.</p> <p>Навчати грати у футбол: виконувати удари по м'ячу з місця та розбігу; вести його по прямій, «змійкою» правою та лівою ногами між розставленими предметами, із зупинками м'яча за сигналом; зупиняти м'яч, що котиться, підошвою або внутрішнім боком стопи, відбивати його в зворотньому напрямі; ударяти об стінку кілька разів підряд; передавати ногою один одному в парах на відстань 5-6 м;</p> <p>влучати у предмети; вести м'яч 6-8 м і забивати правую і лівою ногами у ворота. Навчати діям з м'ячем воротаря: ловити м'яч двома руками, відбивати кулаками та вводити м'яч у гру шляхом удару по нерухомому м'ячу. Грати у футбол за спрощеними правилами.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>ВПРАВИ СПОРТИВНОГО ХАРАКТЕРУ</p> <p>Навчати кататися на санчатах з гори по одному та по двох; спускаючись з гірки піднімати предмет (сніжку, прапорець тощо). Катати один одного по рівнині. Виконувати іпрові завдання: проїжджати у ворітці, влучати сніжкою в ціль, хто далі пройде.</p> <p>Навчати ходити на лижах з палицями поперемінним ковзним кроком один за одним; виконувати повороти на місці та у русі; ходити по пересіченій місцевості, яка має невеликий схил і рівні ділянки; сходити на гору ступаючим кроком і драбинкою, спускатися зі схилу дещо зігнувши ноги в колінах, без допомоги палиць; проходити на лижах 600–800 м у середньому темпі, до 2 км — у повільному; самостійно брати і ставити лижі на місце, знімати і надягати, переносити лижі.</p> <p>Навчати кататися на двоколісному велосипеді по прямій, по колу, «змійкою», виконувати повороти в різні сторони, навчати гальмувати; кататися на самокаті, відштовхуючись правою або лівою ногою; самостійно ставити їх на місце.</p> <p>Ходити в природному темпі в два пішіхідні переходи тривалістю по 35–40 хвилин кожний з активним відпочинком між ними. Виконувати основні рухи в природних умовах та проводити рухливі ігри.</p>	

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ НА КІНЕЦЬ ЧЕТВЕРТОГО ЕТАПУ:

- у своїх діях керується всіма можливими органами чуттів;
- вправна, витривала, енергійна у повсякденній діяльності;
- бере активну участь у різноманітних іграх, вправах, заняттях;
- дотримується основних правил особистого догляду;
- володіє навичками підтримання здоров'я та гігієни;
- орієнтується в ознаках здоров'я та хвороби;
- дотримується основних правил культури споживання різноманітних продуктів;
- знає про існування небезпечних предметів і об'єктів;
- володіє навичками побутової праці;
- розуміє правила безпечної поведінки, дотримується їх в реальному житті;
- ініціює сама та позитивно відгукується на ініціативу інших щодо налагодження та підтримки доброзичливих взаємин, організації спільної діяльності;
- диференціює особливості дівчинки і хлопчика, дотримується правил статево-рольової поведінки;
- знає, що стать людини не змінюється з віком, має уявлення про призначення чоловіків і жінок;
- належним чином застосовує різні технології у фізичній та предметно-практичній діяльності;
- володіє конструктивними вміннями і навичками.

Шевченко Володимир Миколайович,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України*

Савчук Олена Орестівна,
*директор Чернівецького обласного
навчально-реабілітаційного центру № 1*

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА ЛІНІЯ РОЗВИТКУ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Художньо-естетичний розвиток дошкільників зі зниженим слухом

Художньо-естетична лінія розвитку передбачає формування почуття краси в її різних проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва, розвиток творчих здібностей, формування елементарних трудових, технологічних та художньо-продуктивних навичок, самостійності, культури та безпеки праці.

У процесі оволодіння дитиною різними видами предметної та художньої діяльності формується емоційно-ціннісне ставлення до процесу та продуктів творчої діяльності, позитивна мотивація досягнень; здатність орієнтуватися в розмаїтті властивостей предметів, розуміти різні способи створення художніх образів, виявляти інтерес до об'єктів, явищ та форм художньо-продуктивної діяльності, а також оволодівати навичками практичної діяльності, культури споживання.

Основними завданнями художньо-естетичного розвитку дітей молодшого віку зі зниженим слухом є:

- формування та розвиток зображувальної та конструктивної діяльності;
- використання зображувальної діяльності як засобу сенсорного виховання;
- формування уявлень про предмети та явища навколишнього світу;
- естетичне виховання;
- формування мовлення.

Ці завдання розв'язуються у процесі проведення дидактичних ігор, занять з конструювання, ліплення, малювання, аплікації, ознайомлення з творами мистецтва.

У процесі художньо-естетичного розвитку у дітей зі зниженим слухом відбувається становлення самостійних предметних зображень (за зразком, з натури, за уявленням), формується особистий задум, розвиток сюжетного зображення, творчий підхід до образотворчої діяльності. Поряд з цим відбувається уточнення та узагальнення предметів та їх властивостей, формування уявлень про них, удосконалення сприймання творів мистецтва, формування оціноч-

ного ставлення до них, засвоєння прийомів та навичок зображувальної діяльності, засвоєння відповідного мовленнєвого матеріалу.

Заняття проводяться індивідуально і фронтально (відповідно до віку дітей), заохочується самостійне конструювання, малювання поза заняттями.

Перший етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Привертати увагу дитини до предметів яскравих кольорів (червоного, синього, жовтого), до образотворчих матеріалів та інструментів; розвивати емоційну чутливість до кольору, кольорової плями, бажання розглядати картинки, ілюстрації, активно реагувати на їх зміст; створювати сприятливі умови для обстеження та сприйняття доступних предметів і речей за їхньою величиною, формою, фактурою; враховувати фізичний та психологічний стан малюка; створювати під час виконання вправ образотворчого циклу радісну, піднесену атмосферу; надавати дитині свободу вибору, можливість жити природним життям, підвищувати стійкість її зорової уваги; вправляти в умінні відчувати, сприймати різноманітні ознаки довкілля; спонукати до самостійного зосереження. Виховувати здатність прислухатися, вдягатися, радіти здобутим враженням.</p>	<p>Важлива передумова закладання основ художньо-естетичного розвитку дитини — організація позитивного емоційного середовища.</p> <p>У першому півріччі життя необхідно стимулювати дитину до сприйняття яскравих кольорів, форм, фактури й текстур матеріалів, предметів, іграшок, ілюстрацій в книжках-розгортках.</p> <p>У другому півріччі батьки і педагоги мають надавати змогу дитині активно діяти з предметами, різними за формою, величиною, кольором, текстурою, обмацувати, маніпулювати ними: рвати, жмакати папір, постукувати предметом об предмет, переміщувати їх з одного місця в інше, брати й стискати в руці тощо.</p> <p>Спонукати малюка активно діяти з предметами наслідуючи дії дорослих. Досягати певного результату: відкривати й закривати кришку коробки, вкладати один предмет в другий або ставити один на другий (кубик на кубик, знімати й нанизувати кільця на стрижень тощо).</p> <p>Навчати наслідувати виконання дій з образними іграшками; розвивати</p>	<p>Створювати сприятливі умови для: загального психофізіологічного розвитку; формувати моторні навички, пізнавальну активність, потребу в емоційних контактах з оточенням; спонукати до дослідницької та маніпулятивної діяльності; стимулювати мисленнєвий та мовленнєвий розвиток.</p> <p>Збагачувати життєві враження дитини, підтримувати інтерес до природи, предметів, людей, самої себе; викликати позитивні емоції у відповідь на звернення рідних; заохочувати до самостійних дій, проявів ініціативи; привчати до спільних з дорослими дій; сприяти розумінню мовлення, простих звернень і прохань; спонукати правильну звукову вимову слів.</p> <p>Вправляти в моторних навичках, вдосконалювати рухи тіла і кінцівок; привертати увагу до яскравих іграшок та предметів, до їхніх властивостей, показувати різноманітні дії з предметами та спонукати до спільного й самостійного їх виконання, стимулювати бажання діяти за зразком.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>самостійність, наполегливість у діях з іграшками чи предметами; хвалити дитину за намагання досягти успіху, заохочувати прояви радості від виконання різноманітних практичних дій.</p> <p>Корисно використовувати ігрові вправи: «Знайди такий самий колір», «Розклади кульки за кольорами кошків».</p> <p>Основними інструментами та матеріалами, які доцільно пропонувати малююкам першого року життя, є гуашеві фарби, кольорові олівці, крейдочки, тонований та білий папір формату А4, пензлі великих номерів, картини, ілюстрації.</p>	

Основні компетенції художньо-естетичного розвитку на кінець першого етапу:

Дитина

- проявляє інтерес до яскравих кольорів, форм, предметів;
- охоче маніпулює предметами різними за формою, величиною, кольором;
- наслідує елементарні дії дорослого з предметами та образними іграшками.

Другий етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Навчати візнавати в зображеннях, штрихах, лінійх знайомі предмети, казкових персонажів.</p> <p>Формувати естетичне ставлення до навколишнього світу через емоційний відгук на яскраві та приємні на дотик предмети та іграшки; викликати радість, задоволення від розглядання та «обстеження» на дотик народних розмальованих іграшок, їхніх зображень на картинках, ілюстраціях у дитячих книжках тощо. Викликати інтерес до різноманітних видів образотворчої діяльності. Спонукаати дитину до створення асоціативних образів у техніках малювання, ліплення, аплікації.</p> <p>Учити реалізувати в образотворчій діяльності сюжетно-ігровий задум.</p> <p>Підтримувати бажання малювати, ліпити з глини чи пластиліну, виконувати найпростіші аплікації з готових форм, емоційно відгукуватися на результати власної творчості та навчати відтворювати навколишні предмети, явища дійсності за допомогою ритмічних мазків, штрихів, ліній.</p>	<p>Ознайомлювати дитину з предметами українського декоративно-ужиткового мистецтва з різних матеріалів: керамічною іграшкою, плетеними виробами з соломи, лози, рогози, вишивкою, писанками, витинанками.</p> <p>На спеціальних заняттях та в побуті продовжувати розвивати елементарні уявлення дитини про величину (великий, малий), форму (крут, квадрат, трикутник), колір (червоний, жовтий, зелений, синій, чорний, білий), об'єм (куля, куб), положення предметів у просторі.</p> <p>У процесі малювання стимулювати бажання дитини передавати на аркуші конкретні дії («машинка їде», «дощик їде», «квіточка росте» тощо), відтворювати предмети овальних чи прямокутних форм, передавати елементарну подібність до конкретних предметів чи явищ.</p> <p>Навчати дитину прийомів зображення за допомогою плями, лінії та форми; звертати увагу на різні контури форм предметів.</p> <p>Стимулювати самостійність дитини у виборі прийомів зображення предметів та явищ.</p>	<p>Сприяти розвитку предметної діяльності, особистісному та діловому спілкуванню з дорослими; стимулювати прояви ініціативи у спільній діяльності, співробітництві.</p> <p>Стимулювати інтерес до різних видів діяльності:</p> <p>малювання, ліплення, аплікації, конструювання.</p> <p>В ході ігор, предметної діяльності культивувати звичку завершувати розпочату справу, оптимістично ставитися до труднощів, конструктивно використовувати надану допомогу, помічати свої помилки та виправляти їх, пишатися успішними досягненнями, прибирати місце своєї діяльності.</p> <p>Формувати потребу в пізнавальній активності, культуру її здійснення; збагачувати сенсорні еталони, формувати спостережливість, допитливість як базові якості особистості.</p> <p>Вдосконалювати пізнавальні процеси дитини: сприймання, пам'ять, увагу, уяву, наочно-ділове мислення.</p> <p>Розвивати уявлення про просторове розташування предметів.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Формувати елементарні технічні навички роботи з різними художніми матеріалами, вміння самостійно добирати папір та кольори фарб.</p>	<p>Під час ліплення стимулювати прагнення дитини віднайти подібності до реальних предметів або до запропонованих зразків. Ознайомлювати дитину з предметами українського декоративно-ужиткового мистецтва.</p> <p>Використовувати готові роботи за призначенням у сюжетно-відображувальних іграх.</p> <p>У процесі виконання найпростіших ап-лікацій з готових форм навчати дитину: розкладати геометричні фігурки на фла-неграфі, а потім на смужці паперу (до-ріжці) — ягідку (червоне коло), листочок (трикутник) тощо; викладати по колу хоровод зі справжніх осінніх листочків. Залучати дитину до створення колектив-них композицій — допомагати дорослому розкладати на великому аркуші паперу силуети людей, будинків, дерев, машин тощо.</p> <p>У ході конструювання, яке є елементом сюжетно — відображувальної гри і засо-бом розгортання сюжету, навчати дитину «сюжетного конструювання»; створювати прості конструкції (будиночок, башточку, ворота, стіл, стілець, диван).</p>	<p>У процесі дидактичних ігор фор-мувати вміння зіставляти предмети за величиною, формою, кольором, добирати однакові та подібні; оріє-нтуватися у матеріалах, потрібних для образотворчої діяльності (папір, олівець, гуаш, глина, пензель); диференціювати заняття з малюван-ня, аплікації, ліплення.</p> <p>Вчити співвідносити слова з предме-тами, діями, ознаками предметів, які ці слова позначають.</p> <p>Формувати навички наслідування артикуляційних рухів дорослого, спряженого промовляння слів та словосполучень.</p> <p>Створювати умови для довільної автоматизації правильної вимови звуків під час говоріння та подолання артикуляційних труднощів під час вимови.</p> <p>Виробляти навички користування індивідуальною та груповою звуко-підсилювальною апаратурою.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Ознайомлювати з властивостями та можливостями матеріалу, збагачувати її уявлення про колір, форму, величину, об'єм, розвивати просторове орієнтування.</p> <p>Створювати умови для формування художнього смаку дитини, розвитку предметно-пластичного аспекту її сенсомоторної та художньої діяльності: пропонувати самостійно добирати кольори, сприяти творчим проявам в образотворчій діяльності.</p> <p>Для збагачення змісту і засобів виразності, використовувати інтеграції різних видів образотворчої діяльності, при цьому один вид діяльності може передувати іншому (наприклад: аплікація чи ліплення перед малюванням).</p> <p>Інтеграцію видів образотворчої діяльності бажано використовувати при створенні конкретного образу: доповнювати малюнок малюнками — прикрашаючи силуети ялинок, казкові хатинки, посуд, доповнювати кольоровою хустинкою, стрічкою чи поясом глиняну ляльку. Інтеграцію різних видів образотворчої діяльності доречно проводити після окремих занять з малювання, ліплення, аплікації, конструювання.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	Організовуючи образотворчу діяльність дитини, застосовувати різні прийоми роботи: розглядання картинок, ілюстрацій казкового жанру, народних іграшок; ігрові вправи; демонструвати інструменти та матеріали: гуашеві фарби, різноколірні олівці, фломастери, крейди, тонований та білий папір формату А4, пензлі різних номерів, картинки, ілюстрації, готові намальовані та вирізані форми тощо.	

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ НА КІНЕЦЬ ДРУГОГО ЕТАПУ:

дитина

- володіє елементарними прийомами зображення предметів у малюванні та ліпленні;
- виконує найпростіші аплікації з готових форм;
- створює елементарні сплуди за потребами гри, використовуючи засвоєні способи конструювання з будівельного матеріалу.

Третій етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Заохочувати до експериментування та створення простих образів фарбами, олівцями, фломастерами, матеріалами, що використовуються у нетрадиційних техниках, а також за допомогою глини, пластиліну, деталей аплікаційних форм, тобто лей будівельного конструктора, паперу, природного матеріалу.</p> <p>Вчити вдявлятися в лінії, форми, малюнки, плями, слухати у власних творах, знаходити подібність з предметами та явищами, радіти результатам власної роботи та емоційно відгукуватися на твори образотворчого мистецтва.</p> <p>Розвивати емоційну чутливість; долучати до споглядання краси природи, різноманітних форм і кольорів предметного та соціального довкілля; виховувати здатність дивуватися, радіти, захоплюватися, розгадувати твори декоративно-ужиткового мистецтва, народні іграшки, предмети побуту,</p>	<p>Організовувати спостереження дитини за довкіллям — природою, предметами, людьми; звертати увагу на їхні особливості, характерні риси, красу, спонукати до емоційного сприйняття та відгуку, стимулювати бажання передачі побаченого доступними образотворчими засобами.</p> <p>Збагачувати зміст образотворчої діяльності, надавати дитині право самостійно обирати вид роботи та матеріали для реалізації свого задуму. З цієї метою використовувати ігрові прийоми, бесіди з дитиною від імені казкового персонажа та стимулювати її бажання передавати різноманітні образи в малюнку, ліпленні, аплікації, конструюванні.</p> <p>Створювати сприятливі умови для реалізації потреби малюка в нових враженнях, збагачення чуттєвого досвіду; вдосконалення навичок образотворчої діяльності.</p> <p>Зацікавлювати дитину процесом та результатами образотворчої діяльності, навчати сприймати різні об'єкти довкілля, виділяти частини в будові, порівнювати форми частин з геометричними еталонами (колом, овалом, квадратом, прямокутником, трикутником), зіставляти частини за величиною, визначати колір та його відтінки (світло-зелений, темно-зелений, світло-коричневий, темно-коричневий тощо).</p> <p>Продовжувати розвивати емоційну та зорову чутливість дитини, окомір, естетичне сприймання, фантазію, відчуття ритму в кольорах та лініях.</p>	<p>Виховувати культуру пізнавальної, ігрової, практичної діяльності, спілкування та слухання.</p> <p>У процесі різноманітної діяльності дитини (спілкування, малювання, ліплення, конструювання тощо) формувати тоншу диференціацію окремих ознак та властивостей предметів.</p> <p>Сприяти розвитку пізнавальної активності дитини в різних сферах життєдіяльності; вправляти в обстеженні предметів, об'єктів, порівнянні між собою; збагачувати досвід використання сенсорних еталонів.</p> <p>Учити розрізняти колір, форму, фактуру, просторові характеристики об'єктів; формувати загальнені уявлення про об'єкти конструювання, способи створення цілого з частин, уміння брати до уваги певні умови та вимоги.</p> <p>У процесі дидактичних ігор навчати виділяти загальні ознаки предметів, об'єктів; знаходити подібність і відмінність; систематизувати їх за різними критеріями; порівнювати предмети за довжиною, шириною, товщиною; розрізняти та називати основні властивості геометричних фігур (квадрата, круга, трикутника, кула, куба, циліндра), порівнювати їх між собою; диференціювати та позначати словами положення предметів у просторі (спереду, між, вище, нижче, далеко, близько).</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>картини, ілюстрації. Спону- кати створювати художній образ засобами виразності пластичного матеріалу, пе- редавати характерну будову, форму, виразність руху. Радіти результатам власної роботи та емоційно відку- ватись на твори образотвор- чого мистецтва.</p> <p>Вчити розрізняти жанри живопису (пейзаж, портрет, натюрморт), види образот- ворчого мистецтва (графіка, живопис, архітектура, декора- тивно-ужиткове мистецтво); самостійно передавати один і той самий образ, викорис- товуючи доступні образот- ворчі засоби (колір, пляму, лінійно, форму, композицію) та різні матеріали (фарби, олівці, кольоровий папір різних розмірів, гмину тощо) у різних видах художньої діяль- ності. Учити вести пошукову діяльність при сприйманні запропонованого дорослим матеріалу (живопис, графіка) та використовувати в різних видах власної образотворчої діяльності.</p>	<p>Удосконалювати вміння дитини за допомогою ліній (прямих, ламаних, нахисних, хвилястих, товстих, тонких, заокруглених, горизонтальних, вертикальних, кривих, дугоподібних), кольору і форми створювати виразні композиції, помічати ознаки предметів та передавати їх у своїх роботах. Навчати дошкільників правильно користуватися ножицями, різати невідверно по лінії, зупинятися у потрібній точці, довільно змінювати напрям, ритмічно повторювати однорідні рухи. Навчати створювати нові кольори змішуванням фарб, закріплювати знання основних кольорів спектру, пояснювати їх розподіл на «теплі» та «холодні».</p> <p>Під час малювання особливу увагу приділяти розвитку задуму, його наповненню конкретним об- разним змістом: спочатку навчати дитину обирати кольорове тло (синя вода, сонячна галявина, темне небо), а потім — передавати свій задум у малюнку — у воді пливуть рибки, у вікнах свіяться вогники тощо.</p> <p>Надавати дитині право самостійно обирати якою рукою — правою чи лівою — тримати олівець, пензлик, фломастер, крейду тощо.</p> <p>Ознайомлювати дитину з декоративним малюван- ням, привертати її увагу до різних орнаментів; за- охочувати експериментувати і створювати з прос- тих знайомих елементів (крапок, ліній, кіл, мазків) нескладні орнаменти у колі, квадраті, трикутнику, смужці, а також на площинних формах-симулах (баранчях, півниках, пташках); учити виконувати візерунки ритмічно, двома-трьома кольорами.</p>	<p>Формувати вміння передавати один і той самий образ у різних видах художньої діяльності, спираючись на знання характер- них особливостей, виразності матеріалу, техніки, способів та прийомів зображення. Розвивати дрібну моторику рук та формува- ти технічні навички образотворчої діяльнос- ті.</p> <p>Сприяти засвоєнню елементарної образо- творчої грамоти: форм предметів та об'єктів (будови, пропорцій, розміру складових час- тин, їх взаємного розташування); елементар- них просторових і тональних відношень.</p> <p>Формувати свідоме аналітичне сприймання зображених та реальних предметів та явищ довкілля і реалістичне їх відтворення. Виховувати пізнавальний інтерес до зо- бражувального матеріалу та образотворчої діяльності.</p> <p>Збагачувати словниковий запас дитини наз- вами предметів їх ознак (кольори, форми, величини), назвами матеріалів та предметів, які використовуються в образотворчій та конструктивній діяльності.</p> <p>Формувати вміння розуміти мовлення співрозмовника та ставити йому запитан- ня; розвивати мовленнєве дихання; долати артикуляційні труднощі при вимовлянні слів та словосполучень.</p> <p>Розвивати слухове сприймання на матеріалі найбільш уживаних слів, словосполучень, фраз.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Формувати стійкий інтерес до малювання, витинання, конструювання, ліплення, аплікації, моделювання.</p> <p>Продовжувати навчати використовувати для передачі складних сюжетів крашки, мазки, лінії, кольорові, воскові олівці, пензлі, глину, кольоровий папір, клей, інструменти; вчити розрізняти, називати та використовувати кольори (жовтий, синій, червоний, зелений, білий, чорний), їхні відтінки (жовтогарячий, рожевий, блакитний, сірий).</p> <p>Виховувати любов до своєї землі, рідного краю; підтримувати й стимулювати бажання працювати самостійно та колективно; вправляти в умінні охайно користуватися фарбами, олівцями, пензлями, іншими інструментами та засобами, дотримуватися правил безпеки. Розвивати практичну уміність, вправність.</p>	<p>У процесі декоративного малювання поглиблювати знання дослідника про килимарство, народну іграшку, писанку, вишивку, узагальнювати вміння експериментувати й створювати зі знайомих елементів (рослинних, геометричних) орнаменти на різних поверхнях, площинних, формах-силуетах, що імітують предмети побуту; використовувати різноманітні прийоми малювання: ритмічне чергування елементів орнаменту, кольорові поєднання, які властиві для української вишивки, писанки, кераміки.</p> <p>На заняттях з предметного малювання вчити дитину зображувати знайомі предмети, що складаються з чітких геометричних форм (квадрата, кола, трикутника, прямокутника), передавати будову предметів з трьох частин та співвідносити їх за величиною; ознайомлювати з овальною формою, навчати розрізняти, називати та використовувати кольори (жовтий, зелений, червоний, синій, білий, чорний) та відтінки (рожевий, блакитний, коричневий, сірий); правильно тримати олівець, пензель; малювати кінчиком пензля, на всю ширину; вчити орієнтуватися на площині аркуша: розміщувати предмети по середині та на всьому аркуші.</p> <p>У процесі предметного малювання вчити дитину зображувати складніші за будовою, пропорціями предмети, заштриховувати їх лініями у різних напрямках, не виходячи за контури зображення, ознайомлювати з розміщенням кольорів у спектрі.</p>	<p>Закріплювати навички користування індивідуальною та груповою звукопідсилювальною апаратурою.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Навчати техніці змішування гуаші; додавати біліла для отримання нових кольорів та відтінків, користуватися палітрою; навчати сприймати красу форми, розміру, пропорцій; відтворювати емоційні характеристики кольору; оцінювати свій малюнок і малюнок товариша.</p> <p>На заняттях з сюжетного малювання спонукати дитину відтворювати явища навколишньої дійсності, прості епізоди з казок, свят; вправлятися в розташуванні предметів на аркуші; один біля одного та на всій площині; виконувати сюжетні малюнки разом з іншими (дорослим, однолітками, старшими та молодшими дітьми).</p> <p>На заняттях з сюжетного малювання навчати дитину малювати з натури, за уявою, з пам'яті; передавати пропорції, емоційні характеристики рухів, міміки; виконувати багатопланові композиції на всьому просторі аркуша в перспективі (ознайомлювати з лінією горизонту та перспективою); самостійно добирати та користуватися різними пензлями (широкими, щільними, тонкими), матеріалами, інструментами; тонувати папір.</p> <p>Стимулювати у дитини бажання створювати колективні малюнки та композиції.</p> <p>На заняттях з аплікації вдосконалювати вміння дошкільника складати, розміщувати й наклеювати готові геометричні форми, чергувати їх за кольором і величиною.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Стимулювати бажання дитини виконувати конкретне завдання: наклеїти «сніговичка», «осінній килим», «кольорові кульки» тощо.</p> <p>Ознайомлювати дошкільника з правилами роботи ножицями; навчати правильно їх тримати та робити прямі розрізи, відрізати довгі смужки й наклеювати предмети з двох-трьох різних за величиною частин; складати візерунки, розташовувати готові геометричні та рослинні елементи на предметних формах (фартушку, серветці, сукні, кашне (шалику), очіпку, сорочці, рукавиці).</p> <p>Стимулювати бажання дошкільника брати участь у створенні колективних композицій разом з іншими дітьми та дорослими.</p> <p>Навчати дитину прикрашати вироби у характерній колірній гамі, розписами за мотивами української декоративної васильківської, косівської, опішнянської кераміки; використовувати природні та допоміжні матеріали для передачі настрою й виразності.</p> <p>На заняттях з аплікації формувати у дитини інтерес до створення виразних образів; розвивати естетичні почуття, відчуття форми, кольору, ритму, симетрії, композиції, просторову орієнтацію на аркуші; сприяти удосконаленню техніки наклеювання; навчати раціональних прийомів симетричного вирізування з паперу, складеного навпіл; ознайомлювати з технікою виконання витинанки.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Формувати уміння правильно користуватися ножицями, вирізати предмети різної форми, обривати, викладати і наклеювати предмети різні за величиною; розвивати уміння складати візерунки, добирати кольори, відгінки, підкреслювати характер образів кольорами; розгашовувати геометричні та рослинні елементи на предметних формах; виробляти композиції разом з іншими (дорослими та однолітками).</p> <p>На заняттях з ліплення та при самостійному виконанні ліплення навчати дитину диференціювати властивості різних матеріалів — глини, пластиліну, піску, снігу, тіста тощо; відчувати їхню пластичність, надавати якомусь із них перевагу, співвідносити рухи та зусилля із здобутими результатами; розвивати дрібні м'язи рук, використовувати саморобки в іграх, радіти своїм результатам, умінням та можливостям.</p> <p>Спопугати дитину працювати з різними матеріалами; вчити розкачувати різні за розміром шматочки матеріалу для ліплення між долонями прямими рухами, скачувати коловими рухами, згортати видовжені форми в кільце, з'єднуючи кінці; вчити розплескувати круглі та циліндричні форми й захищувати їхні краї пальцями, міцно притискаючи один край до другого; ліпити предмети з трьох частин однакової або різної форми, з'єднувати їх прикладанням та притискуванням; пропорційно ділити шматок на рівновеликі частини; відтягувати дрібні частини (дзьоб, гребінь, хвіст, вушко);</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>передавати величину, форму, характерну будову та особливості зображуваних предметів, тварин, людей, птахів, динаміку і настрій українських керамічних, дерев'яних іграшок.</p> <p>Після завершення роботи використовувати свої роботи у сюжетно-рольових іграх з однолітками.</p> <p>Формувати у дитини зацікавленість у результатах власної праці; закріплювати вміння формувати з матеріалу для ліплення різноманітні форми, з'єднувати їх, використовуючи силу рук, отримувати бажані образи та зображення.</p> <p>На заняттях з конструювання, в ігрових ситуаціях на прогулянці та в груповій кімнаті вправляти дитину в створенні предметів, композицій з будівельного матеріалу, піску, снігу, паперу, природного (насіння, плічок, жолудів, шишок, камінців, мушлів тощо) та підручного матеріалів (сірники без сірки, кольоровий папір, картон, фольга, коробочки тощо), саморобок, зроблених на малюванні, аплікації, ліпленні; дрібних іграшок, геометричних фігур, реальних предметів.</p> <p>У процесі побудови конструкцій вчити дитину обстежувати об'єкти, оцінювати їх розміри, просторове розташування, розділяти на складові частини, уявляти предмети в цілому, в різних площинах.</p> <p>На заняттях з конструювання вчити дитину ставити, утримувати та досягати мети, самостійно долати труднощі, контролювати хід своєї роботи, розвивати конструктивно-технічні та художні здібності.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Вчити дитину будувати з різних матеріалів — будівельного, природного, підручного, з елементів дитячих меблів, побутових речей, іграшок, власних саморобок тощо; вправляти дрібні м'язи рук, просторову уяву, розрізняти різні матеріали за їхніми характеристиками, фактурою, створювати умови для творчого експериментування та фантазування дитини при роботі з різними видами матеріалів.</p> <p>Доцільно чергувати різні види образотворчої діяльності дитини (малювання, аплікацію, ліплення, конструювання); вдосконалювати відповідні навички не лише на організованих дорослим і регламентованих тематикою й часом заняттях, а й у самостійній діяльності, вправляючись у реалізації свого задуму, використовувати свій життєвий досвід та попередньо здобуту інформацію.</p> <p>Ознайомлювати дитину з творами образотворчого мистецтва, вчити її емоційно сприймати ілюстрації, репродукції картин, твори українського декоративно-ужиткового мистецтва, скульптурні композиції, виховувати інтерес до творів образотворчого мистецтва, вчити розглядати репродукції картин, помічати виразні засоби образу в картині, скульптурі.</p>	

**ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ
НА КІНЕЦЬ ТРЕТЬОГО ЕТАПУ:**

дитина

- *проявляє* стійкий інтерес до малювання, витинання, конструювання, ліплення, аплікації, моделювання;
- *відображає* у процесі малювання та ліплення знайомі предмети та об'єкти;
- *розрізняє і використовує* в малюванні основні кольори та їх відтінки;
- *орієнтується* на площині аркуша;
- *розташовує та наклеює* готові геометричні та рослинні елементи на смужках та предметних формах;
- *створює* предмети та композиції з будівельного та природного матеріалу;
- *створює* споруди для здійснення ігрових задумів;
- *бере участь* у створенні колективних композицій разом з іншими дітьми та дорослими.

Четвертий етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Розвивати спостережливість, уміння бачити характерні естетичні ознаки навколишніх об'єктів, порівнювати їх.</p> <p>Ознайомлювати з творами образотворчого мистецтва, розвивати здібності до образотворчої діяльності (почуття кольору, форми, композиції), увагу та творчість.</p> <p>Формувати вміння, пов'язані з художньо-образотворчим відображенням діяльності; формувати особистісну позицію при сприйнятті творів образотворчого мистецтва і в процесі творення.</p> <p>Вчити дитину створювати багатогігурні сюжетні композиції, розмішувати предмети ближче та далі, самостійно знаходити прийоми зображення при інтеграції видів образотворчої діяльності.</p> <p>Залучати до основ рукоділля. Вчити створювати оригінальні аранжування з природних та штучних матеріалів; опанувати ази вишивання.</p>	<p>Створювати сприятливі умови для розвитку художнього смаку дошкільника, його чутливості до краси природи, предметного та соціального довкілля, внутрішнього світу людини.</p> <p>Надавати дитині можливості експериментувати з фарбами, різними художніми матеріалами, комбінувати різні види образотворчого мистецтва в одному творі, передавати настрої, емоції, рухи, створювати складні художні образи; сприяти розвитку художніх здібностей, емоційний сприйнятивості краси навколишнього світу.</p> <p>Привертати увагу дошкільника не лише до основного змісту творів мистецтва, а й до їх емоційного забарвлення, формувати особистісну позицію при сприйнятті творів образотворчого мистецтва.</p> <p>Прилучати дитину до національної та світової культури, навчати її бачити, відчувати, миауватися та захоплюватися чаривним світом мистецтва, розвивати інтерес до українського народного мистецтва.</p> <p>Розвивати художні здібності дошкільника, формувати вміння: створювати багатогігурні сюжетні композиції, розмішувати їх на аркуші паперу на різному рівні (ближче та далі); самостійно знаходити прийоми зображення при інтеграції видів образотворчої діяльності; залучати до основ рукоділля, вишивання, навчати створювати оригінальні роботи із штучних та природних матеріалів; сприяти вихованню стійкого інтересу до певних видів художньої діяльності, розвитку творчої спрямованості.</p>	<p>Навчати контролювати свої дії в самостійній та спільній діяльності, адекватно реагувати на успіх та невдачу.</p> <p>Формувати уявлення про справедливість, людяність, спостережливість та інші базові особистісні якості.</p> <p>Створювати сприятливі умови для підвищення самостійності дошкільника, довільності його поведінки; виправляти в подоланні труднощів, практичному та розумовому експериментуванні, прояву віри у власні можливості; підтримувати намагання дитини адекватно оцінювати свої досягнення в продуктивних видах діяльності.</p> <p>Створювати сприятливі умови для збагачення, розширення, систематизації знань, уявлень дитини про довкілля та власне «Я»;</p> <p>Формувати навчальні уміння — організаційні (способи самоорганізації), загальнопзнавальні (спостерегати, обстежувати, аналізувати, виділяти головне, порівнювати, запам'ятовувати, бачити проблему, розмірковувати з приводу неї, розв'язувати її, осмислювати матеріал), контрольно-оцінні (здійснення найпростіших форм контролю власної діяльності, перевірка зробленого, внесення потрібних коректив, виправлення помилок, вироблення оціночних суджень щодо якості зробленого); виправляти у прояві творчого ставлення до виконання практичних та розумових завдань.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Заохочувати до дизайнерської діяльності з упорядкування та декоративного оформлення інтер'єру (дзляшкового, дитячого, дорослого), игрового куточка кімнати.</p>	<p>Продовжувати ознайомлення дошкільника з різними видами та жанрами образотворчого мистецтва: живописом (пейзаж, портрет, натюрморт, казковий, побутовий анімалізм), графікою, скульптурою, архітектурою та декоративно-прикладним мистецтвом; навчати розрізняти їх за зображувально-виразними засобами; підсилювати емоційні враження від сприймання художнього образу відповідним супроводом, казками, прислів'ями тощо; сприяти розумінню явищ навколишнього життя, ціннісного ставлення до них; розвивати чутливість до гармонії кольору та уяви, до виразності лінії, форми та об'єму.</p> <p>Ознайомлювати дитину з творами декоративно-прикладного мистецтва, з регіональними особливостями української орнаментальної (геометричної, рослинної, зооморфної) вишивки, кераміки, писанкарства, килимарства, ткацтва, розпису, пробаджувати її інтерес до національного мистецтва.</p> <p>На заняттях з декоративного малювання поглиблювати знання дошкільника про гаму кольорів та характер орнаментів свого регіону та інших областей України, про вишивку, українську кераміку, петриківський розпис, писанкарство, килимарство тощо; формувати вміння симетрично розташовувати рослини та геометричні елементи на формах різного формату (крут, квадрат, багаторукотник, ромб, овал, смуга, розет); навчати передавати образ предмета в різні способи, використовувати різні кольори та відтінки; вдосконалювати технічні навички роботи олівцями (класи штрихи в різних</p>	<p>Навчати називати ознаки предметів, що використовуються дитиною в діяльності, порівнювати, виявляти схожість та відмінність, встановлювати прості зв'язки між явищами та предметами, прогнозувати ймовірні зміни від своїх дій.</p> <p>Формувати уявлення про візуальне мистецтво як творчий вид людської діяльності. Формувати вміння оцінювати свої власні вироби та вироби однолітків на основі елементарного аналізу роботи.</p> <p>Виховувати емоційне ставлення до естетичного в оточуючій дійсності, творях візуального мистецтва, позитивне ставлення до образотворчої діяльності.</p> <p>Формувати елементарні вміння висловлюватися з приводу творів мистецтва.</p> <p>Розвивати образне мислення, виховувати почуття гармонії, ритмічності та рівновати при виконанні творчої роботи.</p> <p>Сприяти усвідомленню організації зображення, гармонії заповнення площини предметами та деталями.</p> <p>Стимулювати мовленнєву активність у процесі образотворчої діяльності; виховувати інтерес до нової інформації, отриманої в мовній формі.</p> <p>Збагачення словникового запасу назвами предметів, дій, ознак предметів, словами, які виражають почуття, емоції, оцінки тощо. Формувати вміння розуміти репліки співрозмовника та ставити запитання дорослому, однолітку.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>напрямах), акварельними фарбами; формувати просторові уявлення, вміння виділяти характерні ознаки предметів; розвивати самооцінку, бажання оцінювати малюнок однолітка, радіти успіху.</p> <p>На заняттях із сюжетного малювання навчати дитину спостерігати за різноманітними життєвими ситуаціями; залучати її до малювання з натури, за уявою, з пам'яті, вчити виразно передавати явища навколишньої дійсності та сюжети казково-фантастичного характеру.</p> <p>Розвивати асоціативне мислення дошкільника, здатність точніше передавати пропорції, емоційні характеристики рухів, міміки, вміння виконувати багатопланові композиції на всьому просторі аркуша в перспективі (ознайомлення з лінією горизонту та перспективою).</p> <p>Формувати здатність самостійно добирати, різні пензлі (широкі, круглі, плоскі, тонкі) та користуватися ними, тонувати папір; створювати разом зі своїми однолітками малюнки, композиції.</p> <p>На заняттях з ліплення ознайомлювати дитину з особливостями ліплення фігурного посуду, який має образ тварин (лев, баран, кіт, риба тощо); навчати створювати виразні образи з глини, пластиліну конструктивним, пластичним, комбінованим способами; витягувати, з'єднувати, згладжувати, прошкрябувати, робити рельєфні наліпи, ліпити складні за будовою предмети з натури, за уявою; розвивати вміння прикрашати вироби наліпленням тонких, вузьких смужок по прямій та хвилястих лініях на предметах ужитку.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Навчати ліпiti посуду за мотивами національної української кераміки, створювати сюжетні композиції, використовувати природні та допоміжні матеріали для передачі настрою, характеру, виразності.</p> <p>На заняттях з аплікації закріплювати вміння дошкільника вирізувати різноманітні геометричні форми, складати з них візерунки у смуги, кружі, прямокутники, наклеювати фігури одна на одну, добирати кольори та форми, створювати багатокольорні композиції, заповнюючи весь простір аркуша; вдосконалювати вміння передавати в аплікації виразність образу способом обривання паперу, підкреслювати характер образів кольорами, різноманітними матеріалами (папір різної фактури, фольга, природні матеріали, тканина тощо), виконувати композиції разом з іншими, вдосконалювати техніку та охайність наклеювання.</p> <p>Ознайомлювати дитину з різними способами виконання композицій за мотивами української витинанки; вправлятися в передачі характерних особливостей українських національних орнаментів, відтворювати образи з улюблених казок.</p> <p>На заняттях з конструювання (індивідуальних, колективних, репродуктивних, творчих) стимулювати бажання дитини створювати конструкції, вправляти в умінні планувати та контролювати свої дії; сприяти формуванню вміння об'єктивно оцінювати, наскільки досягнуте відповідіає запланованому.</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Для конструювання використовувати різноманітні матеріали (конструктори, папір, природний та підручний матеріали, тканину тощо), добирати їх з урахуванням кольору, фактури, форми, пластичності.</p> <p>Розвивати просторові уявлення дошкільника, вміння аналізувати умови функціонування конструкції, здатність встановлювати послдовність виконання конструктивних дій, сприяти зростанню пошукової активності (способів, варіантів, конструкторських рішень) конструювати за схемою.</p> <p>Доцільно час від часу створювати проблемні ситуації: задачі вправлення дитини в аналізі та створенні одного й того самого образу в різних ситуаціях, у різні способи; поєднувати конструювання з іншими видами діяльності (грою-драматизацією, малюванням, створенням казок та оповідань тощо).</p>	

**ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ
НА КІНЕЦЬ ЧЕТВЕРТОГО ЕТАПУ:**

дитина

- *емоційно відгукується* на красу природи, предметного світу, одягу, оформлення приміщень;
- *використовує* мистецтво для вираження своїх знань, думок, почуттів, ставлень;
- *розуміє* та позитивно ставиться до різних видів мистецтва;
- *сприймає* й емоційно реагує на художній образ та засоби виразності у творах образотворчого мистецтва різних видів і жанрів;
- *створює* самостійно індивідуальні художні образи в різних видах образотворчого мистецтва;
- *виявляє* інтерес до декоративного мистецтва;
- *моделює* колористичні гами та композиції творів;
- *передає* сюжетну композицію за допомогою різних варіантів (фризову, багатопланову, лінійну) з елементами перспективи;
- *інтегрує* різні види образотворчої діяльності в індивідуальній та колективній роботі (малювання, ліплення, аплікація, конструювання, художня праця);
- *володіє* технічними навичками й уміннями для її реалізації;
- *має* досвід художнього рукоділля з різних матеріалів;
- *виявляє* індивідуальну творчість у художній діяльності та може брати участь у колективних художньо-декоративних роботах;
- *виявляє* інтерес до художніх творів;
- *уміє* дати естетичну оцінку власним творам і творам однолітків;
- *розрізняє* «красиве» і «потворне», емоційно відгукується на нього, передає враження кольором, лінією, композицією тощо.

Борщевська Людмила В'ячеславівна,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

ОСОБИСТІСНА ЛІНІЯ РОЗВИТКУ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У дошкільному віці дитина засвоює правила поведінки у суспільстві, норми суспільної моралі. У неї з'являється самооцінка та самоконтроль, розвивається емоційна та волюва сфери, формуються мотиви діяльності. Важливою умовою формування особистості дитини є спілкування з дорослими та одноліткам, залучення до різних видів дитячої діяльності.

«Значення соціального розвитку для особистісного становлення полягає, передусім, у формуванні *соціальної компетентності* — певних особистісних властивостей, потреб, здібностей, елементарних теоретичних уявлень та практичних умінь, які забезпечують дитині життєздатність. Компетентність гарантує усвідомлення дитиною того, як слід себе поводити, щоб бути гармонійною, співзвучною з іншими, почувати себе в будь-якому товаристві комфортно» (О. Кононко).

Сьогодні особливо актуальним, зокрема, в системі спеціальної освіти, є впровадження у педагогічну практику особистісно орієнтованого підходу, згідно з яким в основу моделі освіти покладено розуміння виховання як створення педагогом *необхідних умов* для розвитку та реалізації особистісного потенціалу кожного вихованця, залучення його до системи загальнолюдських цінностей. Лише *особистісно орієнтованому вихованню* під силу досягнення особистісно розвивальної мети, оскільки воно спрямоване на усвідомлення вихованцем себе як особистості. Цього не можливо досягти без поважливого, доброзичливого ставлення до дитини значущих для неї дорослих. Академік І. Бех виділяє такі провідні виховні позиції: розуміння дитини, визнання дитини, прийняття дитини вихователем.

Вищезазначені положення доцільно застосовувати у процесі розвитку дітей зі зниженим слухом.

З огляду на особливості дітей зі зниженим слухом, важливою умовою ефективності їхнього навчання та виховання є забезпечення відповідних підходів до змісту, методів, прийомів, використання всіх необхідних засобів комунікації. Контингент дітей достатньо розмаїтий, відповідно, підходи до змісту і методів їхнього навчання та виховання мають бути різними. В межах однієї групи індивідуальний підхід має враховувати всі чинники, що визначають розви-

ток дитини. Лише за такого підходу може бути адекватно обрана методика, оптимальна для реалізації потенціалу дитини.

Варто зауважити, що педагогічний колектив, вихователі та батьки мають бути однаковими щодо вимог до учнів. Водночас, вимоги не виключають постійної допомоги, підтримки, поради, схвалення. На різних вікових етапах вихованці потребують демонстрації дії, допомоги у її виконанні.

Доцільними є як індивідуальні форми роботи, так і групові, колективні.

Використання *групових, колективних форм* організації діяльності — є природним, органічним та обґрунтованим. Моделювання певних взаємин вихованців з товаришами, зі знайомими та незнайомими людьми, у групах різної величини створює умови для здійснення цілеспрямованого впливу на становлення певних якостей особистості. Керівництво колективною діяльністю дошкільників, навчання їх взаємодії у колективі сприяє опануванню ними правил соціальної поведінки у різних ситуаціях групової діяльності та необхідних засобів мовленнєвого спілкування. За таких умов джерелом знань є не лише вихователь, а й товариші: діти вчаться звертатися по допомогу, висловлювати власну думку та відстоювати її; вчаться бути керівником і виконавцем. В умовах колективної діяльності виникає рефлексія щодо власної поведінки, знань, формується вміння оцінювати себе, виховується емоційна та волява сфери особистості.

Варто зауважити, що застосування у виховному процесі групових форм роботи не повинно мати на практиці епізодичний характер. Це один з основних принципів реалізації навчання і виховання, що підвищує ефективність процесу соціалізації учнів.

Особливо слід відзначити такий вид роботи, як організація спільних заходів разом з однолітками з нормальним слухом. Спільна діяльність може організовуватися у різних формах: художня творчість, спортивні, ігрові заходи та змагання; під час організованого відпочинку учнів; екскурсій, походів. Доречно, щоб спільна діяльність не була стихійною, а продуманою педагогом, спеціально організованою.

У роботі з дітьми зі зниженим необхідно дотримуватися єдності низки загальних принципів.

Спрямованість на розвиток гітей передбачає збільшення обсягу знань, що мають бути засвоєні вихованцями, за рахунок набуття соціальних знань, а саме: ознайомлення з довкіллям, з правилами поведінки у суспільстві, відвідування музеїв та виставок, розширен-

ня кругозору дітей, збагачення досвіду соціальної поведінки. Ефективність опанування конкретного матеріалу значно збільшиться за умови використання методів, що спрямовані на розвиток таких психічних процесів, як мислення, пам'ять, самоконтроль та ін.

Спрямованість на розвиток передбачає навчання дітей переносити знання, вміння зі знайомих ситуацій у нові обставини, застосовувати їх у різних умовах навчання та у повсякденному житті; робити висновки, узагальнення, порівнювати, аналізувати, планувати та оцінювати діяльність та ін.

Наприклад, на екскурсії вихователь пропонує дітям спостерігати, як люди входять та виходять з трамвая, як обходять його, щоб перейти вулицю; порівняти дії людей при користуванні трамваем та автобусом; поміркувати та зробити висновки про правила поведінки на вулиці. Цю роботу можна організувати в інший спосіб: вивчити правила поведінки, розповісти про них. Другий шлях менш ефективний. Отже, під час вивчення будь-яких тем доцільно моделювати ситуації, що спонукають вихованців обмірковувати, аналізувати, знаходити вирішення, що сприятиме їхньому психічному розвитку. При цьому необхідно враховувати вік дітей, ступінь порушення слуху, пізнавальні можливості, орієнтувати на «зону найближчого розвитку».

Широка опора на активну діяльність дітей. Діяльність дошкільників має бути педагогічно організованою, різноманітною, керованою вихователем, вона має бути цікавою для дітей та спрямованою на виховання та розвиток вихованців, відповідати віковим особливостям розвитку.

Урахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців. Кожному віковому етапові притаманний свій рівень розвитку сенсорних, інтелектуальних та емоційних процесів, провідний вид діяльності. Для дітей дошкільного віку необхідні конкретні приклади, взірці поведінки, широке використання унаочнень, які збагачують досвід дітей, дають опору для формування знань, понять, уявлень, вмінь та навичок, сприяють їх осмисленню. Індивідуальні особливості кожної дитини покладають на вихователя (психолога, педагога) велику відповідальність під час добору засобів, методів і прийомів виховання.

Єдність педагогічних (виховних) вимог. Колектив педагогів, вихователів, батьки мають бути одностайними щодо дотримання дітьми певних вимог, оскільки спільність дій є запорукою ефективного виховного впливу. Відхід від чітко визначених правил, вимог,

норм породжує негативні реакції у дітей, які можуть закріпитися у негативні риси характеру, відхилення від соціальних норм поведінки. Оскільки батьки є першими та найважливішими вчителями дітей, на них покладається чи не найважливіша роль у вихованні своїх дітей. Саме тому важливо, аби вони повною мірою усвідомлювали особливості порушення дитини, специфіку та можливості її розвитку, були обізнаними щодо засобів та методів виховного впливу. Батьки мають бути партнерами педагогів, спрямовуючи зусилля на закріплення певних успіхів дитини та продовження розеткової роботи в родині.

Єдність поваги та вимогливості до особистості дитини. Цей принцип передбачає високий фаховий рівень педагога (вихователя): глибоких знань про особистість вихованця, особливостей його психічного та фізичного розвитку, мотиви його поведінки, довіри, взаємоповаги, толерантності і тактовності. Водночас, варто зазначити, що вимогливість — це також прояв поваги до вихованця, вияв небайдужості, вболівання за те, чого він може і прагне досягти. Адже певні вимоги передбачають і допомогу, і пораду, і контроль (аж до досягнення результату).

Гра як виховний та розвивальний метод відіграє важливу роль у навчанні та вихованні дітей зі зниженим слухом. У ній досвідчений педагог може виявити рівень знань та уявлень дітей, психологічний стан вихованця. У процесі гри у дітей створюються умови для розвитку, накопичується досвід взаємодії з іншими людьми, формуються певні якості та риси особистості. Рухливі ігри стимулюють не лише розвиток тих чи інших рухових та фізичних якостей, а й формують навички та вміння діяти у групі, колективно, відповідно до певних визначених правил; пробуджують емоції та почуття (гордість за себе, свою команду, радість за успіхи товариша, впевненість у власних силах, вміння стримувати негативні почуття у разі програву тощо).

Рольові ігри цінні тим, що діти можуть відтворювати найрізноманітніші ситуації, засвоюючи відповідні норми та правила поведінки. Від простих сюжетів (день народження, в гостях, у магазині, на прийомі у лікаря тощо) до більш складних (у бібліотеці, транспорті, на кухні та ін.), у процесі інсценування відбувається засвоєння відповідних способів дій, норм і правил поведінки у певних ситуаціях (при цьому, за необхідності, такі ситуації можна ускладнювати: що робити, коли в гостях ти випадково перекинув тарілку? тощо).

Водночас, варто зауважити кілька загальних вимог щодо використання ігор: усі ігри повинні позитивно впливати на дітей; слід переконатися, що всі діти зрозуміли зміст гри та правила поведінки учасників; залучати до гри всіх дітей (якщо сюжет передбачає лише кілька учасників, доцільно організувати ще одну-дві групи, які будуть працювати паралельно); якщо сюжет гри спонукав дитину виявити негативні емоції, доцільно продемонструвати прийнятний (позитивний) вихід із ситуації, програти сюжет ще раз з можливими варіантами дій, поведінки, обговорити колізію, що виникла.

Суспільно корисна діяльність у вихованні дітей зі зниженим слухом має виключно важливе значення. Сформовані трудові уміння і навички, досвід колективної співпраці, взаємостосунків у групі, вміння планувати свою діяльність у часі, розподіляти обов'язки, контролювати та оцінювати зроблене — все це важливі складові підготовки дітей до подальшого життя. Виховна цінність цього методу зростає, якщо вихованці усвідомлять соціальну значимість своєї діяльності. Важливо, аби робота, яку виконують учні, була їм доступною (непосильні завдання викликають у дітей відчуття розчарування, спричиняють невпевненість у собі, знижують вимогливість до подальшої своєї діяльності).

Виховні ситуації (доручення, змагання, спеціально створені проблемні ситуації тощо) як метод виховання спрямовані на вироблення в учнів досвіду поведінки та взаємодії з іншими людьми. Серед згаданих методів виокремимо ситуації доручення, що спрямовані на виховання у дітей навичок групової взаємодії, відповідальності, старанності тощо. Доручення мають бути доступними для виконання дітьми певного віку (зрозумілими та посильними). Привчаючи вихованців до точного виконання доручення, педагог має пояснити суть завдання, значення його виконання, допомогти (якщо це необхідно), проконтролювати всі етапи виконання (на початку) та оцінити результати. Доцільно, аби практично у всіх вихованців були певні постійні доручення, у інших — тимчасові, чи такі, що час від часу змінюються. Якщо йдеться про постійні доручення, то враховуючи особливості дітей дошкільного віку, поступове зниження інтересу, працездатності, уваги та ін., варто певною мірою їх видозмінювати, виділяти конкретні короткочасні завдання, хвалити і заохочувати дітей, окреслюючи перспективи та результати їхньої роботи.

Стимулюючі методи спрямовані на пробудження і закріплення відповідних моральних почуттів вихованців, оскільки без емоційного забарвлення навички поведінки дітей не стануть основою

для формування усвідомленого способу дій. Належний емоційний відгук з боку оточуючих на вчинки дитини дає поштовх до закріплення цього досвіду та навички відповідної поведінки. Американський науковець Колін Ровз під час своїх досліджень з'ясував, що переважна більшість дітей отримує в середньому шість зауважень негативного змісту і лише одне позитивне заохочення. Така ситуація ускладнює «життєвий старт» дитини, а питання про те, чи «програмує» вона майбутнє життя дитини, залишається відкритим для тих, хто причетний до цього «старту».

Схвалення, позитивна оцінка, похвала закріплюють у дитини віру у власні сили, підвищують її самооцінку, її статус у колективі однолітків, викликають бажання робити щось так само добре й надалі, зменшують страх можливого неуспіху в новій справі тощо. В арсеналі педагогів-практиків існує безліч засобів і форм відзначити успіх дитини (від матеріальних і візуальних до низки емоційно забарвлених словесних чи жестових).

Серед важливих завдань виховання є розвиток здібностей дитини. Беззаперечно, необхідними умовами виховання дітей зі зниженим слухом є створення комфортного середовища для максимальної реалізації кожним учнем своїх потенційних можливостей та творчих здібностей.

Усіх дітей доцільно залучати до підготовки масових заходів, зокрема, свят. Свято у дошкільному закладі — це не лише розважальний захід, а й засіб підведення підсумків навчання, повторення засвоєного матеріалу. Свято дозволяє розширити кругозір дітей, сприяє їхньому естетичному вихованню, формуванню художнього смаку, розвиває творчі здібності, культуру поведінки, сприяє пізнавальному та мовленнєвому розвитку. Сценарії до свят необхідно складати таким чином, щоб кожен учень обов'язково брав у них участь. На подібні заходи завжди запрошують батьків: кожній мамі чи тату приємно бачити, як виступає саме їхня дитина. Це сприяє підвищенню віри батьків у можливості їхніх дітей. Батьків можна залучати до співпраці на різних етапах підготовки свят, а також під час його проведення. Виховним моментом може стати навіть виготовлення реквізиту, костюмів для виступу.

Необхідно враховувати можливості учнів: ретельно добирати пісні, вірші, інсценівки. Їх тексти мають бути зрозумілими і близькими дітям певного віку.

Під час свята варто влаштовувати сюрпризи, оскільки увага дошкільників нестійка для того, аби тривалий час сприймати, на-

приклад, виставу. Використання різноманітних видів діяльності та обов'язкове введення ігор сприяє підтриманню зацікавленості дітей на святі, зниженню їхньої втомлюваності.

В реалізації програми розвитку у дошкільному навчальному закладі беруть участь всі педагогічні працівники. Узгоджена робота сприяє створенню єдиного навчально-виховного середовища. Це сукупність всіх умов життя для формування особистості людини, становлення власного «Я», самопізнання, саморозвитку і т. ін.; вправлення у практичних діях у конкретному соціумі.

Зовнішні умови життя та діяльності людини орієнтують її на певну поведінку, дію. Виходячи з цього, у навчальному закладі, в родині діти мають знаходитися у спокійному, невимушеному, доброзичливому оточенні.

Найважливішою умовою ефективної різнобічного розвитку дитини є педагогічно доцільне планування навчально-виховної роботи. Таке планування визначається та спрямовується педагогом з урахуванням програмових вимог та творчо реалізується протягом дня.

Розвиток відбувається на організованих заняттях, на прогулянках, під час екскурсій. Формування особистості дитини, яка зможе ефективно адаптуватися у суспільстві, є сьогодні чи не найважливішим завданням навчальних закладів.

Перший етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Стимулювати бажання спілкуватися з батьками, рідними;</p> <p>задовольняти потребу в довірливій увазі та позитивному емоційному ставленні до дорослих;</p> <p>виховувати довіру до дорослого, формувати вербальні і невербальні способи спілкування;</p> <p>навчати слухати та дивитися на людину, що говорить; стимулювати зосередження та підтримання уваги дитини;</p> <p>стимулювати емоційний відгук на різноманітні об'єкти природи, гарні предмети; навчати розпізнавати своє ім'я.</p>	<p>Необхідно постійно розмовляти з дитиною, коментувати всі свої дії та дії дитини; забезпечення умов для розглядання дитиною тих, хто поруц, зосередження уваги на них;</p> <p>постійна демонстрація дорослим, що він уважно слухає, що дитина «говорить» (звуки, які дитина промовляє); намагання зрозуміти, вгадати бажання дитини; надання відповідної реакції на «звернення» дитини; демонстрація захоплення щодо ініціативи дитини до спілкування;</p> <p>надання дорослим відповідної реакції на дії дитини (дитина плаче — дорослий нахилиється до неї, лагідно промовляє; дитина вказує на іграшку — дорослий починає гру тощо);</p> <p>реагування дорослого на невербальні, звукові, вербальні звернення дитини;</p> <p>надання позитивної реакції на звуки, які промовляє дитина, повторення дорослим звуків дитини, перетворення цього на гру;</p> <p>використання ініціативи дитини до спілкування (у т. ч. невербальної) для надання, вивчення слів; дотримання співвідношення міміки, тону голосу, положення тіла, слів (дитина робить щось неправильно — дорослий не усміхається, впевнено каже «ні!» тощо);</p> <p>активне використання природних жестів разом із мовленням (дорослий махає рукою — «до побачення», погладжує себе по животу, облизується — «смачно», піднімає плечі — «не знаю» тощо), жести допомагають дитині розуміти те, про що говорить дорослий;</p>	<p>Розвиток вміння слухати; забезпечення постійного спілкування з дитиною, багаторазового повторювання слів, слосполучень, речень;</p> <p>заохочення дитини до використання всіх своїх почуттів;</p> <p>використання ситуацій, коли дитина дивиться на дорослого, для того, щоб говорити до неї;</p> <p>виховання позитивного сприйняття слухового апарату, усвідомлення дитиною необхідності його використання;</p> <p>поступово дитина навчається поєднувати природні жести зі словами, розуміти слова; спостерігати за обличчям дорослого, зчитувати мовлення з губ.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>заохочення дитини дивитися на дорослого (словом, усмішкою); уникання примушення;</p> <p>дотримання дорослим такого положення тіла, щоб дитина дивилася на його обличчя, сприймала міміку (міміка допомагає зрозуміти зміст спілкування) (обличчя має бути на рівні очей дитини, не варто нахилати голову — дитина не бачитиме обличчя);</p> <p>привертання уваги дитини до обличчя під час говоріння (наприклад, взяти в руки предмет, на який дитина звернула увагу (яким зацікавилася), наблизити до свого обличчя та потримати близько губ);</p> <p>повторення ім'я дитини, щоб привернути її увагу;</p> <p>створення позитивного комфортного оточення;</p> <p>забезпечення умов для гри дитини без надмірного втручання дорослих;</p> <p>дотримання дорослим природної, спокійної моделі поведінки;</p> <p>забезпечення умов для розвитку здатності адекватно реагувати на усмішку, схвалення, незадоволення, запитання, різноманітні дії рідних, знайомих та чужих людей;</p> <p>вправлення щодо спокійній реакції на заборону;</p> <p>формування елементарної здатності радіти успішному виконанню найпростіших завдань;</p> <p>дорослий має бути чуйним, абайливим, фізично та емоційно доступним для дитини: тримати, обнімати, притискати її до себе, усміхатися, розмовляти з нею, реагувати на рухи та сигнали малюка, задовольняти його потребу заспокоїтися та втішитися, розвивати почуття довіри, безпеки та захищеності у колі незнайомих людей, моделювати відкриті та довірчі стосунки, демонструвати повагу та любов до дитини;</p>	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>становленню відчуття у дитини елементарної автономності, спроможності діяти самостійно; не варто постійно домагатися від дитини спокійної поведінки (якщо постійно заспокоювати, стримувати, пильнувати, то дитина зростає пасивною, у неї домінуватиме прагнення пристосуватися до людей, а не перебувати в активній взаємодії з ними); виключення болючих, принизливих, шкідливих для фізичного, психологічного та соціального здоров'я дитини покарань; вправління в умінні почуватися бадьорою, веселою, оптимістично налаштованою; бажано, щоб дитину оточувало постійне й вузьке коло рідних та близьких людей, що сприятиме розвитку відчуття захищеності й спокою; забезпечення емоційного благополуччя дитини, створення психологічного комфорту, спокійної й радісної атмосфери буття, мінімізація впливу негативних чинників; урізноманітнення життєвих вражень позитивними емоціями; сприяння зародженню вміння диференціювати бажане — небажане, приємне — неприємне, безпечне — небезпечне; створення умов для розвитку в дитини здатності співпереживати, емоційно відгукуватися на різних людей та їхні дії, обмінюватися поглядами, усміхатися у відповідь;</p> <p>спостереження дитиною за господарсько-побутовою працею тих, хто поруч, іграми інших дітей, разом з дорослим годування пташок і тварин, проявлення позитивного ставлення до них.</p>	

**ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ
НА КІНЕЦЬ ПЕРШОГО ЕТАПУ:**

дитина

- вирізняє мати з-поміж інших людей, радіє їй, привертає її увагу до себе;
- проявляє елементарну прихильність до матері;
- проявляє похваллення при прояві знайомої людини;
- починає диференціювати своїх і чужих, жваво та радісно реагує на знайомих людей, іграшки;
- проявляє ситуативний інтерес до інших дітей;
- орієнтується на поняття «можна — не можна»;
- проявляє перші бажання «хочу» і «не хочу»;
- радо йде на вулицю, усміхається птахам і тваринам, простягає до них руки, прагне доторкнутися до квітів, листя рослин;
- усміхається своєму відображенню у дзеркалі.

Аругий етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Підтримувати потребу дитини у доброзичливому ставленні, увазі, захисті, допомозі, співчутті, схваленні, впевненості у власних силах; учини орієнтуватися в тому, що таке «добре» і «погане»; формувати елементарні способи спілкування, вправляти в ініціюванні встановлення контактів з однолітками; формувати емоційну сприйнятливості; навчати орієнтуватися в різних емоційних станах дорослих і дітей, адекватно на них реагувати; вправляти в умінні приймати елементарні самостійні рішення щодо надання чомусь переваги, виявляти прихильність, бажання підтримати контакт.</p>	<p>Дорослий під час спільної предметної діяльності допомагає дитині освоїти елементарні моральні правила та норми взаємодії — навчитися звертатися, дякувати, просити, запитувати, заявляти про власні бажання та інтереси (звуками, словами, природними жестам, жестовою мовою), проявляти самостійність, використовувати в спілкуванні різні способи комунікації — міміку, жести, звуки, слова; забезпечення постійного спілкування з дитиною (не лише скеровувати діяльність дитини та бути носієм нової інформації, а й пестити її, радіти успіхам, заспокоювати у разі невдач, підтримувати, виявляти довіру до її можливостей, діставати задоволення від спілкування; використання та спеціальне створення ситуацій з метою формування у дитини уміння виділяти власні речі, знаходити власний одяг у роздягальні тощо; диференціювати одяг для дітей та дорослих; розглядання світлин, вправляння впізнавати на світлинах батьків та рідних; формування елементарних вмінь поводитися у різних ситуаціях: за столом, дотримуючи за одягом тощо; організація спільної діяльності, ігор з дітьми старшого віку; виховання поважного ставлення до роботи, ознайомлення з професіями; створення ситуацій навчання через досвід; навчання дитини правилам безпечної поведінки у побуті, на вулиці тощо, використовуючи ілюстрації, досвіду щоденних ситуацій; надання дитині можливості виявляти елементарні переваги, відстоювати власні інтереси, вчиняти на власний розсуд, обирати щось для гри, практичної чи художньої діяльності за бажанням; схвалення прагнення дитини самостійно діяти; сприяння виробленню оптимістичного погляду на себе, свої можливості, результати діяльності; формування у дитини здатності співпереживати, співрадіти, жаліти інших, робити приємне.</p>	<p>Розвиток вміння слухати; формування вміння знаходити власні речі, формування елементарних знань про соціальні явища, події, людей, самого себе; розвиток рис характеру, які допоможуть дитині у спілкуванні з іншими дітьми: самостійність, готовність ділитися, щира цікавість до інших дітей;</p>

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ НА КІНЕЦЬ ДРУГОГО ЕТАПУ:

дитина

- виділяє 3-поміж інших батьків;
- реагує на своє ім'я (дивлячись на обличчя того, хто говорить);
- усвідомлює, що дорослий є помічником, взірцем для наслідування;
- вибірково ставиться до людей, що оточують;
- намагається наслідувати дорослого;
- бере участь у грі (не за правилами і короткочасно), в іграх наслідує дорослих;
- проявляє неслухняність, намагається вплинути на рідних, домогтися від них бажаного;
- проявляє чутливість до оцінних суджень батьків та рідних;
- проявляє ніяковість, бажання подобатися іншим;
- проявляє зацікавленість у спілкуванні з однолітками;
- використовує різні способи спілкування (природні жести «привіт», «пока» тощо);
- починає диференціювати емоційний стан іншої людини, може пожаліти;
- орієнтується в довкіллі, де постійно перебуває;
- виконує різні дії за вказівкою дорослого, шукає в нього підтримки й допомоги;
- проявляє вибірковий інтерес до діяльності;
- відчуває задоволення від певної діяльності;
- проявляє інтерес до рослин і тварин, позитивно реагує на спілкування з ними.

Третій етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Формувати навички організованої поведінки вдома, на вулиці, в дошкільному закладі, громадських місцях; привчати до культурного поводження за столом, догляду за обличчям, волоссям, тілом, одягом; навчати вітатися, прощатися, вибачатися, дякувати, заохочувати вживати солова «спасибі», «будь ласка», «вибачте»; спонукати до привітної взаємодії з однолітками; навчати називати інших дітей на ім'я, відповідати на їх запитання, виховувати культуру прояву почуттів (присмєно вигравати, гідно програвати); навчати елементарних форм передачі власних переживань, свого настрою, стану; забезпечувати дитині можливість усамітнитися, перепочити від оточення.</p>	<p>Формування у дитини <i>моральної свідомості</i> (знань моральних норм, моральних почуттів, зародження совісті як внутрішньої етичної інстанції); <i>моральних ставлень</i> (значущих для дитини ділових та особистих взаємин з дорослими та іншими дітьми); <i>моральної діяльності</i> (вміння керуватись у своїй поведінці моральними нормами, ініціювати іншим допомогу й підтримку, співчувати й співрадіти, відчувати задоволення від можливості зробити комусь приємне, здійснювати вибори на користь добра, дотримуватися моральних норм, зіставляти з ними поведінку інших людей).</p> <p>Виховання бажання <i>бути приємним для людей, що навколо, привітним, таким, що рахується з бажаннями, здібностями, почуттями інших.</i></p> <p>Навчання дитини по-різному поводитися з рідними та близькими (довіряти, щиро, відкрито) та чужими людьми (довірко-стримано, відкрито-обережно, дистанційно), сприяння виробленню у дитини елементарного чуття <i>меж соціально прийнятної та неприпустимої поведінки.</i> Розвиток у дитини <i>довільної поведінки, елементарної здатності поводитися морально за відсутності контролю з боку дорослого.</i> Схвалення та підтримання таких намагань.</p> <p>Розвиток <i>сприйнятливості</i> як базової особистісної якості дитини, виховання здатності емоційно відлуккуватися на природне, предметне та соціальне довкілля, не бути байдужою.</p> <p>Ознайомлення з <i>абелькою емоцій</i> через спостереження, прості етюди, малювання, вироблення у дитини елементарної емоційної грамотності у <i>сприйнятті, аналізі та адекватній інтерпретації</i> основних емоційних станів людини, вміння пов'язувати певну міміку з приємними та неприємними життєвими подіями. Позитивне оцінювання.</p>	<p>Розширення словника з теми <i>«Емоційний стан людини»</i>; розв'язати вміня грати поряд один з одним; виховувати доорозичливе ставлення до однолітків, формувати навички спілкування в процєсї спільних ігор, формування вміння відображати у грі явища повсякденного життя, стосунки між людьми (турботливе ставлення матері до дитини тощо); організація спостережень, розгляд малюнків як підготовчої роботи до сюжетно-рольової гри. Вчити дітей використувати знайомі слова та фрази під час гри, ставити питання; навчити спостерігати, любити рідну природу й берегти її, дбайливо ставитися до самого себе, інших людей, світу речей, вірити у свої сили та здібності.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>Навчання <i>адекватно</i> реагувати на різні життєві прояви, зрозуміло для інших <i>виявляти</i> свої переживання, <i>вербалізувати</i> їх (розповідати про них рідним чи близьким), <i>передавати</i> їх мімікою, жестом, інтонацією, кольором, формою, лінією; <i>стримуватися</i> від прояву негативних емоцій (гніву роздратування тощо); <i>оптимістично</i> почуватися.</p> <p>Збільшення тривалості і кількості міжособистісного спілкування з дитиною, зашитування про її бажання, мрії тощо.</p>	

**ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ
НА КІНЕЦЬ ТРЕТЬОГО ЕТАПУ:**

дитина

- з теплотою ставиться до рідних, цінує їх, любить, помічає їх настрій, впізнає знайомих;
- намагається радувати батьків;
- наслідує старших дітей та дорослих;
- надає посильну допомогу дорослим;
- налагоджує товариські взаємини з певними однолітками, виявляє до них симпатію, бажання поділитися чимось;
- небайдужа до визначення свого місця в колі однолітків;
- спілкується з тваринами найближчого оточення, спостерігає за комахами, собаками, кішками тощо;
- виконує нескладні доручення дорослого, посильно допомагає у догляді за тваринами;
- емоційно реагує на яскраві ознаки пір року: барвисте листя на деревах, талий сніг, струмки води, квіти тощо;
- орієнтується в найближчому природньому оточенні, прагне підтримувати порядок у житловому середовищі, дбайливо ставиться до предметів побуту, речей;
- проявляє самостійність у виборі іграшок, діяльності;
- усіляко привертає увагу дорослого до своїх малюнків, саморобок;
- чутлива до власного успіху-неуспіху, до оцінних суджень авторитетних дорослих.

Четвертий етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
<p>Створювати сприятливі умови для становлення соціальної компетентності дитини; навчати орієнтуватися у реальних соціальних умовах життя;</p> <p>виховувати потребу в спілкуванні з однолітками, вчити уникати конфліктів; збачувати внутрішній світ дитини позитивними емоціями, насичувати її життя приємними враженнями; сприяти усвідомленню дитиною основних емоцій;</p> <p>вправляти в умінні використання прийнятні для оточення способи реагування на різні життєві події; створювати умови для прояву дитиною чутливості до стану рідних та близьких; навчати адекватної реакції на успіх — неуспех у діяльності;</p> <p>виховувати позитивне емоційно-ціннісне ставлення до природи, людей, речей, самої себе.</p>	<p>Створення педагогом емоційного фону, який сприяє формуванню позитивного ставлення до занять, виконання певних видів діяльності (відповідна емоційна поведінка педагога, міміка, жести, інтонація сприяють усвідомленню дитими інформації, що повідомляється; емоційний фон, з яким говорити педагог, є орієнтиром засвоєння дитиною інформації, яка їм передається, фон, на якому пропонується певний зміст, постійно викликає орієнтовну реакцію у дитини);</p> <p>формування почуття «емоційного підйому», за умови правильного виконання завдання, позитивної оцінки з боку педагога;</p> <p>використання спеціальних ігор, які дозволяють дітям усвідомити емоційний стан, настрій оточуючих; створення відповідних ігрових ситуацій; пояснення значущості завдань діяльності, яка пропонується;</p> <p>розвиток навичок самоконтролю та самооцінки; розвиток здібності регулювати свої почуття, керувати ними;</p> <p>формування соціально значущих почуттів; розвиток особистості дошкільника, усвідомлення притаманних вікових соціальних ролей;</p> <p>вправляння в умінні орієнтуватися в нових умовах життя, віднаходити точку докладання своїх зусиль, самостійно себе зайняти, проявити власні вміння та здібності, брати до уваги інші вимоги і правила; дитина навчається входити в дитяче співтовариство, знаходити в ньому своє місце, опановує правилами взаємодії та спільної з іншими діяльності;</p>	<p>Розширення словника з теми «Емоційний стан людини»;</p> <p>виховання взаємодопомоги, турботливого ставлення до молодших дітей та людей похилого віку;</p> <p>формування елементарних «правил ввічливості» (привітання, вибачення, подяка, прохання про допомогу тощо);</p> <p>засвоєння норм поведінки у громадських місцях та транспорті, елементарних правил поведінки на дорозі;</p> <p>формування понять «моє» та «наше» (знання особистих речей, спільних предметів, бережливе ставлення до всіх речей);</p> <p>драматизація коротких оповідань соціально-морального, емоційно-ціннісного змісту (3-4 речення), добір малюнків до тексту;</p> <p>вправляння щодо висловлення власного ставлення до різних видів діяльності (<i>Я люблю, Мені подобається..., Мені легко (важко)... Я вмію, знаю (забув)... Не розумію...</i>);</p> <p>розвиток елементарних ігрових дій;</p> <p>під час сюжетно-рольових ігор навчання дітей правильно користуватися іграшками, відображати дії та явища, що спостерігаються у побуті, на прогулянках;</p> <p>відповідно до рівня сформованості ігрової діяльності навчання дітей співвідносити свої дії із ролюю, що взята та сюжету гри;</p> <p>розвиток вміння грати разом, формування певних моральних та етичних, опанування нормами суспільної поведінки;</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>відстоєє власні інтереси, уникає конфліктів, намагаючись розв'язати їх з мінімальними для себе втратами; за допомогою спостережень, етичних бесід, рольових ігор різних видів образотворчої діяльності, ігор-драматизацій дорослий навчає дитину рахуватися з іншою точкою зору, налагоджувати спілкування з однолітками діяльність, адекватно реагувати на соціальні вчинки;</p> <p>дорослий вправляє дитину в умінні підтримувати слабшого, культурно поводитися;</p> <p>у дитини розвивається дух солідарності, відчуття причетності до інших людей, бажання співробітничати з ними;</p> <p>створення сприятливих умов для формування уміння встановлювати контакти й дорожити ними; розгляд світлин; впізнавання себе, інших дітей, дорослих; копіювання ситуацій, зображених на світлинах; відповіді на питання типу <i>«Чому дівчинка сміється?»</i>,</p> <p><i>«Що було раніше?»</i> тощо;</p> <p>усвідомлення, відтворення, впізнавання певного емоційного стану; впізнавання та опанування соціально прийнятними виразними рухами, які є компонентами емоцій (постова, хода, рухи рук тощо);</p> <p>інсценування, обговорення сюжетних ситуацій (за серією малюнків, уривками оповідань, казок; реальних ситуацій з життя) наприклад: <i>«Кіт захворів — кіт здоровий»</i> тощо;</p>	<p>розвиток зацікавленості у дітей до об'єктів природи, зосередження та підтримування уваги в процесі спостереження;</p> <p>формування особистісних якостей</p> <p>формування елементарних знань про себе свою сім'ю дитячий садок</p> <p>формування елементарних уявлень про зв'язок подій та емоцій</p> <p>(Ти перший раз прийшов до школи...)» «Розкажи про себе» (з допомогою педагога);</p> <p>сюжетно-рольові, творчі ігри, бесіди, малювання на тему «Про себе», «Про сім'ю» з метою усвідомлення родинних зв'язків у сім'ї, свого місця у сім'ї (син, дочка; брат, сестра); імена членів сім'ї з віком датами народження;</p> <p>вправління у проявах добрих стосунків у сім'ї (допомога, ввічливість); закріплення понять «Моя» та «наша»;</p> <p>виховання доброзичливих стосунків у сім'ї та дитячому колективі.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Зміст корекційної роботи
	<p>створення ігрової ситуації (відвідування занять казковими персонажами, сюжетно-рольові ігри «День народження», «У магазині», «У лікаря» тощо);</p> <p>використання проблемних ситуацій; використання ігор, оповідань, бесід, екскурсій, спрямованих на розширення уявлень про діяльність вчителя та учнів у школі, соціального статусу школяра;</p> <p>розвиток устремління до пошуку відкриттів, вивчення нового;</p> <p>демонстрація кінцевого результату, використання варіативних, а не шаблонних способів дії у процесі виконання завдання;</p> <p>надання самостійності, формування мотивації творчості</p>	

**ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ
НА КІНЕЦЬ ЧЕТВЕРТОГО ЕТАПУ:**

Дитина

- поважає, любить своїх батьків, родичів, педагогів;
- адекватно реагує на різні життєві ситуації;
- орієнтується в основних емоціях, знає, якою мімікою передається кожна з основних емоцій;
- довіряє знайомим дорослим, спілкується з ними, розраховує на них;
- у разі потреби звертається до дорослого за допомогою;
- диференціює поняття «добре» і «погане»;
- позитивно ставиться до своєї зовнішності;
- вміє пропонувати, надавати і приймати допомогу, турбуватися про інших;
- бере участь у суспільно значущій діяльності, бережно ставиться до виготовленого;
- надає перевагу певним видам діяльності;
- у виборі ігрових ролей, сюжетів керується моральними цінностями, дістає задоволення від драматизації, малювання, ліплення тощо;
- помічає зміни у стані рослин та поведінці тварин у зв'язку з нестачею догляду; доглядає за рослинами та тваринами;
- радіє спілкуванню з природним довкіллям.

Литовченко С. В.,
*кандидат педагогічних наук,
завідувач лабораторії сурдопедагогіки
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України*

РОЗВИТОК СЛУХОВОГО СПРИЙМАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ВИМОВИ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Представлений нами розділ «Розвиток слухового сприймання і формування вимови» відрізняється від інших безпосередньою спрямованістю корекційної підтримки, і, відповідно, має певну мету і завдання, що є відмінними порівняно з представленими лініями розвитку.

Зміст розділу з розвитку слухового сприймання та формування вимови, як і базовий зміст в цілому, передбачає створення в умовах дошкільного навчального закладу розвивального життєвого простору, сприятливого для закладання основ компетентності. Тобто має на меті забезпечити розвиток досвіду, який допомагатиме дошкільнику зі зниженим слухом здобувати нову інформацію та набувати мобільності, формуватиме здатність діяти адекватно в різних життєвих ситуаціях, виховуватиме вміння приймати свідомі рішення та розв'язувати певні проблеми у незвичних умовах, задовольнить соціальні та індивідуальні потреби.

Лінія розвитку слухового сприймання та формування вимови побудована за принципом поетапного розвитку сенсорних можливостей дітей зі зниженим слухом. Саме тому зміст програми викладено не за роками, а за етапами, які відображають поступовий розвиток зорових, слухових, кінестетичних та рухових можливостей дітей зі зниженим слухом. Таким чином, в основу покладено принципи природовідповідності та ритмічності. Ритмічність урівноважує буття дитини, зберігає психологічне здоров'я, створює комфортні й корисні умови для повноцінного слухового і загального розвитку дітей зі зниженим слухом.

Зміст розділу єдиний для дітей з різним ступенем зниження слуху. Авторами передбачено необхідність диференційованого підходу та практичну готовність реалізувати у повній мірі потенціал індивідуального підходу, враховуючи різні слухові можливості дошкільників зі зниженим слухом. Педагогові пропонується самостійно підбирати матеріал для фронтальних та індивідуальних занять (складність, об'єм, зміст), у залежності від можливостей та вподобань дитини чи групи дітей. Зокрема, у програмі ми не розділяємо чітко межі між розвитком слухового сприймання та формуванням вимови. Спеціальна робота проводиться на фронтальних та індиві-

дуальних заняттях. Індивідуально до можливостей та сформованих компетентностей кожної дитини сурдопедагог планує заняття — ставить завдання, визначає спосіб їх реалізації та планує відведений час. Тобто, відведений на заняття час сурдопедагог може поділити порівно (умовно) між роботою з розвитку слухового сприймання та формування вимови або ж більшу частину заняття відвести на роботу з того чи іншого напрямку, якщо вважатиме це за доцільне та може аргументувати.

Динаміка розвитку слухового сприймання та формування вимови у дошкільників зі зниженим слухом безпосередньо пов'язана з індивідуальними особливостями розвитку кожної дитини, зокрема з рівнем залишку слуху, характером слухопротезування, часом виявлення порушення, набутим слуховим досвідом тощо. У ході спеціального обстеження, педагог з'ясовує показники сенсорної компетентності дитини — слухові, зорові, вимовні здобутки та пов'язані з ними уміння і навички, якими володіє дитина (орієнтиром є третя колонка програми). Це дає можливість визначити, на якому із зазначених етапів знаходиться дитина, та спланувати напрями і пріоритети подальшої роботи з розвитку слухового сприймання та формування вимови.

Так, показник слуховимовної компетентності однієї дитини у 3 роки може відповідати другому етапу, у той час як у іншій 3-річній дитини аналогічні вміння та навички на момент обстеження не розвинені взагалі. Таким чином, провідною ідеєю лінії корекційної підтримки є ідея ампліфікації, що у нашому розумінні полягає у використанні дорослими (як сурдопедагогом у дошкільному закладі, так і батьками поза закладом) можливостей кожного віку та надолуження втрачених можливостей для повноцінного розвитку дитини.

Робота з розвитку слухового сприймання та формування вимови із дітьми зі зниженим слухом спрямована на розвиток слухового сприймання мовленнєвого і немовленнєвого матеріалу та продукування правильної вимови звуків української мови, на основі слухового сприймання, розуміння та співвіднесення.

Основними завданнями розвитку слухового сприймання та формування вимови у дітей зі зниженим слухом є:

- максимальний розвиток залишкового слуху;
- підсилення слухового компоненту в умовах слухозорового сприймання мовлення;
- розширення поняття про звуки оточуючого середовища;

- використання полісенсорної основи сприймання навколишнього середовища задля орієнтування;
- максимальне використання залишкового слуху для формування вимови та подальшого розвитку мовлення;
- удосконалення навичок спілкування на слухозоровій основі, сприймання та продукування мовлення;
- естетичне виховання на музичному та ритмічному матеріалі;
- використання звукопідсилювальної апаратури в різних акустичних умовах.

У ході роботи з розвитку слухового сприймання та формування вимови збагачується уявлення дітей зі зниженим слухом про звуки навколишнього середовища, покращується орієнтування у світі звуків та розширюються можливості естетичного виховання музичними засобами.

Розвиток слухового сприймання та формування вимови має відбуватися за умови постійного використання звукопідсилювальної апаратури колективного використання та індивідуально підібраних слухових апаратів (якщо до цього не має медичних протипоказань). Паралельно рекомендовано розвивати вміння сприймати на слуховій основі без використання звукопідсилювальної апаратури колективного використання та індивідуальних слухових апаратів.

У ході роботи рекомендується контролювати та змінювати відстань, доступну для сприймання на слух, враховуючи індивідуальні можливості кожної дитини.

У лінії розвитку корекційної підтримки передбачено поступовий розвиток слухових та вимовних можливостей дітей зі зниженим слухом. Так, на першому етапі розвиваються вміння зорового, слухозорового та слухового зосередження, та формуються умовно-рухові реакції на звук (діти вчаться реагувати на звукові сигнали). Поступово у дітей розвиваються навички розрізняти, упізнавати, сприймати і розпізнавати мовленнєвий і не мовленнєвий матеріал.

Розрізнення мовленнєвого (звуконаслідування та перші слова) і немовленнєвого матеріалу здійснюється у ситуації обмеженого наочного вибору (з використанням відповідних звукових іграшок, малюнків, предметів, табличок з написами/схемами тощо).

Роботу з розвитку упізнавання розпочинають після того, як у дитини сформувалося вміння розрізняти на слух перші звуконаслідування та слова. У ході роботи увага звертається на розуміння та

співвіднесення дитиною сприйнятого і відтвореного не мовленнєвого, а також мовленнєвого матеріалу.

На основі сформованого вміння розрізняти і упізнавати слуховий матеріал, розвиваються навички розпізнавання. Розпізнавання слухового матеріалу проводиться на основі нового матеріалу, що може містити як добре знайомий, так і малознайомий чи незнайомий матеріал. Вміння розпізнавати рекомендується розвивати поза ситуацією наочного вибору (без зорової основи і попередження), поступово зменшуючи інтенсивність звучання, та на меншій відстані, ніж упізнавання. Аргументуючи рівень правильності відповіді дитини, педагог підкріплює відповідь звуковою чи зоровою демонстрацією.

З дітьми, які сприймають мовленнєвий матеріал на слуховій основі без звукопідсилювальної апаратури на відстані не менше 1 м, рекомендовано проводити роботу з розрізнення, упізнавання та розпізнавання мовленнєвого матеріалу як розмовної гучності, так і шепітної.

На початкових етапах роботи з формування вимови у дошкільний період розвиваємо у дітей здатність до наслідування усного мовлення, формуємо потребу спілкуватися за допомогою усного мовлення на рівні вимовних можливостей кожної дитини. Оволодіння навичками вимови здійснюється на основі наслідування вимови і мовлення дорослих, що сприймаються дітьми на слухозоровій і слуховій основі. Основними методичними прийомами є спряжене (сполучене) і відображене (відбите) мовлення. За потреби робота з формування вимови здійснюється на полісенсорній основі, тобто із залученням та використанням тактильно-вібраційних відчуттів і можливостей дитини та спеціальних прийомів виправлення (корекції) вимови. За необхідності застосовуються різні технічні засоби та спеціальне навчальне обладнання. Поступово спряжене (сполучене) і відображене (відбите) мовлення урізноманітнюються спеціальними прийомами роботи (поетапне формування правильної артикуляції, використання однієї наявної артикуляції для отримання іншої тощо). У ході роботи з автоматизації вимовних навичок належна увага має приділятися самостійним вимовним навичкам дитини та різним видам мовленнєвої діяльності. Основною одиницею навчання протягом дошкільного періоду є слово. Кожне слово за необхідності розкладається на складові частини, ізольовані звуки, з наступним їх поєднанням. Робота з формування вимови є нерегламентованою. Програмою не передбачено характер та кіль-

кість звуків, якими має оволодіти дитина на тому чи іншому етапі роботи. Але в кінцевому результаті дошкільник має вимовляти усі голосні та майже всі приголосні звуки української мови.

Так, у дошкільні роки, розвиваючи слух та формуючи вимову, ми не маємо на меті посадити дитину зі зниженим слухом за стіл і працювати з нею в інтенсивному навчальному режимі. Специфіка зазначеної роботи полягає, в першу чергу, не в повідомленні нових знань, а в розвиткові визначених, природно закладених вмінь та навичок.

Корекційний курс побудовано з урахуванням загальних закономірностей розвитку дітей дошкільного віку і спрямовано на забезпечення різностороннього розвитку дітей зі зниженим слухом на основі вивчення їх можливостей та залученням до всього, що є доступним їх чуючим одноліткам.

Перший етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні слуховимовні компетенції
Розвивати зорове зосередження дитини.	Організувати правильну, раціональну діяльність дитини в період її активності.	Емоційно та адекватно реагують на дорослого та на відповідну зміну ситуації мімікою, поведінкою, звуковим відтворенням.
Розвивати слухове зосередження дитини.	Встановити позитивний емоційний контакт між дитиною і дорослим.	Виявляють інтерес до нового, побаченого і почутого.
Розвивати слухове зосередження дитини.	Створити довкола дитини належне соціальне, предметне та звукове середовище для повноцінного сенсорного розвитку дитини.	Зупиняють та зосереджують увагу на зорових та звукових подразниках, володіють навичками роздільності і прислухатися.
Розвивати умовно-рухові реакції на звук (вміння реагувати на звукові сигнали).	Виховувати позитивне ставлення до занять та вміння самоорганізовуватися.	Реагують на джерело звуку певними діями: повертають голову, наближуються до джерела звуку, вокалізують власними звуками тощо.
Розвивати ритміко-інтонаційні навички.	Привчати до правильного використання са/кі.	Відгукуються (реагують) на звертання, намагаються означити себе певним звукосполученням і вказівним жестом, спрямованими на себе чи джерело звуку.
Розвивати музичні вподобання та музичний смак.	Забезпечити дитину всілякими зоровими, слуховими, дотиковими (чуттєвими) враженнями.	Підбирають відповідну звучанню іграшку.
Розвивати емоційні реакції на музику; (емоційну поведінку на музичній основі).	Створити «слухову» атмосферу за допомогою музичних засобів та сприяти запам'ятовуванню звуків та рухів пов'язаних із різними мелодіями.	Намагаються спілкуватися з оточуючими та повертати увагу за допомогою звукових реакцій, що відповідають можливостям (сформована потреба спілкування).
Розвивати дихання і голосові реакції.	Привчати дивитися на обличчя дорослого, що розмовляє, зупинятися на яскравих предметах, іграшках, малюнках та слідкувати за їх беззвучним і звуковим переміщенням.	Відтворюють (звуконаслідують) власне мовлення та почуте у вигляді певних звуків, складів, лепету тощо.

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні слуховимовні компетенції
Розвивати навички звукового наслідування (гуління, лепет).	Стимулювати активність дитини (під час заняття дитина, як і дорослий, який працює з нею, має бути активною і не відволікатись на сторонні справи).	Правильно реагують на певну кількість почутих слів чи фраз, пов'язаних з тією чи іншою щоденною життєвою ситуацією (наприклад: їсти, пити, вмиватися, спати, боляче, так, ні, гуляти тощо).
Розвивати навички спряженого (сполученого) і відображеного (відбитого) мовлення.	Привчати звуковим оформленням позначати всі рухові дії, називаючи рух саме тоді, коли він виконується.	Грають у забавлянки на слуховий (слухо-зоровий) основі: «Піжмурки — є чи немає?», «Сорока-білобока», «Рак-неборак», «Кую, кую, чобіток» та ін.
Розвивати навички емоційного (ситуативно-особистісного) спілкування.	Формувати навички реагувати на звук — поворот дитини у бік джерела звука.	Продюкують різну інтонацію у ході спілкування чи гри.
	Сприяти виникненню інтересу до навколишньої дійсності, ознайомлювати зі світом звуків природи, предметів, людей та збагачувати новими життєвими враженнями.	Слово сприймається як компонент ситуації, як її невід'ємна частина.
	Розвивати вміння наслідувати артикуляційні рухи дорослого.	
	Сприяти продукуванню звуків різної інтонації для спілкування з оточуючими на основі спряженої і відображеної мови.	
	Привертати увагу дитини до різних за характером звуків та мелодій (швидкі і повільні, низькі і високі, танцювальні і колискові). Розвивати вміння відчувати веселу чи спокійну музику та виконувати відповідні нескладні рухи (плескати в долоні, помахувати руками, пританцьовувати тощо).	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні слуховимовні компетенції
	<p>Спонукаати дитину до голосових реакцій у вигляді гортанних звуків, голосних, окремих складів.</p> <p>Спрямовувати роботу на розширення звукового репертуару дитини, за рахунок нових звуків, близьких до тих, якими користується дитина, та підкріплювати їх відповідними рухами.</p> <p>Спонукаати до звукового наслідування, до повторення звуків і складів за дорослим.</p> <p>Вправляти в умінні ритміко-інтонаційного оформлення власного мовлення.</p> <p>Розвивати навички емоційного (ситуативно-особистісного) спілкування на основі звукових реакцій дитини на особливості голосу чи інтонацію дорослого.</p>	

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НА КІНЕЦЬ ПЕРШОГО ЕТАПУ:

У дітей сформовано передумови для максимального розвитку слухового сприймання та максимального використання залишкового слуху для формування вимови та подальшого розвитку мовлення, зокрема дитина:

- реагує на почутий звуковий сигнал (умовно-рухові реакції);
- прислухається до музичних звуків, мовлення та звуків оточуючого середовища;
- реагує на звернення, намагається означити себе певним звукосполученням і вказівним жестом;
- підбирає іграшку відповідно до звучання;
- намагається спілкуватися з оточуючими та привертати до себе увагу за допомогою звукових реакцій (сформована потреба спілкування);
- звуконаслідує власне мовлення та почуте у вигляді певних звуків, складів, лепету, простих слів тощо;
- розуміє та реагує на певну кількість почутих слів чи фраз, пов'язаних з тією чи іншою щоденною життєвою ситуацією;
- грає у забавлянки на слуховій (слухо-зоровій) основі: «Піжмурки — є чи немає?», «Сорока-білобока», «Ракнебо-рак», «Кую, кую чобіток» та ін.
- розрізняє мелодії (швидкі і повільні, низькі і високі);
- продукує різну інтонацію у ході спілкування з оточуючими; використовує полісенсорне сприймання задля орієнтування у навколишньому середовищі.

•

Другий етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні слуховимовні компетенції
Удосконалювати умовно-рухові реакції на звук (вміння реагувати на звукові сигнали).	Вправляти в умінні користуватися індивідуальними апаратами та іншою звукопідсилювальною апаратурою.	Вміють самоорганізовуватися та за призначенням використовувати навушники, мікрофон та інше обладнання до заняття.
Розрізняти джерело звуку на слух шляхом вибору серед декількох.	Відпрацьовувати звичку реагувати на звуковий сигнал дорослого, що супроводжується мовленнєвим поясненням наступних дій дитини та дорослого.	Реагують на мовленнєві та немовленнєві сигнали на певній відстані (індивідуально) без звукопідсилювальної апаратури.
Розрізняти доступні слухові дитини звуки та відтворювати тривалість звучання.	Вправляти в умінні розрізняти мовленнєві та немовленнєві сигнали, збільшуючи (індивідуально для кожної дитини) відстань до джерела звуку.	Розрізняють на слух джерело звуку, та відтворюють звучання відповідними рухами.
Розрізняти і відтворювати темп та гучність звучання.	Розвивати навички спілкування на рівні мовленнєвих можливостей кожної дитини.	Розрізняють та відтворюють тривалість звучання, одночасно промовляючи звуки чи склади та відтворюючи рухи відповідної протяжності.
Розрізняти й упізнавати мовленнєві одиниці зі змінами у структурі.	Вчити наслідувати різні рухи, супроводжуючи їх мовленнєвими одиницями.	Відтворюють темп звучання (пришвидшуючи та уповільнюючи) відповідними рухами з іграшкою чи без неї, та одночасно промовлянням.
Розрізняти й упізнавати інтонацію голосу.	Розрізняти звучання іграшок, шляхом вибору серед декількох.	Розрізняють на слух і відтворюють гучність звучання великої і малої амплітуди, одночасно промовляючи склади.
Розрізняти й упізнавати мовленнєві не мовленнєві звуки.	Розвивати навички промовляння та відтворення певних рухів при звучанні іграшки. Розрізняти та відтворювати тривалість звучання, одночасно промовляючи звуки чи склади, відтворюючи рухи відповідної протяжності, з іграшкою чи без неї.	Відтворюють тихе та гучне промовляння складів, слів та фраз. Грають на звукових ігрових інструментах, промовляючи склади.

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні слуховимовні компетенції
Розвивати мовленнєве дихання.	Відтворювати відповідний темп звучання на основі відповідних рухів з іграшкою чи без із одночасним промовлянням складів, пришивидкуючи та уповільнюючи промовляння складів без рухів.	Розрізняють на слух слова, словосполучення, фрази-доручення (простий, повсякденний мовленнєвий матеріал) зі звукопідсилювальною апаратурою та без неї.
Розвивати навички самоконтролю вимови.	Розрізняти на слух і відтворювати гучність звучання (з іграшкою чи без) великої і малої амплітуди, одночасно промовляючи склади.	Змінюють темп вимовляння, прискорюючи і уповільнюючи (самостійно чи за прикладом).
Розвивати навички самоконтролю голосу (висота, сила, тембр).	Вправляти в умінні промовляти голосно та пошепки.	Користуються власним голосом, намагаються контролювати голос та вимову.
Розвивати навички сприймання різної інтонації.	Вправляти в умінні грати на звукових ігрових інструментах, промовляючи склади.	Змінюють силу голосу.
Формувати правильну вимову звуків української мови.	Розрізняти й упізнавати на слух різні одиниці мовлення на основі цікавого дитини, відомого мовленнєвого матеріалу (з інверсіями та без них).	Розрізняють питальну, спонукальну та розповідну інтонацію.
Відтворювати у власному мовленні ряд звуків та вправляти у їх правильному вимовлянні.	Спонукаати дослухатися до інтонації (розрізняти лапідну, веселу, наказ, вимогу тощо), «бачити» її за виразом обличчя.	Вимовляють близько до норми/у нормі ряд тоlosних і приголосних звуків рідної мови.
Формувати та розвивати навички злитної вимови на полісенсорній основі (на основі активного використання замикшового слуху та залучення тактильно-вібраційної чутливості дитини за потреби).	Спонукаати дослухатися та розвивати навички розрізняти звуки природи та навколишнього середовища.	Мають власний активний словник (самостійно вимовляють слова, фрази, дотримуючись темпу, наголосу, орфоепічних норм).
	Розрізняти слова, що різняться одним звуком, та співвідносити їх із предметами.	
	Слухати ритмомелодику поетичного мовлення (потішки, забавянки, віршики) та «вловлювати» римовані закінчення слів.	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні слуховимовні компетенції
	<p>Активізувати мовленнєві можливості дитини, спонукати її до спілкування з однолітками та дорослими.</p> <p>Вправляти у правильній вимові звуків та слів, проговорюючи одночасно з сурдопедагогом, дотримуючись темпу, наголосу, орфоепічних норм.</p> <p>Вправляти у правильній вимові звуків і слів, повторюючи за сурдопедагогом та самостійно, дотримуючись темпу, наголосу, орфоепічних норм.</p> <p>Працювати над мовленнєвим диханням, приспівуванням голосних звуків.</p> <p>Працювати над темпом (прискорення і уповільнення).</p> <p>Вправляти в умінні правильно і доцільно користуватися власним голосом нормальної висоти, сили, без особливих порушень тембру.</p> <p>Розвивати силу голосу та вміння змінювати його, промовляючи разом із сурдопедагогом.</p> <p>Розвивати силу голосу та вміння змінювати його, наслідуючи голос сурдопедагога.</p> <p>Спонукаючи правильно і доцільно відтворювати різні види інтонації: питальну, спонукальну, розповідну.</p> <p>Вправляти у правильній вимові голосних та приголосних звуків рідної мови та спонукати відтворювати їх власному мовленні.</p> <p>Працювати над чіткою вимовою звуків.</p>	

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НА КІНЕЦЬ ДРУГОГО ЕТАПУ:

Діти розрізняють мовленнєвий і немовленнєвий матеріал за умови використання відповідних звукових іграшок, малюнків, предметів, табличок з написами/схемами тощо (ситуація обмеженого наочного вибору), зокрема:

- вміють самоорганізовуватися та за призначенням використовувати звукопідсилювальну апаратуру;
- реагують на мовленнєві та немовленнєві сигнали на певній відстані;
- розрізняють на слух джерело звуку;
- розрізняють та відтворюють тривалість звучання, одночасно промовляючи звуки чи склади та відтворюючи рухи відповідної протяжності;
- відтворюють темп звучання відповідними рухами, одночасно промовляючи склади;
- розрізняють на слух і відтворюють гучність звучання;
- грають на звукових ігрових інструментах, одночасно промовляючи;
- розрізняють на слух слова, словосполучення, фрази-доручення (простий, повсякденний мовленнєвий матеріал) із ЗПА та без;
- змінюють темп мовлення та силу голосу;
- розрізняють інтонацію;
- вимовляють близько до норми/у нормі ряд голосних і приголосних звуків рідної мови;
- використовують власний активний словник (самостійно вимовляють слова, фрази, дотримуючись темпу, наголосу, орфоепічних норм).

Третій етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні слуховимовні компетенції
Удосконалювати реакції на мовленнєві та немовленнєві сигнали.	Виховувати здатність правильно і самостійно користуватися звукопідсилювальною апаратурою індивідуального та колективного використання.	Правильно і самостійно користуються звукопідсилювальною апаратурою індивідуального та колективного використання.
Упізнавати та відтворювати гучність звучання.	Підвищувати стійкість реакцій на мовленнєві та немовленнєві сигнали без використання звукопідсилювальної апаратури, збільшуючи (індивідуально) відстань до джерела звуку.	Одночасно промовляють склади та відтворюють певні рухи.
Упізнавати та відтворювати темп звучання.	Розвивати навички розрізняти на слух звучання (шляхом вибору серед декількох) та виконувати певні рухи і вимовляти склади під звуковий супровід).	У різному темпі промовляють склади, слова і фрази.
Упізнавати та відтворювати злитні та переривчасті звукові сигнали.	Вправляти у виконанні рухів різної амплітуди та одночасному промовлянні складів.	Промовляють склади у певному ритмі, одночасно позначаючи їх рухами чи звуками (відплескують, відстукують, дерегують тощо).
Упізнавати на слух та відтворювати різні звукові сигнали.	Вправляти у вимовлянні складів під час гри на музичних інструментах.	Вказують напрямом звучання (зліва, справа, позаду, попереду) та джерело.
Упізнавати на слух та відтворювати різні ритми.	Розвивати вміння відтворювати темп звучання (швидкий, помірний, повільний), використовуючи як джерело звуку музичні інструменти та голос.	Розрізняють та упізнають на слух при прослуховуванні швидкий та помірний темп (марш і вальс, вальс і польку тощо).
Визначати на слух напрямок звуку.	Розвивати вміння виконувати плавні і переривчасті рухи з одночасним вимовлянням складів, а також плавно і переривчасто вимовляти склади не оформлюючи їх рухами.	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні слуховимовні компетенції
Упізнавати на слух знайомий мовленнєвий матеріал.	Розвивати вміння грати на музичних інструментах з одночасним промовлянням складів.	Розрізняють та упізнають на слух мовлення та наспівування.
Упізнавати на слух знайомий мовленнєвий матеріал з інверсіями.	Розвивати вміння відпалескувати чи відстукувати кількість продемонстрованих звучань.	Упізнають на слух знайомий мовленнєвий матеріал з інверсіями (фрази чи словосполучення зі змінами у структурі).
Упізнавати на слух мовленнєвий матеріал за сюжетними малюнками.	Підвищувати стійкість сприймання джерела та напрямку звуку.	Розрізняють та упізнають на слух знайомі тексти дитячих віршів, пісень, загадок.
Упізнавати на слух невеликі віршовані тексти.	Створювати сприятливі умови для формування активного мовленнєвого словника.	Розрізняють та упізнають при прослуховуванні голоси тварин і птахів.
Упізнавати на слух мовлення і співу.	Вправляти у розумінні та використанні інверсій, тобто змін у структурі словосполучень чи речень.	Розрізняють та упізнають при прослуховуванні побутові шуми, сигнали транспорту.
Упізнавати на слух голоси тварин і птахів.	Розвивати навички сприймання тексту до поданих малюнків.	Вимовляють слова та фрази у помірному темпі.
Упізнавати на слух немовленнєві звуки і шуми навколишнього середовища.	Розвивати слухові навички на основі роботи з текстом (відповідати на запитання, виконувати відповідні завдання).	Користуються власним голосом різної сили та контролюють його.
Упізнавати на слух музичні інструменти та мелодії.	Розвивати вміння розрізняти при прослуховуванні мовлення і наспівування на матеріалі записів чи голосу сурапедагога.	Виділяють логічний наголос у слові та мовленні.
Розвивати словесне та фразове дихання.	Розвивати вміння розрізняти при прослуховуванні немовленнєві звуки (голоси птахів, тварин) та жіночі і чоловічі голоси.	Виразжають різну інтонацію (питальну і спонукальну) відповідно до мовленнєвої ситуації.
Активізувати потребу самостійного усного спілкування.	Удосконалювати вміння розрізняти на слух і впізнавати при прослуховуванні шуми та звукові сигнали навколишнього середовища (побутові шуми, сигнали транспорту тощо).	Упізнають на слух та правильно вимовляють ряд засвоєних і нових звуків (ізоляовано, у запропонованому матеріалі, у власному мовленні).

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні слуховимовні компетенції
Розвивати навички природного мовлення.	Удосконалювати вміння розрізняти на слух і впізнавати різні музичні мелодії при прослуховуванні музичних інструментів та дисків (марші і вальс, вальс і польку тощо).	Упізнають на слух та вимовляють знайомі слова та фрази злитно, дотримуючись наголосу, орфоепічних норм та звукового складу.
Розвивати вміння виділяти наголосом мовленнєві одиниці.	Активізувати мовленнєві можливості дитини, спонукати її до спілкування з чуочими однолітками та дорослими.	Вимовлять всі голосні і майже всі приголосні звуки української мови.
Розвивати навички фразового мовлення.	Продовжувати вчити наслідувати різні рухи, вимовляючи звуки, склади, слова і фрази.	
Удосконалювати вміння користуватися власним тоном.	Удосконалювати вміння вимовляти слова і фрази злитно, дотримуючись наголосу, орфоепічних норм та звукового складу (із урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини).	
Розвивати вміння виділяти логічний наголос у мовленні.	Удосконалювати вміння промовляти фрази в одному темпі разом з педагогом, та наслідуючи темп педагога.	
Розвивати вміння виражати різну інтонацію.	Удосконалювати вміння промовляти фрази в одному темпі у самостійному мовленні.	
Формувати правильну вимову вже засвоєних та нових звуків української мови.	Працювати над постановкою, виправленням, диференціацією засвоєних звуків, вводити нові звуки (із урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини).	
Розвивати фонетичну вимову.	Удосконалювати вміння користуватися власним голосом (тембр, сила, висота) промовляючи разом з педагогом, та наслідуючи педагога.	
Розвивати фонематичний слух.	Удосконалювати вміння користуватися власним голосом (тембр, сила, висота) у самостійному мовленні.	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні сауховимовні компетенції
	<p>Вчити виділяти наголошений склад у слові, промовляючи разом з педагогом (спряжено/сполучено) та наслідуючи педагога (відобразено/відбито).</p> <p>Удосконалювати вміння виражати питальну і спонукальну інтонацію (промовляючи разом з педагогом, наслідуючи педагога, у самостійному мовленні).</p> <p>Удосконалювати вміння правильної вимови приголосних</p>	

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НА КІНЕЦЬ ТРЕТЬОГО ЕТАПУ:

Особливого значення набуває розуміння та співвіднесення срийнятого на слух і відтвореного матеріалу. Діти упізнають знайомий мовленнєвий і не мовленнєвий матеріал (як у ситуації обмеженого наочного вибору так і поза нею), та зокрема:

- диригують, відплескують, відстукують, програють на музичних іграшках, промовляючи склади у певному ритмі;
- вказують напрям звучання та джерело звуку;
- упізнають на слух при прослуховуванні швидкий та помірний темп (марш і вальс, вальс і польку тощо);
- упізнають на слух мовлення та наспівування;
- упізнають на слух знайомий мовленнєвий матеріал з інверсіями;
- упізнають звуки оточуючого середовища;
- користуються власним голосом різної сили та контролюють його;
- упізнають на слух та правильно вимовляють ряд засвоєних і нових звуків;
- упізнають на слух та вимовляють знайомі слова та фрази плавно, природньо, дотримуючись наголосу, орфоепічних норм та звукового складу;

Четвертий етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні слуховимовні компетенції
Розпізнавати на слух мовлення та музику (інструментальну, вокальну, хорове та оркестрове виконання у записі чи наживо).	Удосконалювати вміння розпізнавати на слух та відтворювати звучання у різному темпі і ритмі.	Розпізнають на слух (у виконанні педагога чи у записі) звуки вальсу, польки, маршу, полонезу тощо.
Розпізнавати на слух малознайомі та незнайомі слова, фрази, словосполучення.	Удосконалювати вміння розпізнавати на слух інструментальну, вокальну музику та мовлення (музика-мовлення, музика — спів, музика-спів-мовлення).	Розпізнають на слух інструментальну, вокальну музику та мовлення у різних почерговості.
Упізнавати і розпізнавати на слух фрази з інверсіями.	Удосконалювати вміння розпізнавати на слух фрази з інверсіями (зі змінами у структурі та із різною кількістю слів).	Розпізнають на слух незнайомі тексти, складені за сюжетними малюнками, та працюють з текстом на основі слухового сприймання питань та завдань.
Розпізнавати на слух незнайомі тексти, складені за сюжетними малюнками.	Удосконалювати вміння розпізнавати на слух незнайомі тексти, складені за сюжетними малюнками.	Розпізнають на слух незнайомі тексти (без демонстрації малюнків та повідомлення назви), та працюють з текстом на основі слухового сприймання питань та завдань.
Розпізнавати на слух незнайомі тексти (без демонстрації малюнків та повідомлення назви).	Удосконалювати вміння розпізнавати на слух слова, словосполучення та фрази, що входять в текст, відповідати на запитання та виконувати завдання до тексту.	Розпізнають на слух прозові і віршовані твори (дитячі вірші, пісні, оповідання, казки тощо).
Розпізнавати на слух прозові і віршовані твори.	Удосконалювати вміння розпізнавати на слух незнайомі тексти (без демонстрації малюнків та повідомлення назви).	Розпізнають на слух шуми і звуки навколишнього середовища та вміють відповідно реагувати на них.
Розпізнавати чоловічі та жіночі голоси.	Удосконалювати вміння розпізнавати на слух дитячі вірші, пісні, оповідання, казки.	На слухозоровій основі ведуть діалоги на знайомі теми.
Розпізнавати та розвивати діалогічне мовлення.	Вираховувати в умінні вводити в прозаїчні твори нові слова, та підбирати синоніми на матеріалі вивченого.	У власному мовленні вимовляють слова та фрази в природному темпі, зберігаючи

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні слуховимовні компетенції
Удосконалювати фонетичну вимову.	Продовжувати розвивати навички розпізнавати при прослуховуванні плагівок чи дисків чоловічі та жіночі голоси (голоси батьків, родичів, друзів).	звуковий склад, наголос та орфоепічні норми.
Розвивати фонематичний слух.	Продовжувати розвивати навички розпізнавати на слух слова, що різняться голосними чи приголосними звуками в префіксах, коренях, суфіксах, закінченнях слів.	Виділяють логічний наголос та виражають розповідну, питальну і спонукальну інтонацію.
Удосконалювати роботу з активізації самостійного усного спілкування.	Стимулювати усне спілкування з однолітками та дорослими (зокрема чучилими).	Розпізнають слова, що різняться кількома звуками.
Удосконалювати роботу над інтонацією і логічним наголосом.	Удосконалювати навички вимовляння слів, фраз, простих речень, дотримуючись звукового складу слів, наголосу, орфоепічних норм.	Розпізнають голоси родичів та друзів у власних аудіозаписах.
Удосконалювати орфоепічні навички.	Працювати над вмінням та навичками правильно вимовляти голосні і приголосні звуки.	Дотримуються орфоепічних норм та правильно вимовляють звуки української мови спряжено/сполучено, відображені/відбито та самостійно (ненаголошені голосні, дзвінки у кінці слова і перед глухими, подвоєння приголосних як один довгий звук тощо).
Удосконалювати роботу над словом, фразою, реченням текстом.	Працювати над вмінням виділяти логічний наголос та виражати розповідну і питальну інтонацію разом з педагогом, наслідуючи педагога і самостійно.	Вимовляють всі голосні і всі (або майже всі) приголосні звуки української мови.
Удосконалювати вимову звуків української мови.	Контролювати правильну вимову.	Самостійно вступають у діалог з однолітками та дорослими.

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НА КІНЕЦЬ ЧЕТВЕРТОГО ЕТАПУ:

Діти розпізнають на слух (зазвичай поза ситуацією наочного вибору та попередження) новий матеріал, що може містити як добре знайомий мовленнєвий матеріал (слова, фрази, речення), так і малознайомий чи незнайомий. Зокрема:

- розпізнають на слух мовлення, звуки оточуючого середовища та музику;
- розпізнають на слух незнайомі тексти, складені за сюжетними малюнками, працюють з текстом на основі слухозорового сприймання запитань та завдань;
- розпізнають на слух прозові і віршовані твори;
- на слуховій основі ведуть діалоги на знайомі теми;
- вимовляють всі голосні й майже всі приголосні звуки української мови;
- вимовляють слова в нормальному темпі, зберігаючи звуковий склад, дотримуючись наголосу та орфоепічних норм;
- виділяють логічний наголос та виражають розповідну, питальну і спонукальну інтонацію.

Федоренко Оксана Филімонівна,
*науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України*

МУЗИЧНО-РИТМІЧНИЙ РОЗВИТОК

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Традиційно музику рекомендують використовувати у вихованні дітей з порушеннями слуху, зокрема, зі зниженим слухом, починаючи з раннього віку. У спеціальних дошкільних закладах передбачені музично-ритмічні заняття, які відіграють велике значення для особистісного розвитку таких вихованців, а також мають суттєвий корекційний потенціал. Це — специфічний курс, до завдань якого відносимо як загальноорозвивальні та виховні, так і корекційно-розвиткові:

- формування звукової зосередженості,
- відпрацювання реакції на звук,
- розвиток слухового сприймання,
- розвиток чутливості до вібраційних сигналів,
- виховання художньо-естетичного смаку,
- розвиток рухової сфери,
- розвиток емоційної сфери,
- засвоєння ритміко-інтонаційних особливостей мовлення,
- розвиток мовленнєвого дихання,
- оволодіння голосом.

Робота на музично-ритмічних заняттях базується на взаємодії музики, рухів та мовлення у різних поєднаннях: розвиток слухового сприймання музики сприяє формуванню ритмічних та виразних рухів; у той же час, рухи здійснюють позитивний вплив на розвиток сприймання музики; спеціальна робота над рухами, розвитком почуття ритму впливає на формування у дітей вимови.

До структури музично-ритмічного заняття традиційно входить робота з:

- формування музично-ритмічних рухів,
- слухання-сприймання музики,
- виконання пісень та вокальних вправ,
- гра на нескладних музичних інструментах,
- інсценування музичних творів,
- робота над виразним усним мовленням (з допомогою фонетичної ритміки).

На кожному занятті застосовуються різні види діяльності, об'єднані загальною темою.

Методика розвитку сприймання музики передбачає розвиток слухового сприймання дітей із порушеннями слуху (з допомогою звукопідсилювальної апаратури) та комплексне використання тактильно-вібраційної чутливості, зорового сприймання музичного інструмента та виконавця, моделювання музичних структур за допомогою рухів.

Передбачається здійснювати індивідуальний підхід у доборі діапазону музичних творів, відстані, сили звучання. Доцільно застосовувати методи роботи групами, за необхідності — деякі види роботи проводити індивідуально. Важливим є систематичне спостереження за вихованцями з метою виявлення їхньої активності, рівня необхідної їм допомоги, вміння скористатися наданою допомогою.

Поєднання сприймання музики, рухів і співу забезпечує можливість комплексного впливу на мовлення, слух, моторику, культуру й емоційність дитини.

На заняттях педагог організовує танці, ігри, співи, інсценування, театралізовану діяльність дітей.

Промовляння мовленнєвого матеріалу відбувається у ритмі музики з одночасним виконанням рухів, що дозволяє розвивати мовлення з опорою на слухові, голосові, ритмічні вміння і навички. Під час виконання ритмодекламування рекомендовано приділяти увагу мовленнєвій зоні голосу і злагодженості рухів.

Доцільно чергувати вправи, що виконуються групою, малими підгрупами, парами, індивідуально.

Заняття проводяться у спеціальному залі, обладнаному необхідними музичними інструментами, музичною апаратурою, дидактичним матеріалом. Рекомендується використовувати звукопідсилювальну апаратуру, сучасні технічні засоби. Діти на заняттях знаходяться у індивідуальних слухових апаратах. Взуття має бути легким та зручним.

При наявності у сучасній методичній літературі великої кількості запропонованих музичних творів, педагог на свій розсуд може вибрати той чи інший твір в залежності від підготовленості дітей та їхніх здібностей.

Музику також доцільно застосовувати під час читання, розвитку мовлення, виготовлення дітьми виробів образотворчого мистецтва, ігор та ін. з метою створення відповідного емоційного настрою та розвитку виразності мовлення у дітей; музика має завжди звучати під час свят. Цікаві і різноманітні музичні заходи у дошкільному закладі роблять життя дітей емоційно насиченим, несуть добро і радість.

Перший етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні слуховимовні компетенції
<p>Формувати слухову зосередженість; реажентість;</p> <p>формувати реакцію на звукові сигнали;</p> <p>вміння відтворювати ритм звучання;</p> <p>впізнавати та розрізняти музичні інструменти за звучанням;</p> <p>визначати напрям звучання;</p> <p>розвивати слухо-зорові сприйняття музики;</p> <p>виховувати емоційне сприйняття музики.</p>	<p>Зосередження уваги дитини на музичних звуках; стимулювання рухової реакції на музичний звук; розвиток емоційного сприйняття музики.</p> <p><u>Музично-ритмічні рухи виконання ритмічних рухів під музику за зразком та поясненням педагога; імпровізація рухів під музику:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — ходьба, біг у заданому загальному темпі; — ходьба, біг у заданому напрямку (прямо, по колу тощо; урості з використанням усього простору кімнати (зами)); — ходьба, біг по одинці, парами, колоною під музику; — стрибки, кружляння, присідання у ритмі, заданому музикою; — рухи з предметами (квітами, стрічками, м'ячами, хусточками, ляльками тощо): ходьба, біг, піднімання-опускання; імітування рухів тварин («ведмедик спить, тупає»; «лялька спить, танцює»; «пташка летить», «зайчик стрибає» тощо). <p><u>здійснення початку, закінчення, зміни рухів за музичним сигналом:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — визначення наявності музичного звучання; початку та закінчення звучання; — визначення напрямку звучання музичних сигналів; — сприйняття й розрізнення гучної, тихої музики, музики помірної гучності; <p>ритмічна стимуляція</p> <p><i>дитина</i></p> <p>розрізняє прості ритми; відтворює прості ритми.</p> <p>— відпрацювання рухових реакцій на звуки різних октав.</p>	<p>Розвиток слухового сприйняття</p> <p><i>дитина</i></p> <p>реагує на звуки музичних інструментів зосередженням; впізнає звучання музичних інструментів (кількість залежить від можливостей дитини); визначає напрям звучання музичних інструментів; визначає початок і закінчення звучання музичних інструментів; розрізняє гучне і тихе звучання.</p> <p>розвиток рухової сфери та орієнтування у просторі</p> <p><i>дитина</i></p> <p>імітує рухами образи; виконує рухи під музику; Аотрим�ється спільного для всіх темпу рухів; рухається (ходить, бігає, стрибає, кружляє, присідає тощо) у заданому темпі під музику; орієнтується у залі; Аотрим�ється заданого напрямку руху.</p> <p>розвиток голосу</p> <p><i>дитина</i></p> <p>проспівує під музику голосні звуки та складає; реагує на звучання музики вокалізаціями; супроводжує музичні звучання гучними, тихими та помірними вокалізаціями.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні слуховимовні компетенції
	<p><u>Сприймання та відтворення нескладних музичних творів</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — стимулювання голосових реакцій дитини на звучання музики; — вокалізації дитини під музику (гучну, тиху та помірної сили); — прослушування голосних звуків та складів у поєднанні з рухами тіла під музичне звучання певного тону; — звуконаслідування з імітаційними рухами під музичний супровід; — підтримання та стимулювання мовленнєвих проявів у поєднанні з ігровими, імітаційними рухами під музичний супровід (наприклад: імітація рухів тварин, людей, транспорту тощо із звуконаслідуваннями типу: <i>няв, топ-топ, гав, тррр, ау, гол, а-а-а, та-та тощо</i>); — ознайомлення з шумовими інструментами, музичними іграшками (брязкальце, дзвіночок, барабан, бубон тощо); — імітування гри на музичних інструментах (барабан, бубон, дудка, гармоніка та ін.); — визначення напрямку звучання музичних інструментів; — визначення та розрізнення на слух музичних інструментів за їх звучанням; — відплекування долонькам (відстукування кулачком, відтопування ніжками тощо) кількості звучань музичних інструментів; — відтворення простого ритму звучання (відплекуванням долонькам, відстукуванням кулачком, відтопуванням ніжками тощо) музичних інструментів; — <i>сприймання</i> елементів нескладних музичних творів. 	<p><i>дитина</i> звертає увагу на звучання музики; грається з іграшками, що звучать.</p> <p>емоційний розвиток</p> <p><i>дитина</i> промовляє голосні звуки, склади; розуміє і вживає звуконаслідування.</p> <p>мовленнєвий розвиток</p> <p><i>дитина</i> пізнавальний розвиток</p> <p><i>дитина</i> зосереджує увагу на сприйнятті звучань; запам'ятовує немовленнєві сигнали; співвідносить звук з джерелом звучання.</p>

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ НА КІНЕЦЬ ПЕРШОГО ЕТАПУ:

дитина

- впізнає звучання музичних інструментів (кількість залежить від можливостей дитини);
- визначає напрям звучання музичних інструментів;
- визначає початок і закінчення звучання музичних інструментів;
- розрізняє гучне, помірне і тихе звучання;
- проспівує під музику голосні звуки та склади;
- виконує рухи під музику;
- дотримується заданого темпу, напрямку руху.

Другий етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні компетенції
<p>Формувати вміння розрізняти темп звучання музики;</p> <p>розрізняти регістри;</p> <p>співвідносити характер звучання музики з рухами;</p> <p>засвоювати структуру і ритм слів;</p> <p>відпрацьовувати ритмічність рухів і мовлення;</p> <p>розвивати рухову активність;</p> <p>розвивати координацію рухів.</p>	<p><u>Музично-ритмічні рухи</u></p> <p>виконання ритмічних рухів під музику за зразком та поясненням педагога, імпровізація рухів під музику:</p> <ul style="list-style-type: none"> — переміщення (ходьба, біг) колоною, по колу тощо під музичний супровід; — виконання рухів з предметами (палпорець, м'яч, стрічка, брязкальце, палиця тощо) під музику; — правильне використання для переміщення й рухів простору приміщення; — запам'ятовування і послідовне виконання рухів під музику (2-3 і більше, залежно від можливостей дитини); — дотримання правильного вихідного положення; — дотримання загального темпу виконання рухів, який відповідає музичному супроводу; — переміщення парами під музику; — зміна напрямку переміщення за сигналом (музичним та мовленнєвим); — відпрацьовування ритмічності рухів, що повторюються (удари в барабан, бубон, плескання у долоні, тупання ніжкою, виправи з брязкальцями тощо); — відпрацьовування узгодженості рухів під музику (бігати, йти шеренгою від стіни до стіни, звужувати-розширювати коло, відступати назад або рухаючись до центру кола, рухатися по колу у заданому напрямку тощо); — виконання імітаційно-рухових ігрових дій (ведмедик спить, тупає, танцює; лялька спить, танцює; пташка летить, курча-та каються, зайчик стрибає тощо); елементів театралізованої діяльності з мовленнєвим супроводом під музику; 	<p>Розвиток слухового сприймання</p> <p><i>дитина</i></p> <p>впізнає звучання музичних інструментів (кількість залежить від можливостей дитини); визначає напрямки звучання музичних інструментів;</p> <p>визначає початок і закінчення звучання музичних інструментів;</p> <p>розрізняє гучне і тихе звучання;</p> <p>сприймає звуки регістрів і октав відповідно до можливостей збереженого слуху.</p> <p>розвиток рухової сфери та орієнтування у просторі</p> <p><i>дитина</i></p> <p>виявляє рухову активність, орієнтується у просторі; під час переміщення і виконання танцювальних рухів доцільно використовувє площу приміщення;</p> <p>дотримується спільного для всіх темпу рухів; дотримується спільного для всіх напрямку рухів;</p> <p>узгоджує рухи з рухами інших дітей.</p> <p>розвиток голосу</p> <p><i>дитина</i></p> <p>проспіває під музику голосні звуки, складає, слова.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні компетенції
	<p>здійснення початку, закінчення, зміни рухів за музичним сигналом;</p> <p>моделювання рухами характеру музики, засобів музичної виразності:</p> <ul style="list-style-type: none"> — визначення наявності музичного звучання; реагування на початок і закінчення звучання; — розрізнення швидкого і помірному темпів музики; — визначення характеру музики (весело, сумно); — зміна рухів відповідно до початку чи закінчення звучання, зміни характеру музики, динаміки звучання (гучно, тихо), різного темпу (швидко, повільно). <p>Сприймання та відтворення нескладних музичних творів</p> <ul style="list-style-type: none"> — розрізнення та відтворення мовленнєвих інтонацій з музичним супроводом; — виконання хорових ритмомовленнєвих вправ; — імітування образів під відповідні (низький, середній, високий) регістри з промовлянням звуконаслідувань; — звуконаслідування з імітаційними рухами під музику; — проспівування слів та словосполучень з дотриманням структури і ритму слів під музику; — ознайомлення з шумовими інструментами, музичними іграшками (брязкальце, дзвіночок, барабан, трикутник, металофон, бубон, маракас, ложки тощо); сприймання, впізнавання, розрізнення звучань шумових інструментів, музичних іграшок; — сприймання елементів нескладних музичних творів. 	<p>ритмічна стимуляція</p> <p><i>дитина</i></p> <p>розрізняє прості ритми; відтворює прості ритми.</p> <p>емоційний розвиток</p> <p><i>дитина</i></p> <p>реагує на емоційне забарвлення музики; імітує образи та здійснює доступний мовленнєвий супровід з відповідним образом емоційним забарвленням.</p> <p>мовленнєвий розвиток</p> <p><i>дитина</i></p> <p>промовляє звуки, склади, слова під музику; розуміє слова, словосполучення та короткі речення, які вживаються на занятті; впізнає та розрізняє інтонації мовлення.</p> <p>пізнавальний розвиток</p> <p><i>дитина</i></p> <p>запам'ятовує низьки дій.</p>

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ НА КІНЕЦЬ ДРУГОГО ЕТАПУ:

дитина

- впізнає звучання музичних інструментів (кількість більша, ніж на першому етапі);
- визначає напрям, початок і закінчення, гучність звучання музичних інструментів;
- сприймає звуки регістрів і октав відповідно до можливостей збереженого слуху;
- проспівує під музику голосні звуки, склади, слова;
- розрізняє і відтворює прості ритми;
- дотримується заданого темпу, напрямку рухів та узгоджує свої рухи з рухами інших;
- розуміє слова, словосполучення та короткі речення, які вживаються на занятті;
- запам'ятовує низки дій.

Третій етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні компетенції
<p>Розширювати діапазон (немовленнєвого й мовленнєвого) слухового сприймання;</p> <p>сприяти засвоєнню ритміко-інтонаційних особливостей мовлення;</p> <p>засвоєнню структури мовленнєвих одиниць,</p> <p>розвивати дрібну та велику моторику;</p> <p>креативність та творчий потенціал дитини;</p> <p>тренувати вестибулярний апарат;</p> <p>формувати узгодженість рухів;</p> <p>поповнювати словниковий запас;</p> <p>сприяти естетичному, культурному розвитку;</p> <p>формувати навички соціального спілкування та спільної діяльності;</p>	<p><u>Музично-ритмічні рухи</u></p> <p>виконання ритмічних рухів під музику за зразком та поясненням педагога у заданому темпі, ритмі, напрямі із дотриманням певної відстані один від одного; імпровізація рухів під музику:</p> <ul style="list-style-type: none"> — ходьба бадьорим ритмічним кроком з вільним, природним рухом рук один за одним прямо, по колу, змійкою; по два; урозтіч з використанням всього простору кімнати; між предметами, що стоять на підлозі (кубиками, кеглями тощо); — біг легкий, ритмічний один за одним прямо, по колу, змійкою, урозтіч; — стрибки ритмічні на місці на двох ногах; — рухи з предметами (квітами, стрічками, м'ячами, хусточками, обручами, ляльками тощо): ходьба, біг, піднімання-опускання, нахили (вперед-назад, праворуч-ліворуч), присідання, повний оберт навколо себе (у чотиридольному розмірі); — шиккування та перешиккування в лінію (шерегну), колону по одному, по два (парами), коло, ланцюжок; — виконання танцювальних рухів під музику: хода парами по колу; оплески, повертання кисть рук, притупи; пружинне напівприсідання, кружляння, звужування та розширювання кола, стрибки на двох ногах; танцювальні рухи з предметами; виконання танцю із зрозумілим образним змістом за участі групи дітей і соліста; добір (з допомогою, колективно, 	<p>розвиток слухового сприймання</p> <p><i>дитина</i></p> <p>віпізнає звучання музичних інструментів (кількість залежить від можливостей дитини); визначає напрямки звучання музичних інструментів;</p> <p>визначає початок і закінчення звучання музичних інструментів;</p> <p>розрізняє гучне, помірне і тихе звучання; сприймає звуки регістрів і октав відповідно до можливостей збереженого слуху.</p> <p>розвиток рухової сфери та орієнтування у просторі</p> <p><i>дитина</i></p> <p>виконує різні рухи самостійно, у парі, у групі; узгоджує свої рухи з рухами інших; контролює напрямки, темп та характер рухів.</p> <p>розвиток голосу</p> <p><i>дитина</i></p> <p>простіває під музику слова, словосполучення, чистомовки;</p> <p>контролює гучність, висоту голосу, тривалість вокалізацій</p> <p>ритмічна стимуляція</p> <p><i>дитина</i></p> <p>відтворює задані музичні ритми; відтворює ритм та структуру беззмінних складових поєднань;</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні компетенції
<p>володіння голосом; вправляння у правильному артикулюванні; виховувати інтересу до музики; виховувати музичний смак; сприяти накопиченню слухових вражень.</p>	<p>самостійно) танцювальних рухів, які відповідають характеру музики; танцювальні імпровізації під музику; — участь у музично-рухливих іграх: відтворення та створення різних за характером ігрових образів, імітування рухів тварин, предметів (ведмедик спить, тулає, танцює, ловить, лялька спить, танцює; пташка летить, курчатка клопочуть, зайчик стрибає, літак летить тощо); ігри з предметами, елементами театралізованої діяльності з мовленнєвим оформленням під музичний супровід; <i>здійснення початку, закінчення, зміни рухів за музичним сигналом;</i> <i>модельовання рухами характеру музики, засобів музичної виразності:</i> — визначення наявності музичного звучання; початку та закінчення звучання; — визначення характеру музики (весело, сумно (спокійно)), темпу музики (швидко, повільно), динаміки звучання (гучно, тихо) в знайомих варіантах; — зміна рухів відповідно до початку чи закінчення звучання, зміни характеру музики, динаміки звучання (гучно, тихо), різного темпу (швидко, повільно); впізнавання у музиці різних настроїв (сумно, весело). — реагування на зміни у звучанні музики (зада-ним рухом, зміною напрямку руху, темпу рухів тощо);</p>	<p>відтворює ритм та структуру слів, словосполучень та коротких речень. емоційний розвиток <i>дитина</i> усвідомлює емоційне забарвлення музики, мовленнєвого супроводу; імітує образи та здійснює доступний мовленнєвий супровід з відповідним образом емоційним забарвленням. мовленнєвий розвиток <i>дитина</i> проспівує звуки, склади, слова, словосполучення та короткі речення під музику; розуміє слова, словосполучення та короткі речення, які вживаються на заняттях; впізнає та розрізняє інтонації мовлення; вимовляє чистомовки, забавлянки, короткі віршіки, доступні за змістом та фонетичним оформленням (міра наближення до норм мови залежить від можливостей дитини). пізнавальний розвиток <i>дитина</i> запам'ятовує низки дій; уважно сприймає музичний матеріал; співвідносить рухи власного тіла з характером звучання музики; створює уявні образи на основі власних знань та досвіду.</p>

Завдання розвитку	<p>Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу</p> <ul style="list-style-type: none"> — розрізнення регістрів (низький, середній, високий) з опорою на характер образів (наприклад: ведмідь, зайчик, мишка). <p><u>Сприймання та відтворення нескладних музичних творів</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — протяжне та уривисте виконання нескладних вокальних віправ на матеріалі типу: а, о, у, и; ма, мам; та, та; па, па; дон, дон і т.п.; — сприймання на слух нескладних за змістом і мелодією пісень; віправи на розпізнавання їх на слух; дотримання правильного дихання під час виконання пісень (за можливості); — хорова декламація чистомовок, забавлянок, коротких віршиків; — озайомлення з шумовими інструментами, музичними іграшками (брязкальце, дзвіночок, барабан, трикутник, металофон, бубон, маракас, ложки тощо); сприймання, впізнавання, розрізнення звучань шумових інструментів, музичних іграшок; засвоєння прийомів гри на шумових інструментах, музичних іграшок; сприймання та відтворення на шумових інструментах, музичних іграшках, оплесками (під акомпанемент педагога) простих ритмів, виконання ритмічних рухів з супроводом музично-шумових інструментів, іграшок; — сприймання елементів або цілих нескладних музичних творів; визначення змісту та характеру (емоційного забарвлення) музичного твору (про іташку, про дощ, про солдатиків; весела, сумна, спокійна музика); 	Основні компетенції
-------------------	---	---------------------

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні компетенції
	— відпрацювання акцентних рухів на ударному складі у беззмістовних складових поєднаннях (типу: <i>та-та-та</i>) та словах різної складової структури під музику.	

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ НА КІНЕЦЬ ТРЕТЬОГО ЕТАПУ:

дитина

- впізнає звучання музичних інструментів (кількість більша, ніж на попередньому етапі);
- визначає напрямки, початок і закінчення звучання музичних інструментів;
- розрізняє гучне, помірне і тихе, постійне та переривчасте звучання;
- сприймає звуки регістрів і октав відповідно до можливостей збереженого слуху;
- контролює гучність, висоту голосу, тривалість вокалізацій;
- відтворює ритм та структуру беззмістовних складових поєднань;
- відтворює ритм та структуру слів, словосполучень та коротких речень;
- розуміє слова, словосполучення та короткі речення, які вживаються на заняттях;
- впізнає та розрізняє інтонації мовлення;
- створює уявні образи на основі власних знань та досвіду;
- проспівує під музику слова, словосполучення, чистомовки, забавлянки.

Четвертий етап

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні компетенції
<p>Розширювати діапазон (немовленнєвого й мовленнєвого) слухового сприймання;</p> <p>сприяти збагаченню музичних вражень;</p> <p>засвоєнно ритміко-інтонаційних особливостей мовлення;</p> <p>засвоєнно структури мовленнєвих одиниць;</p> <p>розвивати дрібну та велику моторику;</p> <p>розвивати креативність та творчий потенціал;</p> <p>сприяти тренуванню вестибулярного апарату;</p> <p>формувати узгодженість рухів;</p> <p>сприяти поповненню словникового запасу;</p> <p>естетичному, культурному розвитку;</p>	<p><u>Музично-ритмічні рухи</u></p> <p>виконання ритмічних рухів під музику за зразком та поясненням педагога у заданому темпі, ритмі, напраті із дотриманням певної відстані один від одного; імпровізація рухів під музику:</p> <ul style="list-style-type: none"> — ходьба бадьорим ритмічним кроком з вільним, природним рухом рук один за одним прямо, по колу, змійкою; по два; урозтіч з використанням всього простору кімнати; між предметами, що стоять на підлозі (кубиками, кетлями тощо); ходьба на носках, п'ятах, зовнішньому боці стопи; — біг легкий, ритмічний один за одним прямо, по колу, змійкою, урозтіч; біг на носках; біг з переходом на ходьбу; — стрибки ритмічні на місці на двох ногах; — рухи з предметами (квітами, стрічками, м'ячами, хусточками, обручами, ляльками тощо): ходьба, біг, піднімання-опускання, нахили (вперед-назад, праворуч-ліворуч), присідання, повний оберт навколо себе (у чотириразовому розмірі); шмикування та перешмикування в лінію (шере-нг), колону по одному, по два (парами), коло, ланцюгом на місці та під час ходьби; — виконання танцювальних рухів під музику: танцювальний крок, хода парами по колу; оплески, 	<p><i>густина</i></p> <p>впізнає звучання музичних та шумових інструментів (кількість залежить від можливостей дитини);</p> <p>розрізняє гучне, помірне і тихе звучання; сприймає звуки репістів і октав відповідно до можливостей збереженого слуху.</p> <p>розвиток рухової сфери та орієнтування у просторі</p> <p><i>густина</i></p> <p>виявляє рухову активність; орієнтується у просторі; під час переміщення і виконання танцювальних рухів доцільно використовує площу приміщення;</p> <p>дотримується спільного для всіх темпу і напрямку рухів;</p> <p>узгоджує свої рухи з рухами інших дітей.</p> <p>розвиток голосу</p> <p><i>густина</i></p> <p>проспіває під музику голосні звуки, склади, слова, чистомовки;</p> <p>змінює силу голосу (тихо, голосно); контролює тривалість голосових проявів.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні компетенції
<p>формувати навички соціального спілкування та спільної діяльності;</p> <p>навички володіння томосом;</p> <p>виховувати інтерес та музичний смак.</p>	<p>повертання кисть рук, притупи; пружинне напівприсідання, кружання, звукування та розширювання кола, стрибки на двох ногах, підскоки; основні позиції рук та ніг; танцювальні рухи з предметами; виконання танцю із зрозумілим образним змістом за участі групи дітей і соліста; добір (з допомогою, колективно, самостійно) танцювальних рухів, які відповідають характеру музики; танцювальні імпровізації під музику;</p> <p>— участь у музично-рухливих іграх: відтворення та створення різних за характером ігрових образів, імітування рухів тварин, казкових персонажів, предметів (ведмедик спить, тупає, танцює, ловить, лялька спить, танцює; пташка летить, курчата клюють, зайчик стрибає, літак летить тощо); ігри з предметами, ігри-естафети за музичним сигналом (швидкість реакції на музичний сигнал, гра «Знайди своє місце» (в колоні, колі, парі)), ігри на зміну темпу, динаміки музики; рольові ігри, інсценування, елементи театралізованої діяльності з мовленнєвим оформленням під музичний супровід;</p> <p>здійснення початку, закінчення, зміни рухів за музичним сигналом;</p> <p>модельовання рухами характеру музики, засобів музичної виразності:</p> <p>— визначення наявності музичного звучання; початку та закінчення звучання;</p>	<p>ритмічна стимуляція</p> <p>розрізняє і відтворює доступні ритми.</p> <p>емоційний розвиток</p> <p><i>глибина</i></p> <p>усвідомлює емоційне забарвлення музики, мовленнєвого супроводу; імітує образи та здійснює доступний мовленнєвий супровід з відповідним образом емоційним забарвленням;</p> <p>виявляє креативність під час імітаційних та театралізованих дій у демонстрації емоційних станів і настроїв;</p> <p>демонструє емоційний відгук на характер музики;</p> <p>передає рухами компоненти музичної виразності.</p> <p>мовленнєвий розвиток</p> <p><i>глибина</i></p> <p>промовляє звуки, склади, слова, словосполучення, чистомовки під музику;</p> <p>проспівує елементи дитячих пісень або короткі прості пісеньки;</p> <p>розуміє мовленнєвий матеріал, який використовується на заняттях;</p> <p>впізнає, розрізняє та відтворює інтонації мовлення.</p>

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні компетенції
	<ul style="list-style-type: none"> — визначення характеру музики (весело, сумно (спокійно)), темпу музики (швидко, повільно), динаміки звучання (гучно, тихо) в знайомих та нових простих варіантах; — зміна рухів відповідно до початку чи закінчення звучання, зміни характеру музики, динаміки звучання (гучно, тихо), різного темпу (швидко, повільно); впізнання у музиці різних настроїв (сумно, весело); — реагування на зміни у звучанні музики (зада-ним рухом, зміною напрямку руху, темпу рухів тощо); — розрізнення регістрів (низький, середній, висо-кий) з опорою на характер образів (наприклад: ведмідь, зайчик, мишка). 	<p>пізнавальний розвиток</p> <p>Дитина запам'ятовує низькі дії; зосереджує увагу на звучанні музичних інстру-ментів; уважно сприймає музичні твори або їх частини.</p>
	<p><u>Сприймання та відтворення нескладних музичних творів</u></p> <ul style="list-style-type: none"> — спів у діапазоні «до-ля» (за можливості); протягне та уривисте виконання нескладних вокальних вправ на матеріалі на зразок: а, о, у, и; ма, мам; та, та; па, па; дон, дон і т. ін.; сприймання на слух нескладних за змістом і мелодією пісень; вправи на розпізнання їх на слух; відтворення тексту пісні у її ритмі під акомпанемент вчителя та без акомпанементу (за можливості); дотримання правильного дихання під час виконання пісень (за можли-вості); наспівування з руховим супроводом під музику (за можливості); 	

Завдання розвитку	Організація життєдіяльності та зміст педагогічного впливу	Основні компетенції
	<ul style="list-style-type: none"> — хорова декламація чистовок, забавлянок, коротких віршиків; — озайомлення з шумовими інструментами, музичними іграшками (брязкальце, дзвіночок, барабан, трикутник, металофон, бубон, маракас, ложки тощо); сприймання, впізнання, розрізнення звучань шумових інструментів, музичних іграшок; засвоєння прийомів гри на шумових інструментах, музичних іграшках; сприймання та відтворення на шумових інструментах, музичних іграшках, оплесками (під аккомпанемент педагога) простих ритмів, виконання ритмічних рухів з супроводом музично-шумових інструментів, іграшок; — сприймання елементів або цілих нескладних музичних творів; визначення змісту та характеру (емоційного забарвлення) музичного твору (про іташку, про дощ, про солдатики; весела, сумна, спокійна музика); — відпрацьовування акцентних рухів на ударно-музиках у беззмістовних складових поєднаннях (на зразок: <i>та-та-та</i>) та словах різної складової структури під музику. 	

ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ НА КІНЕЦЬ ЧЕТВЕРТОГО ЕТАПУ:

Дитина

- дотримується правил поведінки на музично-ритмічному занятті;
- орієнтується у просторі із дотриманням зазначених напрямків;

- виконує під музику, відносно ритмічно, орієнтуючись на зразок вчителя: прості види ходьби, бігу, стрибків, рухів з предметами, шикування та перешикування, нескладні танцювальні рухи;
- намагається вчасно переходити від одного руху до іншого;
- намагається передавати рухами різні образи, відтворювати рухи тварин;
- визначає (розпізнає, розрізняє) та реагує рухами на наявність, початок і кінець музичного звучання (поєднує рухи з початком та закінченням музичного звучання);
- визначає характер музики, рухається відповідно характеру музики (передає рухами зміну характеру музики, поєднує характер музики та рухи);
- називає яка музика, як звучить: весела чи сумна, швидка чи повільна, гучно чи тихо;
- розпізнає швидку і повільну музику, гучну і тиху музику у знайомих та нових простих варіантах музики;
- поєднує (узгоджує) рухи з швидким і повільним темпом музики, гучним і тихим звучанням;
- розрізняє мовленнєві та музикальні звуки;
- наближено виконує, дотримуючись правильного дихання, нескладні за змістом та мелодією ритми;
- дотримується ритму пісні під час відтворення тексту;
- розрізняє знайомі шумові інструменти;
- намагається відтворювати (з допомогою вчителя) прості ритми на шумових інструментах, музичних іграшках, оплесками;
- впізнає знайомі мелодії;
- намагається визначати характер нескладних музичних творів (про пташку, ведмедя, лисичку тощо; весела, сумна музика).

Литовченко Світлана Віталіївна,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки

Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

Жук Валентина Володимирівна,

старший науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки

Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

Козлова Тетяна Олексіївна,

вчитель музичної ритміки

школи-інтернату № 18 для дітей зі зниженим слухом м. Києва

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. — 2-ге вид., випр. — К. : Світич, 2008. — 430 с.
2. Борщевська Л.В. Особливості розвитку мислення дошкільників з порушеннями слуху / Л.В. Борщевская // Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти : науково-методичний журнал. Випуск 6. — Чернівці: Черемош, 2011. — С. 148-152.
3. Борщевська Л.В. Діти зі зниженим слухом / Л.В. Борщевская // Діти з особливими потребами: поради батькам / за ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. — К. : Наук. світ, 2004. — С. 129-140.
4. Вільчковський Е.С. Рухливі ігри в дитячому садку / Е.С. Вільчковський — К. : Рад. шк., 1995. — 173 с.
5. Виховання дитини з порушеннями слуху в умовах сім'ї / за ред. Т.В. Сак. — К. : Наук. світ, 2009. — 216 с.
6. Головчиц Л.А. Дошкольная сурдопедагогика: Воспитание и обучение дошкольников с нарушениями слуха : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л.А. Головчиц. — М. : Владос, 2001. — 304 с.
7. Жук В.В. Актуальні проблеми сучасної дошкільної сурдопедагогіки // Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання : збірник наукових праць. — Вип. 1. — К., 2010. — С. 55-65.
8. Жук В.В. Науково-методичні засади організації та змісту навчання словесного мовлення дошкільників з порушеннями слуху / В.В. Жук // Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання : збірник наукових праць / за ред. С.В. Литовченко, І.М. Гудим. — К. : О.Т. Ростунов, 2011. — Вип. 2. — С. 51-58.
9. Жук В.В. Науково-методичні засади оновлення змісту дошкільної освіти дітей з порушеннями слуху / В.В. Жук // Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти. Науково-методичний журнал. — Випуск 6. — Чернівці : Черемош, — 2011. — С. 152-157.
10. Жук В.В. Технології навчання словесного мовлення дітей з порушеннями слуху / В.В. Жук // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. — 2011. — №1 (59) — С. 25- 28.
11. Литвинова В.В. Сучасні тенденції раннього та дошкільного розвитку дітей з порушеннями слуху В.В. Литвинова // Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти: Науково-методичний журнал. — Випуск 6. — Чернівці : Черемош, — 2011. — С. 157-161.

12. Максименко Н.Л. Долучення до трудової діяльності в сім'ї дошкільників з порушеннями слуху / Н.Л. Максименко // Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти : Науково-методичний журнал. — Випуск 6. — Чернівці : Черемош, 2011. — С.161-167.
13. Назарина В.В. Як допомогти розвиватися дитині, яка не чує // Діти з особливими потребами: поради батькам / За ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. — К. : Наук. світ, 2004. — С. 140-151.
14. Назарина В.В. Підготовка дітей з порушеннями слуху до навчання у школі // Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: поради батькам / за ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. — К. : Наук. світ, 2005. — С.135-149.
15. Особливості розвитку, виховання та навчання дітей з порушеннями слуху дошкільного віку : науково-методичний посібник / за ред. С.В. Литовченко. — К. : Педагогічна думка, 2011. — 128 с.
16. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами. Книга 3. Дитина із порушенням слуху / Л.В. Борщевська, В.В. Жук, С.В. Литовченко. — 2010. — 47 с.
17. Таранченко О.М. Варіативність дошкільної підготовки дітей з порушеннями слуху — один з чинників вибору освітнього маршруту / О.М. Таранченко // Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти : науково-методичний журнал. — Випуск 6. — Чернівці : Черемош, 2011. — С. 171-175.
18. Федоренко О.Ф. Діти з порушеннями слуху: розвиток слухового сприймання та формування вимови з перших місяців / О.Ф. Федоренко // Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти : науково-методичний журнал. — Випуск 6. — Чернівці : Черемош, 2011. — С. 175-179.
19. Федоренко О.Ф. Мультимедійний супровід у навчально-виховному процесі дітей з порушеннями слуху / О.Ф. Федоренко // Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання : зб. наук. праць / за ред. : С.В. Литовченко, І.М. Гудим. — К. : О.Т. Ростунов, 2011. — Вип. 2. — С. 206-213.
20. Федоренко О.Ф. Розвиток слухового сприймання у дітей зі зниженим слухом від народження / О.Ф. Федоренко // Дефектологія. Особлива дитина : навчання та виховання. — 2011. — №3. — С. 10-14.

ПРОГРАМА СТВОРЕНА КОЛЕКТИВОМ АВТОРІВ:

Жук В. В., ст. наук. співр. лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України — **керівник творчої групи;**

Литовченко С. В., к. п. н., ст. наук. співр., вчений секретар, завідувач лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України — **керівник наукової теми.**

Жук В. В., ст. наук. співр. лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України — **вступ;**

Максименко Н. А., наук. співр. лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України — **характеристика етапів розвитку;**

Жук В. В., ст. наук. співр. лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України — **мовленнєва лінія;**

Литвинова В. В., ст. наук. співр. лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України; **Таранченко О. М.**, к. п. н., ст. наук. співр. лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України — **пізнавальна лінія;**

Шевченко В. В., к. п. н., ст. наук. співр. лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України; **Молоч О. М.**, сурдопедагог дошкільного відділення Чернівецького обласного навчально-реабілітаційного центру № 1; **Вовчук М. Ф.**, психолог Чернівецького обласного навчально-реабілітаційного центру № 1; **Мала Н. І.** — вчитель-дефектолог Чернівецького обласного навчально-реабілітаційного центру № 1 — **фізична лінія;**

Борщевська Л. В., к. псих. н., ст. наук. співр. лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України — **художньо-естетична лінія;**

Литовченко С. В., к. п. н., ст. наук. співр., вчений секретар, завідувач лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України — **особистісна лінія;**

Федоренко О. Ф., наук. співр. лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України — **розвиток слухового сприймання і формування вимови.**

Литовченко С. В., к. п. н., ст. наук. співр., вчений секретар, завідувач лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки

НАПН України; **Жук В. В.**, ст. наук. співр. лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України; **Козлова Т. О.**, вчитель музичної ритміки школи-інтернату № 18 для дітей зі зниженим слухом м. Києва — **музично-ритмічний розвиток.**

Наукове видання

Борщевська Людмила В'ячеславівна, Вовчук Мар'яна Флорівна,
Жук Валентина Володимирівна, Козлова Тетяна Олексіївна,
Литвинова Віра Володимирівна, Литовченко Світлана Віталіївна,
Мала Надія Іванівна, Максименко Ніна Леонідівна,
Молоч Оксана Михайлівна, Таранченко Оксана Миколаївна,
Федоренко Оксана Филімонівна, Шевченко Володимир Миколайович

СТЕЖКИ У СВІТ

ПРОГРАМА

розвитку дітей дошкільного віку зі зниженим слухом

Технічний редактор *О.М. Корнілов*
Комп'ютерна верстка *В.М. Яценко*
Редактор *Т.В. Громко*
Оформлення обкладинки *К.А. Бобровницька*

Видано державним коштом. Продаж заборонено.

Підп. до друку 8.12.2014. Формат 60х84 ¹/₁₆.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. др. арк. 14,4. Обл.-вид. арк. 11,1.
Замовлення № 2548. Наклад 300 прим.

Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД»
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 195 від 21.09.2000.
25006, м. Кіровоград, вул. Декабристів, 29
тел./факс (0522) 22-79-30, 32-17-05
E-mail: design@imex.net